

LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF ILLINOIS
AT URBANA-CHAMPAIGN

027.2477

K789

no. 1-2

The person charging this material is responsible for its return to the library from which it was withdrawn on or before the **Latest Date** stamped below.

Theft, mutilation, and underlining of books are reasons for disciplinary action and may result in dismissal from the University.

UNIVERSITY OF ILLINOIS LIBRARY AT URBANA-CHAMPAIGN

AUG 7 1978

JUL 12 1978

JUL 11 1979

JUN 15 1979

JUL 1 1983

MAR 07 1985

APR 24 1986

L161—O-1096

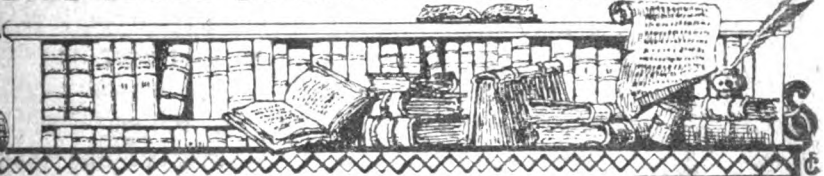
1.

СІЧЕНЬ—БЕРЕЗЕНЬ 1919 Р.
ВІДАННЯ ВСПАРОДНЬОЇ (НАЦІОНАЛЬНОЇ) БІБЛІОТЕКИ
В М. КИЇВІ.

КНИЖНИЙ ВІСНИК

027.2477
K789
no.1-2

*Учитесь, брати мої!
Думайте, читайте,
І чужому научайтесь,—
Свого не цурайтесь.*

Шевченко.

Від Тимчасового Комітету для заснування Національної Бібліотеки Української Держави в м. Києві.

В м. Києві засновується Національна Бібліотека Української Держави. Завдання цієї бібліотеки те, щоб закласти на Україні велику книгозбірню всевітнього типу, яка була б гуртувала в собі все, що витворено людською думкою та знанням по всіх науках,—таку книгозбірню, щоб давала допомогу, не виїздячи з країни, познайомитися в як найповнішій мірі із світовою літературою по всіх паростях людського знання, писаною геть усіма мовами. Знов же Національна бібліотека на Україні, поруч цієї мети, спільної чисто всім бібліотекам такого типу, має ще й свою спеціальну завдачу, якої теперечки не розв'язує жаднісінька з бібліотек цілого світу, а саме—закласти *Український Відділ*, тобто відділ Ucrainica, присвячений літературі про Україну

та про український народ. В цім відділі повинно згуртуватися все, що друкувалося будь-коли і будь-де українською мовою, повинна згуртуватися, незалежно од змісту й напрямку, література, писана всіма мовами про історію українського народу, його фолклор, мову, словесність, мистецтво, побут, соціальні та економічні умови життя і т. ин. Разом з тим до відділу *Україніса* входить і все, що торкається території Української Держави. Тут має згуртуватися писана всіма мовами література про природу України, про народи, що залюднюють нашу територію, про їхнє духовне життя та історію, економічні та соціальні відносини. З цього погляду—в звязку з розселенням українського народу—тая царина, яку обгортають ці відділи, ширшає та захоплює ще й другі землі, які залюднює плім'я українське, але які не входять в територію України. Сюди вступає література про природу, побут, історію, економічні та соціальні умови закордонної Русі-України, Буковини, Русі-Угорської, Галичини, чи в їх сучасному, чи в їх минулому обсягові—та тих країн Північної й Південної Америки, де пороскидалися суцільні осадні українського плім'я.

Коло Національної бібліотеки має скластися *Рукописний Відділ* на зразок тих, які існують в Публичній і Академічній бібліотеках в Петербурзі та Рум'янцівському музеї в Москві. Цей відділ повинен позбирати в собі рукописи, листи, портрети і т. ин. тих діячів, котрі—незалежно від національності, релігії та політичних пересвідчень—жили і діяли на українській території. Разом з тим повинен там попризбиратися такий самий архив—літературний і побутовий—усіх діячів духовного життя українського народа, де б вони не жили і діяли.

Національна бібліотека по ідеї має являтися автономною встановою, знаходитиметься в віданню української Академії Наук, яка тепер засновується, і стоятиме поза відомствами, поза минючими політичними або громадськими настроями.

Вона має являтися огнищем розумової культури, який повинен бути дорогим однаковісенько для цілої людности України, незалежно од національності, політичних або соціальних пересвідчень або релігії. Як вона закладеться, повинна вона вступити до гурту таких самих всесвітніх уста-

нов, дорогих усій думаючій людности,—і в стародавньому Києві має повстати те, що існує в інших, молодших містах —Паріжі, Лондоні, Берліні, Відні, Петербурзі, Москві, Вашингтоні.

Національна бібліотека має являтися не самісенською книгозбірнею. Має з неї бути й наукова встанова, що присвячує себе вивченню книги, а з'особна—минулому життю книги на Україні, і сполучається з бібліографічною працею. Її каталоги самі собою повинні задовольняти не тільки практичним вимогам, відповідним для каталогів, але й видаватися в світ відповідно до наукових завдань. З цього погляду бібліотека своїм українським відділом має перевести роботу, яка зараз не має собі місця в світовому письменстві. Таку саму вагу повинен мати і її рукописний відділ з його каталогізуванням.

Тільки ж така бібліотека мусить тісно бути звязана з життям. Вона мусить задовольняти ті життєві питання, з якими до неї вдається людність України. Людина вчена, або шкільний молодик, державний і громадський діяч, юрист, медик, військовик, письменник, мистець, інженер, газетяр, нарешті, кожна людина, яка хоче розібратися навколо себе, збагнути те, що діється, і те, що навкруги знаходиться, пізнати те, що їй невідоме, повинна мати вільну й легку спромогу працювати для тієї мети в бібліотеці. Бібліотека мусить бути широко одчинена для всіх і для кожного, безплатна і легко приступна. При ній має одчинитися систематично дібраний *Справочний Відділ*, складений з декількох десятків тисяч томів на зразок того, що існує в добре з'організованих бібліотеках цього типу: в Британському Музеєві, в Берлінській або Вашингтонській бібліотеках. В тім відділі мають бути згуртовані книжки по мовам, наукам, педагогічному життю, техніці, закони й постанови правительства та громадських установ. Тут мають з'осередитися найкращі, найновіші й найважливіші книжки для всіх наук і для всякого прикладання їх до життя, писані всіма мовами, і систематично дібраний відділ *Україніка*. Цьому справочному відділові треба постановитися в особливо-зручну форму користування для всіх тих осіб, які забажають працювати в бібліотеці. Знов же й усяка книжка, котра знаходиться в бібліотеці повинна в приміщенню бібліотеки

видаватися на руки кожному, хто вважає потрібним познайомитися з нею.

Нарешті, бібліотека повинна мати зручні для користування каталоги тих книжок та рукописів, що в ній містяться; та й з'організувати по змозі спільний каталог всіх головних громадських та державних бібліотек України, отак як це зроблено в Берліні для бібліотек Прусії та деяких німецьких держав.

Так одже, щоб витворити таку бібліотеку, закладено *Тимчасовий Комітет* для заснування Національної бібліотеки в м. Києві. Цей комітет теперечки вдається до всеї людности на Україні, незалежно від національності й релігії, прохаючи допомогти йому в справі витворення цього нового оруддя людської культури, і підсобити тому, щоб Національна бібліотека зробилася не тільки могутнім і великим розсадником світла, знання та культури на рідній нам Україні, ба й великою інституцією всесвітньою.

Голова Комітету: Академик *В. І. Вернадський*.

Члени: { *С. О. Єфремов.*
Г. П. Житецький.
В. О. Кордт.
Проф. А. Є. Кримський.

Секретарь Комітета *Е. Ю. Перфецький*.

До якогось часу прохаємо направляти всі листи й книжки на адресу: Київ, Володимирська вулиця, ч. 54, додаючи напис: „Для Національної Бібліотеки“.

2-го Вересня 1919 р.

Інструкція Тимчасовому Комітетові для заснування Національної Бібліотеки Української Держави в м. Києві.

1. Мета Тимчасового Комітету закласти на Україні велику книгозбірню всесвітнього типу, яка гуртувала би в собі все, що витворено людською думкою та знанням по всіх науках, — таку книгозбірню, щоб давала спромогу, не-

ввійздячи з країян, познайомитися в як найповнішій мірі із світовою літературою по всіх паростях людського знаття, писаною геть усіма мовами. Знов же Національна Бібліотека на Україні, поруч цієї мети, має ще й свою спеціальну завдачу, а саме—закласти відділ Усгаїніса, присвячений літературі про Україну та про український нарід. В цім відділі повинно згуртуватися все, що друкувалось будь-коли і будь-де українською мовою,—повинна згуртуватися, незалежно од змісту і напряду, література, писана всіма мовами про історію українського народу, його фольклор, мову, словесність, мистецтво, побут, соціальні та економічні умови життя і т. ин. Разом з тим до відділу Усгаїніса входить і все, що торкається території Української Держави. Сюди вступає література про природу, побут, історію, економічні та соціальні умови Закордонної Русі-України, Буковини, Русі-Угорської, Галичини, чи в їх сучасному, чи в їх минулому обсягові, та тих країн Північної й Південної Америки, де пороскидалися суцільні осади вкраїнського племена.

2. Задачі та предмети відання та діяльності Комітета ось які: а) виробити статут Національної Бібліотеки, б) підготувати відкриття Національної Бібліотеки, в) негайно набувати та кагалогізувати окремі книжки та журнали, цілі книгозбірні, рукописи, карти та другі витвори друку, г) керувати фондом Національної Бібліотеки та переводити первісну засновчу працю, д) організувати бібліотечну техніку, організувати в міру потреби особовий склад бібліотеки, скласти штати її та позапрохувати бібліотекарів, попризначити низчих служачих, каталогізаторів, діловодів і т. инш.

3. Комітет складається з 5 осіб (по уряд. розпорядж. 3-го Січня 1919 р.—з 8 осіб.) Голова і первісний склад комітету в повности призначається од Міністра Народньої Освіти. Комітет обирає із свого гурту заступника голови та скарбника. На випадок виходу члена або голови із складу Комітета, Комітет вибирає кандидатів на місце голови, або членів, і вони затвержуються од Міністра Народньої Освіти.

4. Голова Комітету відає всіма зносинами Комітету як з Міністром Народньої Освіти, так і з другими особами

та установами, призначає час та місце для засідань та має в них провід.

5. Діловодством Комітету може займатися особа, яку обрано не з членів Комітету, під назвою секретарь Комітету; він виконує всі письмовні справи, всі доручення Комітету, та має платню, висловлену Комітетом. Ця особа користується правом голосу, або порадчого, або рішачого, згідно з постановою Комітету.

6. а) Старший бібліотекар, обраний Комітетом, затверджується од Міністра; він завідує бібліотекою аж доки вона остаточно зорганізується, і особовим її складом та руководиться інструкцією, виробленою Комітетом. Особовий склад підлеглих йому осіб призначається від Комітету, та бібліотекареві залишається право мотивованому одводу кандидатів, а також право мотивованого подання до Комітету про віддалення підлеглих йому осіб, які виявили себе не підходящими для справи. б) Скарбник: 1) одержує суми з фонду, призначеного на Національну Бібліотеку, за постановами Комітету, яких копії завіряються підписами голови, секретаря і печаткою Комітету, 2) приймає суми, що надходять від Комітету, і передає їх до належних кредитових установ (скарбниць, банків і т. и.) на імення Комітету, 3) переховує гроші Комітету на біжучі видатки; видає їх за постановою Комітету або за розпорядженням од голови, яке заноситься до протоколу; на негайні комітетські видатки скарбник може переховувати у себе готівкою не більш, як 2000 карбованців; службовим особам Комітету можуть видаватися од скарбника на біжучі видатки авансові суми не більш як 300 карбованців кожному.

7. Зібрання Комітету відбувається в наперед призначеному часі і в зазначеному кожен раз місці і вважаються дійсними, коли приїде половина членів Комітету, котрі перебувають у Києві. Питання вирішається звичайною більшістю; як що голоси поділяються по половині, голос голови лічиться за два голоси. Усі вибори робляться через закриті бальотірування. В виборах беруть участь самісенькі члени Комітету. Вибори вважаються дійсними, коли в них беруть участь усі члени комітету, які перебувають у Києві, при чім тому, хто не може прибути на дане засідання, застерігається право передати свій голос другому

членові. На той випадок, коли б вибори не могли відбутися або через неприсутність будь-кого із членів, або через непередачу його голоса комусь другому, вони переносяться на найблизче засідання, і для законности його вистарчатиме проста більшість голосів тих членів, що перебувають у Києві.

8. Тимчасовий Комітет має свою печатку. Печатка має отакий напис українською мовою: „Тимчасовий Комітет Національної Бібліотеки Української Держави в м. Києві“.

9. Комітет має право в міру потреби для участі в своїх працях та засіданнях запрохувати тих чи інших тямущих осіб, фахівців та експертів, та визначати їм платню.

10. Комітет має право призначати спеціальні комісії для детального розроблення окремих питань та виконання особливих доручень; комісії можуть складатися як із членів Комітету, так і з сторонніх осіб. Комітет визнача гроші, потрібні на вдержання комісій.

11. Комітет посилає з дорученнями в міру потреби, в межах України і по за її межами, або своїх членів, або сторонніх осіб по своєму виборові. Особи, послані з дорученнями, оплачуються відповідно до постанов Комітету і обовязані подавати Комітетові письмовні звідомлення про те, що вони свої доручення виконили.

12. Журнали засідань, акти, договори та всі інші документи мають силу тоді, коли підписані головою, секретарем та одним з членів Комітету з натиском печатки Комітету.

13. Комітет має право безпосередньо зноситися з тими установами, з якими потрібно для користі справи.

14. Звідомлення про свою діяльність Комітет подає до п. Міністра Народньої Освіти один раз на два місяці.

(На підставі закону 2-го серпня 1918 р., затвержено 5-го жовтня 1918 р.).

З діяльності Тимчасового Комітету для заснування Всенародньої (Національної) Бібліотеки.

За минулий час, з 23-го Серпня 1918 року до 15-го Квітня ц. р., Тимчасовий Комітет для заснування Всенародньої („Національної“) Бібліотеки мав 54 засідання (майже по два на тиждень). В цьому році склад його (Голова акад. В. І. Вернадський, члени акад. А. Ю. Кримський; С. О. Єфремов, Іг. П. Житецький і В. О. Кордт) побільшився назначеним членом проф. Данілевичем і виборними акад. Д. І. Багалієм і Старшим з бібліотекарів Всенародньої Бібліотеки Є. О. Ківліцьким. Секретарем Комітета з половини Січня ц. р. вибрано, замість Є. Ю. Перфецького, А. З. Носова.

З перших же засіданнів Комітета виникли і невідступно стали на черзі два питання: про організацію самого Комітету і його діяльності в справах заснування Всенародньої Бібліотеки, а потім заходи, що до відшукування сталого помешкання для великої книгозбірні. Перше питання давно вже вирішено, бібліотечна справа, хоча і в дуже неприємних обставинах зовнішнього життя, улаштована; друге питання, наперекір всієї витраченої енергії, сливе не в кращому стані зараз, чим вісім місяців назад.

Ще в Вересні м. р. Комісією з трьох членів Комітета була складена і затвержена 5-го Жовтня урядом Інструкція Тимчасовому Комітетові бібліотеки (див. вище), а в Листопаді т. р. був складений план організації бібліотеки і її штати, як на майбутні часи, так і на 1919 рік. Всенародня (Національна) бібліотека знаходиться в м. Києві, при Українській Академії Наук, в звязку з Спільним зібранням Академії, так ото, як зроблено з другими науковими і просвітніми установами. Вона до того ж має не тільки своє урядження і свій автономний склад, але не залежить від Академії і в грошових справах, бо має свій бюджет, своє правління (тепера т. ч. Комітет, в прийдешньому—Раду бібліотеки) і свій уряд. Вона не існує як бібліотека Академії Наук, а є самостійна Всенародня (Національна) бібліотека з широкими завданнями стати осередком розумової культури на Україні, тісно звязаним з життям і однаково дорогим для цілої людности, не-

залежно від національності, релігії чи політичних пересвідчень. Всенародня бібліотека мусить бути необхідною для всякої людини, що хоче пізнати те, що їй невідомо, одчиненою для всіх і кожного, безплатною і легко приступною.

На перший 1919 рік вирішено всі книжки, набуті для Всенародньої книгозбірні, заводити в загальний реєстр, а не розкладати по відділам. З 1920 р. і далі таких відділів в бібліотеці буде п'ять. Перший відділ *Ucrainica*,—книжки, надруковані де б не було на українській мові, і все, що надруковано, будь-де і будь-коли, про Україну на всіх людських мовах; другий відділ—Загальний книжний фонд; третій—часописи, ноти, карти, гравюри, листівки і т. инш., четвертий відділ—стародруки українські і рукописи, п'ятий—*Orientalia* (з підвід. *Israelica*, *Iudaica* та ин.). Крім того, в складі цих відділів мусять по плану організації бути секції великої ваги—Справочна і Загального каталога для всіх, принаймні на Україні, бібліотек. Читальна зала має свій склад, виявляючи як би окремий відділ в суспільній організації Всенародньої бібліотеки.

Головою Бібліотеки має бути надалі Діректор, що вмісті з Радою бібліотеки керує всіма бібліотечними справами. Крім Голови, вибірається товариш голови, як його заступник і помішник. В кожному відділі є керуючий відділом, старші бібліотекарі і їх помішники (дають розпорядок в підвідділах) і молодші бібліотекарі для каталогізації, установи книжок, упорядкування карток і т. и. Рада бібліотеки мусить складатися з обібраних самими бібліотекарями членів Ради, з керуючих самостійними відділами, та з членів від Загального зібрання Української Академії Наук (число членів майбутньої Ради поки докладно не з'ясовано). В складі бібліотеки визначені службові люде і секретар, бухгалтер, скарбник, діловоди та инші служащі в канцелярії, доглядаючий за помешканням бібліотеки, кур'єри, сторожа і инші. Таке урядування бібліотеки розвинеться лише з 1920 року. А на цей рік місто Бібліотечної Ради займає тимчасовий Комітет, біжучі справи Бібліотеки виконуються старшим бібліотекарем, його помішником, молодшим бібліотекарем, діловодами та иншими співробітниками, числом всіх до 15 чоловік. До складу бібліотечних робітників прилучаються мало не кожний місяць нові бібліотекарі, бо поши-

рення набуття і каталогізації книжок вимагає все більшої і напруженої праці, яка ведеться зараз з безупинною енергією.

Инакше обстоює справа з будинком для великої книгозбірні Всенародньої бібліотеки. Не кажемо вже про те, що вона не може й думати-гадати, як би скоріше відчинити двері для широкого народнього кола читачів, бо для цього треба мати сталі помешкання, де б в систематичних низках по полицям був розкладений весь книжний скарб, бо без того їм нема ніякої змоги користуватися, треба мати й чималі постійні залі для тих, хто прийде до своєї народньої бібліотеки, жадаючи книжної просвіти,— не про то річ: Всенародній бібліотеці нікуди, навіть, звозити, нігде держати та охороняти, і важко робочим людям складати описи і вести каталогізацію книжок, які треба купувати негайно, щоб не втратити часу, коли зникнуть цілі видання, книгозбірні і на пів знищені бібліотеки, та й тіх книжок, що одержуються від щедрих рук немалою числом жертводавців, даруючих Всенародній Національній книгозбірні подеколи цілі високої вартости бібліотеки.

Як ще книжок було обмаль, думалось і обмірковувалось з університетським урядом, щоб каталогізацію книжок почати в двох залах Університету Св. Володимира, але вони скоро були заняті для військових справ. Думки про те, щоб з'єднатися з мійською Київською Публічною бібліотекою і використати на перші часи її власний будинок, бо завдання Всенародньої бібліотеки були тільки великим поширенням мети, яка малася при збудованні Мійської бібліотеки, зустріли недоречні перешкоди і не привели ні до чого. І уряд Публичної бібліотеки, і Мійська дума, власник бібліотеки і її будинку, ніяк не хотіли порозуміти, що Всенародня бібліотека нічого сенько спільного не має з національним повинством, а є діло, хоча й національної, але позапліменної ваги і значіння. І Київський мійський уряд одмовився від зполучення й допомоги Всенародній бібліотеці в м. Києві.— Спершу здавалося, що справі з помешканням пощастило, коли Міністерство Освіти згодилося в Жовтні м. р. одвести частину Педагогичного Музею, що на Володимирській вулиці, для потреб Всенародньої книгозбірні. Вже деякі бібліотеки і книжки були перевезені до Педагогичного Му-

зею, як настали в Листопаді неспокійні часи, а скоро й сам будинок було значно поруйновано. З початку ц. р. припало бібліотечним робітникам в їх лихій годині і каталогізацію, і канцелярські справи, і засідання Комітету вести в одній кімнаті, що дало Міністерство Освіти в своєму помешканню на Терещенківській вулиці. Коли справи бібліотечної вже зовсім не можна було там виконувати, бо книжок і роботи було на помешкання чого доброго в десятеро більше, чим тимчасовий притулок в одній хаті, то виникла думка використувати тільки що zostавлений військовими частинами головний будинок Колегії Павла Галагана, зараз не здатний для школи. В цьому будинкові за минулий час перебували і лазарети, і німецька пошта, і кінематограф, і професійні установи, і військові казарми, так що помешкання, крім стін та полу на поверхах, було розруйновано майже не до кінця. Як не як, трапилася змога упорядкувати дві хатини, але тільки для схованки трьох бібліотек, без можливости дати їм описи і завести книжки до реєстрів. А щоб використати будинок Колегії для Всенародньої бібліотеки — а гадки вже поширились до мріяння про відкриття і де якої читальної залі — треба було почати найскоріше повний ремонт будинку, що дійшов до такого занепаду. Складено було і детальну сміту на ремонт, але на грошову домогою для ремонту Колегії уряд не згодився і призначив будинок для якоїсь иншої мети, і стоїть він такий же по старому знищений і ні на що не здатний. Нічого не здійснилося і з заходами і проханнями до уряду з приводу вільного тоді, після розпуску генерального суду, будинку на Володимирській вулиці...

А в Квітні ц. р. Всенародня бібліотека збавилася притулку і в кімнаті Комісаріята Освіти на Терещенківській вулиці: раптом їй було наказано залишити цю кімнату; і припало знову перевозити своє майно до нового тимчасового притулку, який дала з своєї ласки Українська Академія Наук в її помешканню. В решті, зараз книжки Всенародньої (Національної) бібліотеки порозкидані по усяким місцям: на схованці в знищених будинках Педагогичного Музею і Колегії, за для каталогізації в чотирьох нанятих до 1-го Серпня кімнатах на розі Фундукл. і Пушкінській вул. та в де яких помешканнях Української Академії На-

ук, якій і самій дуже тісно в своїй господі на Володимир. вулиці. Тепер настає пекуча потреба в постійному, немалому помешканню для Всенародньої книгозбірні, бо її стан з'являється зовсім неможливим: більше нігде складати книжок, нігде їх каталогізувати і упорядковувати їх розстанову. Ніяково, навіть, одержувати подаровані книгозбірні за браком охорони для них в яких небудь укритих будівлях. Те ж саме, що бібліотека не має свого сталого помешкання, найбільш велику перешкоду робить з приводу питання про скорійше відчинення всім приступної книгозбірні для загального всенароднього користування придбаного нею добра. До того часу, поки не буде Всенародня бібліотека мати свого окремого, хоч би й тимчасового помешкання, вона не може не тільки відчинитися для громадянства, а не може й зібрати до купи усього книжного багатства, яке до неї належить і яке безумовно збільшилося би значне, якби була змога зараз же і перевозити книжки до Всенародньої бібліотеки.

Але все ж книжний скарб її з кожним тижнем, не те що місяцем, побільшується і побільшується. Ми надаємо повідомлення про набуті за гроші і подаровані книжки в четвертому відділі цього числа. Тут же для па'мятки тим, хто любить книжку і цікавиться бібліотечними справами, дамо відомости що до інших то щасливих, то невдатних заходів і підприємств в цьому ділі тимчасового Комітета по заснуванню Всенародньої (Національної) бібліотеки.

Комітет робив заходи, щоб придбати рукописи М. П. Драгоманова, які в значній частині знищені в часи Галецької руїни 1914-1915 р. р. (етнографічні матеріали в Львові) і має надію через дочку небіжчика Л. М. Шішманову відібрати де що з архиву і листування славнозвісного українського вченого і трибуна. Зроблено заходів про охорону і придбання рукописів і старих книжок Вишневецького архиву у спадкоємцівд. Толлі, а також Яготинського архиву Репнігих. На черзі стоїть одержання з Київської Духов. Академії цінних її видань, а також стародруків і гравюр Києво-Печерської Лаври. З багатого музею і книгозбірнід. Штейнгеля в Києві одержана частина для охорони в університеті Св. Володимира (16 ящиків з 60), а частину (17

ящ.) обіцяли передати до Всенародної бібліотеки. З бібліотеки був. Купецького зібрання має бути одержана велика низка журналів за минулі роки і книжок в цілості і гарних палітурках. Навпаки, бібліотека „Общественного собрания“ (був. Комітета грамотности), де багато було цінних мійських книжок, мало що не зовсім знищена і пропала, як не заходився Комітет вирятувати її і охоронити. Зовсім знищені бібліотеки великого значиння—С. Пономарева на Черниговщині, В. Горленка на Полтавщині, Як. Тарновського в Києві та ин.; невідомо де, як що не в Ростові на Дону, велика бібліотека Львівського народного дому, що була вивезена в Росію в 1915 р. Ще не з'ясовано докладно, не вважаючи на заходи членів Комітета, в якому стані, а іноді і де, бібліотеки Н. Білозерської (сестри П. О. Куліша), І. Л. Шрага, О. Хв. Кістяковського, О. Петра Лебедінцева, О. О. Русова, І. О. Сикорського, М. В. Шугурова, проф. Кочубинського і значна частина бібліотеки і рукописів проф. Голубева в Саратові, Губерн статистичн. Комітета та ин. Бібліотека славнозвісного українського діяча Б. Грінченка в повній цілості миститься поки в будинку Академії наук, бо нема для неї сталого помешкання у Всенародній книгозбірні. Ще не перевезена Старогромадська бібліотека, яку Рада Старої Громади в осени 1918 р. ухвалила передати з Наукового т-ва ім. Шевченка до Всенародної бібліотеки. Зараз складаються останні умови про набуття великих і коштовних з наукового погляду бібліотек профес. В. Іконнікова, С. Голубова та Ю. Кулаковського.

В осени 1918 р. була зібрана Комісія з представників бібліотек висших шкільних і інших подібних установ під головуванням члена Комітета Іг. Житецького, яка мала на меті виробити план і послати бібліотекарів з України для спільного придбання книжок за кордоном, особливо в Германії і Австрії, але кінець війни і нова розруха з Листопаду м. р. перешкодили цієї справі. Трохи раніш пощастило тільки придбати де які книжки в знятих тоді німцями м. м. Вільні та Минську через д. Ганейзера, та в останні часи доручено представнику Петроградської Академії наук А. Л. Бему набути в Петрограді низку книжок, особливо Академічних і других цінних наукових праць, що буде

виконано лише в літку ц. р., після чого ми і подамо справоздання д. Бема

Весною ц. р. ухвалено було Комітетом видавати, крім науково складених каталогів, періодичне видання „Книжний Вістник“, котрий буде виходити покі 4 рази на рік, і в котрому будуть міститися відомости про діяльність Всенародньої бібліотеки, загальні распорядження по бібліотечним справам, статті по бібліотекознавству, і в звязку з ним по питавням просвіти, звістки про книжки і бібдіографічні діла і то що.

Маючи на меті при Всенародньої бібліотеці скласти в прийдешньому бібліографічний відділ і спільний каталог усіх громадських бібліотек у Києві, Комітет запросив покі знавців по разним спеціальним паростям науки і українознавства для складання *Desiderata*, це б то—основних каталогів книжок, які безумовно мусять бути в такий великий книгозбірні, як Всенародня (Національна) бібліотека. Вже до цього часу складені каталоги основних бібліотечних книжок по Української письменности під ред. С. О. Ефремова, Руської і Української історії під ред. Д. І. Багалія, по Славянознавству під ред. О. М. Лукьяненка, та каталог по філософії склав Як. М. Колубовський. Зараз доручено скласти каталоги по природознавству України П. А. Тутковському, по історії математичних наук, мінералогії, крісталографії та хімії—В. І. Вернадському, по Ветхому Завіту і Гебраїка—Я. І. Израельсону, по Богословію, Новому завіту і історії Вселенської церкви—проф. М. І. Сагарді. Педагогічний каталог взяв на себе Я. М. Колубовський, картографію і історичну географію—В. О. Кордт.

Справа катологизації великої Всенародньої книгозбірні викликає і викликає немало турботи і потроху улаштовується і приходить до ладу. Про саму систему каталогизації і технічні дрібниці про росклад і кращі приладдя до використання широкими народніми колами читачів бібліотечних богатств ми подамо цілковиті відомости в одному з ближчих чисел нашого журналу.

Придбані за гроші і подаровані бібліотеки і книжки.

Всенародня (Національна) бібліотека знає тільки два шляхи набування бібліотек до своєї книгозбірні: купівлю за гроші, які уряд видає по її бюджету и доброхитні дарунки свого власного майна самими жертводавцями. Де що з книжного скарбу одержується Бібліотекою по згоді з „Книжною палатою“ і др. бібліотечними і просвітніми установами, як що вони не знаходять для себе потрібними ті чи інші книжки і цілі збірки їх. Нові видання книжок і других, особливо періодичних випусків, мають доходити до Бібліотеки в 2 примірниках, але це виконується, за по деякими виемками, дуже неохоче і недбало.

Бібліотеки і книжки по змозі зараз же по набуванню їх розбираються, каталогізуються, заносяться на відповідні картки і тимчасово розкладаються по шафах і полицях. Ми подаємо поки відомости майже тільки про такі набуті і подаровані бібліотеки і книжки, які вже розібрані і введені до реєстру, хоть не завше закінчена їх суцільна каталогізація і розстанова по містах, обмежуючи відомости приблизно половиною квітня цього року. На меті у нас дати тільки невелички виемки з описів книжок, які виявляли б найбільш значні і коштовні придбання Всенародньої (Національної) бібліотеки за минулий час.

Бібліотека проф. М. П. Яснопольського має цінність головним чином в тому, що вона внесла в Національну Бібліотеку один з перших вкладів систематично підібраних видань по громадським, юридичним та фінансовим наукам, по політичній економіці, промисловості, торгівлі, господарству, загальній статистиці та іншим науковим галузям.

Що особливо звертає на себе увагу серед книжок цієї бібліотеки,—це офіційні російські видання, котрі мають тепер цінність взагалі як матеріал, та ще й тому, що виявляють усі труднощі, які можуть спіткатися на шляху сучасного здобуття подібного матеріалу.

Уся придбана бібліотека проф. Яснопольського має приблизно 12 відділів. Зазначаємо тут тільки де-що з книжок цієї книгозбірні:

1) Офіційні фінансово-статистичні видання.

Зібрана повна колекція за 31 рік видання „Вѣстника финансовъ, промышленности и торговли съ приложеніемъ указателя правительственныхъ распоряженій по Министерству Финансовъ“ за 1884—1914 р.р.—147 томів; рідка колекція „Отчетовъ Россійскаго государственнаго Контроля“ за 1868—1872, 1874—1912 р.р.—124 томів; „Проекты Государственной росписи доходовъ и расходовъ“ за 1890, 1908—1917 р.р.—39 томів; „Кассовые отчеты Министерства Финансовъ“ за 1882, 1885, 1904 р.р.—16 томів та инше.

Із офіційних видань Департаменту Торговлі та Промисловости звертає на себе увагу „Сводъ данныхъ о торговыхъ сборахъ“ 1884-88, 1891-92, 1897-98 р.р.; видання про фабрично-заводську промисловість, про торговлю взагалі, промислові підприємства, різні податки, про операції та відчити Державного, Дворянського та Селянського Банків; „Матеріали по пересмотру положенія о земскихъ повинностяхъ“ (36 записок) та багато иншого. Є між иншим „Ежегодникъ Министерства Финансовъ“ за 1869—1901 р.р. Усього цей відділ має приблизно 54 назви—601 томів.

II. Загально та місцево-статистичні видання.

Тут зустрічаємо „Первую всеобщую перепись населенія“—124 томів; „Статистика урожаявъ Россіи“ за 1883-1909 р.р.—27 томів; „Статистика дворянскаго населенія“—8 томів; статистичні земельні данні по різних губерніях Росіи та про землеволодіння; „Статистическій временникъ Россійской Имперіи“—36 томів; „Списки наследныхъ мѣстъ Россіи“—7 томів; „Матеріали по географіи и статистики Россіи, собранные офицерами генеральнаго штаба“—12 томів і багато ріжного статистичнаго матеріалу. Усього припл. 53 назви—472 томів.

III) Відділ промисловости, торговлі та сільського господарства.

Видання за різні роки про загальну промисловість горну, кустарну, мануфактурну, цукорну та иншу, про хліборобство, вівчарство. Є чи мало „Трудів“ з'їздів торгово-промислових в Н. Новгороді 1896 року та в Москві 1883 року та инше. Усього приблизно 37 назв—84 томів.

IV) Відділ правознавства.

Зібрани видання по уголовному, руському, гражданському, римському, церковному, родинному та дідичному правам; різні закони, юридичні устави, „Своди рѣшеній“, „Собраніе узаконеній рос. госуд.“ вид. 1874 року; книжки по загальному судівництву. Є „Акты города Романова—Борисоглѣбскаго 1627-1690“ р. Гурлянда; „Памятники законодательной дѣятельности Душана, царя Сербовъ и Грековъ“. Флоринського та инше. Усього приблизно 120 назв-150 томів.

V) Відділ політичної економії та соціології.

Тут зібрано чимало рижних видань, починаючи з 1860-1895 р., на російській, німецькій та французській мовах. Усього приблизно 138 назв-153 томів.

VI) Відділ фінансовий.

Згуртовано книжки по фінансовим питанням Росції, Германії та Австро-Угорщини. Приблизно 44 назви-55 томів.

VII) Відділ естес. наук.

Є книжки по зоології, ботаниці рижних років видань. Приблизно 50 томів.

VIII) Відділ історії, філології, філософії та психології.

Головним чином книжки на російській мові, є між ними дещо по історії Польщі, України, Болгарії та Чехії. Усього 25 назв-38 томів.

IX) Відділ періодичних видань.

Повний комплект „Русскаго Экономическаго Обозрѣнія“ за увесь час видання (1897-1905)—84 томів; „Вѣстникъ Европы“ 1866-1878 рр.—91 томів; „Отечественныя Записки“ 1847-1863, 72-81-93 рр.; „Университетскія Извѣстія“ 1889-1917 рр.—та инші. Усього 14 назв-904 томів.

X. Підручний відділ.

„Каталогъ русскихъ книгъ съ 1825-68, 73-81 рр.; „Указатель литературы русской географіи и статистики“; Систематическій указатель статей, помѣщенныхъ въ русскихъ журналахъ съ 1830-1884 рр.;“ Библіографія „Финансовой науки“, Гензеля 1908; „Географическій словарь“ Семенова; різні календарі та словники. Усього 20 назв-79 томів.

Окрім усього зазначеного є ще 206 брошур переважно по юридичним та громадським наукам. Уся набута Національною Бібліотекою бібліотека проф. Яснопольського має приблизно 555 назв, або 2592 тома і 206 брошур.

В бібліотеці проф. Ю. Вагнера знаходиться книжок 587, атласів—26, брошюр 1015 по естест.-історіч. наукам, переважно по біології, ентомології, хімії та медицині. Між 401 томами *Revidica* варто зазначити: „Труды СПет. об-ва естествоиспытателей“ за 1889—1907 р. (11 т.), „Записки Акад. наук“ в Петербурзі за 1896—1911 р. (13 т.), *Memoires de l'academie des sciences de St. Petersburg*. 1859—1893 (78 т.), „Извѣстія Об-ва любит. естеств., антроп. и этногр. при Московск. у-тѣ“ за 1881—1905 (81 т.), *Archiv für Anatomie, Physiologie und Wissenschaft. Medicin* 1834—1866 (30 т.), „Труды об-ва естествоиспытателей при Казанск. у-тѣ“ 1877—1900 (38 т.), „Труды русск. Энтомологическаго об-ва въ Петербургѣ“ 1891—1903 (7 т.) та инши.

Бібліотека академ. Д. І. Багалія має найбільшу ціну по історичним працям, особливо Слобожанщини і Московск. України. Багато в неї книжок по відділу вивчення джерел руської і української історії і історичних матеріалів з першої руки: видання актів, Археограф. збірники, Архив Юго-Зап. Руси, Воронцова, вид. літописів, пам'ятників і історичних документів, описи архівів і то що. Немало книжок систематично зібраних по старому Київському періоду історії (роботи Арістова, Васильевського, П. Голубовського, Н. Хлібникова, Д. Іловайського, Никитського, М. Погодіна, Ф. Терновського, 3 збірника статтів з різних журналів по старій історії. Є чи мало книжок по історії Росії Московського і Імператорського періоду, по історичній географії (роботи Самоквасова, Загоскіна, Барсова та ин.), по етнографії і географії (Анучін, Ядрінцев, В. Пассек; 5 збірників брошюр і видбитків), археології (роб. Айналова, В. Антоновича, Редина). Є в бібліотеці „Труди Москов. Археол. Об-ва“, „Изв. архив. учен. губернс. комиссій (багато вицусків). Періодичні видання історичного змісту займають немале місто в бібліотеці Д. І. Багалія; ціну мають підібрані за багато років „Записки Харьков. у-та“, книжки і дисертації проф. Харьківського у-ту, „Сборн. Харьк. Ист. филологич. об-ва“, Харьковск. Сборники. Серед других книжок: 4 тома „Древностей іудейскихъ“ Іосифа Флавія XVIII в., Уложеніє Алексія Михайловича, томи „Свода за-

коновъ“ и „Уставовъ“, твори Щапова, мит. Євгенія „Словарь“ і ин. В 17 відділах бібліотеки Д. І. Багалія мається до 6 тисяч книжок і брошюр.

Бібліотека В. П. Науменка в відділі книжок, друкованих в XIX—XX в.в., уміщається в шести великих шафах. Всіх №№ по каталогу до 1600. Серед цих 1600 номерів є до 100 папок, з котрих кожна уміщає в собі пересічно 18 брошюр або невеличких книжок. Всіх заголовків книжок в бібліотеці не менш 3300, а томів, як би лічити кожную брошюру за том, коло 4800. Серед цих книжок дуже добре складений видділ „Україніса“. Всіх книжок на українській мові до 750, із них багато, мало не 50%, книжок видання не останніх часів, а ще 30-х і 40-х років (Ісько Материнка „Наські українські казки“ М. 1835 р.; Гребінка—переклад „Полтава“ СПБ. 1836 р.; „Сніг“ А. Корсуна Харьк 1841 р.; П. Лукашевич „Малорос. и червоно-руск. народн. думы и пѣсни“. СПБ. 1836; Максимович „Украин. народн. пѣсни“ М. 1834 г. и „Сборн. украин. пѣсенъ“ М. 1849 г.), а особливо 60-х и 70-х років. В бібліотеці зібрано, наприкл., „Кобзаря“ Шевченка 12 ріжних виданнів. Є і такі рарітети, як „Енеїда“ Котляревського видання 1809 року, або „Козакъ-стихотворецъ“ Шаховського 1822 р., „Живописная Украина“ Шевченка СПБ. 1844 р. і др.

Що до російської літератури, то в бібліотеці є всі видатніші писателі: *Ломоносов*—академічне видання 2 тома; *Державин*—академічне видання 6 томів; *Пушкін*—академічне видання 2 тома и два повних видання (Исакова—6 томів, Єфремова—7 томів); крім того, глава 3-я „Євгенія Овґіна“ першого видання, 1827 р.); *Жуковскій*—6 томів; *Карамзинъ*—9 томів, видання початкових років 19-го віку. Не можна проминути й того, що тут є розкішні ілюстровані видання *Мильтона*, *Гете*, *Гоголя*, *Пушкіна*. Наукові книжки, переважніше по історії літератури і етнографії, в бібліотеці займають видатне місце: тут зустрінемо і такі речі, як „Собраніє сочиненія *Костомарова*“—8 томів; „*Українскій народъ въ его прошломъ и настоящемъ*“ т. 1 и 2; *Пыпинъ* „*Исторія русск. этнографіи*“ 4 т.; „*Исторія русской литературы*“ 4 т.; „*Всеобщая исто-*

рія літератури подь редакц. В. Корша“ 4 тома; „Полное собрание сочин. Бѣлинскаго“. Тут-же бачимо і такі капітальні наукові твори, як „An exposition on the Old and New Testaments“ *Mathew Henry* в 3 великих томах, і „Die Heilige Schrift in berichtiger Übersetzung mit kurzen Anmerkungen“ в 2 томах. Взагалі треба зауважити, що в бібліотеці є чимало книжок на мовах німецькій, французькій і аглицькій, особливо на німецькій. З більш видатних книжок одзначимо: *Байронъ*—на аглицькій мові „*Byron's Works, completete in one volume*“ (дуже великий і компактно видрукований), і на французькій мові „*Oeuvres de Lord Byron Paris 1835* а. в 6 томах; *Georg Weber* „*Allgemeine Weltgeschichte* в 12 томах; *Mommsen* „*Römische Geschichte*“ і др. Дуже цінний відділ старої класичної літератури, переважно грецької: в бібліотеці є і „*Aristophanis comoediae et deperditarum fragmenta*“—*G Dindorf*; *Herodoti historiarum libri IX*—*B. Dietsch*; *Homeri Ilias-Dindorf*; *Demosthenes, Aeschylos, Xenophontis de Cyri expeditione libri septem*—*Oxonii 1745*; *Platons Werke*; *Sophoclis traegodiae, Theocrite* і др.

З періодичних виданнів треба зазначити факт, що „*Кіевская Старона*“ є в бібліотеці уся-за всі 26 р.р.; з других журналів мають вагу „*Основа*“ за 1861 р.—повний комплект, а за 1862 рік-без 3-х книжок; „*Извѣстія Отдѣленія Русск. яз. и словесности*“, починаючи з 1898 р. і кінчаючи 1915 р.—56 томів; „*Голосъ Минувшаго*“ за роки 1913-1917 комплект. З раритетів журнальних треба одмітити: „*Вѣстникъ Европы*“ 1802 и 1803 років, вид. *Карамзина* (не повні), 1809 и 1810 р. вид. *Жуковского* (не повні); 1818—1819 и 1828 р. вид. *Каченовскаго*—1818 р. повний, а 1819 и 1828 — неповний.

Окремий відділ в бібліотеці складають підручники, переважно по навчанню російській мові і літературі. Тут багатецько різних „*Азбукъ*“, хрестоматій для читання в школі з дітьми усяких літ, грамматики російської мови, підручників по теорії словесності та історії російської літератури.

Треба звернути ще увагу на те, що серед брошюр, які містяться в папках, геть чи-мало таких, яких тепер ніде не знайдеш, бо це або дуже давні видання, або ви-

різка з давніх часописів, напр.: А. Павловскій „Грамм. малоросс. нарѣчія“ 1818 г., его-же „Прибавленіє къ грамматикѣ малороссійскаго нарѣчія“ СПБ. 1822 г. *Н. Костоморовъ* (Галка) „Обзоръ сочиненій, писанныхъ на малорус. яз. (Изъ „Молодака“ 1843 г.), „Русско-польскіє вельможи“ (оттуда-же). „Реляція о знаменитой побѣдѣ Бонапарта, одержанной надъ Галльскимъ университетомъ“, СПБ. 1807 р. і багато інших.

Бібліотека В. П. Науменка видатна ще відділом стародрукованих книжок. Всіх номерів цього відділу—36. Книжок славено-русских старіш 17-го віку нема (та й то тільки одна книжка „Синопись“ 1680 р. видання рідке). З книжок 18 віку найбільш видані такі: *Іоан. Максимовича*— „Богородице Дѣво“ 1707 р. „Алфавитъ собранный, рифмами сложенный“... 1705 р. „Царский путь Креста Господня“— 1709 р., „О свѣ блаженства евангеліє“ 1709 р. Крім Максимовича, треба зазначити: „*Патерикъ Печерскія*“ 1760 р., привітання Козачинського од Київської Академії віршами на мовах славянській, латинській і польській—1744 р. *Дмитрія Ростовского* „Розыскъ о раскольнич. брынск. вѣрѣ“ 1745 р.; „Ирмологій нотный“ Льв. 1757, „Лексиконъ Трєязычный“—1704 р. „Букварь славянскими, греческими и римскими письмены“ *Федора Поликарпова*— 1721 р. З книжок на латинській мові зазначимо: „*Novum Testamentum*“... а *Christiano Sigismundo Georgio. Witteberg.* 1737; *Adagia siue sententiae proverbiales: graece, latinae, germanicae...* (без заглавного листа) —1596 р.; *Institutiones Rethoricae...* 1619 р.

В набутої Всенародньою бібліотекою частині *бібліотеки Пав. Гн. Житецького* (335 назв в 442 томах) найбільше значіння мають книжки по філології загальної та слав'янської; значне число їх на німецької та західно-слав'янськ. мовах. Між іншими ми знаходимо тут наукові праці: Грима, Боппа, Шлейхера, Швенка, Крека, Кирхгофа, Штейнталя, Гейзе, Миклошича (до 10 работ), Фритче, Гейгера, Дельбрюка, Гебауєра, Курціуса, Дица, Ваккернагеля, Шрадєра, Куна, Поста, Кєппєна, Пєнка, Марти, Боллера, Пфуля, Фикка, Гербера, Шафарика, Ганки, Добровскаго, Ягича

(друк. твори і літогр. лекції), Гаттала, В. Караджича, Даничича, Новаковича, Голлего, Миличевича, Давидовича, Сабини, Бошковича, Милоевича, Л. Каравелова, Вагилевича, Павсакого, Срезневсакого, Болянсакого, Костыря, А. Майкова, М. Каткова, С. Шевырева. (З т. лекцій по Ист. рус. литер). Лавровсакого, Шахматова, Будиловича, Бодуэна-де-Куртене, Дювернуа, Потєбни (всі філологіч. і етногр. розправи), Огоновсакого, Соболевсакого, Колосова, Минаєва, Корша, Богородицсакого, Кочубинсакого, Вс. Миллера, Невдачина, М. Карпинсакого і багато інших. Крім немалої низки работ по чєскої, сєрбської та болгарської філології, поміж книжками з бібліотеки П. Житецького є збірники Російські і закордонні по етнографії і взагалі слав'янознавству і видання журналів і альманахів придунайських слав'ян за різні роки послідньої третини ХІХ в.; переважно з працями, одібраними для лінгвістичних студій, *Časopis Musca král. Českého, Novočeska Bibliotéka, Rad jugoslavenske Akademie, Čpnsku, Lomonos, Čpnski pjeznik* та інші.

В бібліотеці Н. В. Молчановського. лічитьсє 853 книги та брошюри на російської та української мовах і 441 книга та брошюра на мовах польськїй, німецькїй, французькїй, венгерськїй, румунськїй та шведськїй. Між книжками російськими найбільшу вартість мають відчити губернаторів київської, волинської та подільської губ. за декілька років, та відчити адміністраційних ревизій, а також офіційні доклади „на правах рукописа“ та протоколи і журнали ріжних офіційних комісій. Є невелика колекція книжок та брошюр, торкаючихсє історії і сучасного становища Подолії. Крім того можна звернути увагу на книжки (переважно на німецькїй мові), які відносятсє до історії цехів та ремесників у Германії.

В бібліотеці, набутої у Е. К. Трегубова, налічуєтсє 1324 назви у 1751 томах, з котрих 320 назв на української мові, 943 на російської, а решта на французької та польської мовах. Українські книжки переважно беллетристичного змісту, в більшості—брошюри. Звертає на себе увагу досить повний підбір Кобзарів Т. Г. Шевченка: їх налічуєтсє 16 примірників ріжних видань, між котрих

є дуже рідкі, як наприклад, Чигиринській Кобзарь и Гайдамаки, Спб. 1844 р. Є збірка перекладів Святого письма на українську мову; підбір збірників пісень, як то А. Могили „Думки, песни та ще де-що“ Харьк. 1839, збірник Метлинського „Народныя южно-русскія пѣсни“ К. 1854, Рудленка „Чумацкія пѣсни“ К. 1854 та інші. Є рідкі тепер „Малорусскія нар. преданія и рассказы“ Драгоманова, Рудченка „Народныя южно-русскія сказки“. Серед книжок на російській мові находимо також немало рідких і цінних, як напр., „Исторія Малой Россіи“ Бантыша-Каменскаго, вид. 1822 р. 4 т., збірник „Прописи“ 4 т., „Древнія російскія стихотворенія“ Кирши Данилова, М. 1818, „Статутъ вел. княжества Литовскаго“ Спб. 1810, „Статистическое описаніе Кіевской губ.“ Фундукля, „Описаніе Кіева“ Закревскаго 2 т., „Украинець“ Максимовича. Є повні видання творів Костомарова, „Исторія Россіи“ Соловьева і багато творів по загальній російській історії, а також видання російських класиків.

Кушівляю набуто де яке число книжок в книгарнях і у приватних особ, як, наприклад, Литовський статут, вид. 1529 р. Чесько-Німецький словник Юнгмана, вид. 30-х р. р. XIX в., Я. Головацький „Народні пісні Галицької і Угорської Русі“, „Странствованія Вас. Григоровича-Барскаго по св. мѣстамъ Востока“, 4-е изд. 1885-1887 г. г., українські та російські (Петрогр. і Моск. видання) брошури по питанням сучасного соціалізму і комунізму і т. д.

Набуті купівлею польські книжки більш ста томів, серед яких зазначимо цікавіші: *Linde* „Słownik Języka Polskiego“ 1-ше вид. початку XIX в.; *Estreicher* Kar. Bibliografia Polska XIX st.; *Gawelek* Fr. Bibliogr. ludoznawstwa polsk. Krak. 1914; *Sulimierski, Chlebowski, Walewski*. „Słownik geograf. królestwa polsk. i inn. krajów słowiańskich“ Wargz. 14 т.; *Bernacki* L. Pierwsza książka polska Lw. 1918; *Gawroński* (Rawita) Bohdan Chmielnicki 1906-9 г. г. *Antoni*. „Zameczki podolskie na kresach muttańskich 1880 р. 3 т. *Krauschar* Książe Repnin i Polska w pierw. czterol. panow. Stanis. Augusta, 2 тома та інші.

Нові українські та галицькі книжки набуваються по більшості купівлею в українських книгарнях, інколи вони даруються видавцями. На придбання цих книжок визначена особня ассігновка, щоб купувати і всіми іншими шляхами набувати *всі* книжки, друковані українською мовою чи на Україні, чи за був. кордоном Російським, і до того — не мевш, як у 2 примірниках кожного видання. Щоб не втратити українських книжок, наказано купувати зараз же всяку новину, а також давати заклази книгарням і купувати всі, яких в бібліотеці нема, книжки, друковані в минулі часи. Ця справа була спершу доручена Іг. П. Житецькому, а як до нього перейшли обов'язки редак. „Внижн. Вістн.“, — С. О. Єфремову.

Даровані бібліотеки та книжки. В квітні ц. р. Всевародня (Національна) Бібліотека збагатилася дуже цінними книжками з бібліотеки *Головачова*, що передано власницею в дарунок. По каталогу цієї бібліотеки її можна розділити на декільки відділів.

I. По богословію ріжних років видання, приблизно 177 назв, або 194 томів.

II. По історії відділ осягає всю всесвітню історію середніх та останнього віків. Тут є книжки видань 1845—1900-х років по історії Росії, Франції, Англії, Германії, Італії, України, Болгарії, майже всіх держав. Є книжки про славетних історичних діячів, книжки по загальній культурі, цивілізації та умислового розвитку людности і багато інших. Усього приблизно 136 назв—201 томів.

III. По літературі маємо повні видання творів чималої кількості російських класиків та багато окремих книжок, переважно на російській мові. Усього приблизно 171 назви—382 томів.

IV. По природознавству книжки по біології, зоології, ботаниці, геології, мінералогії, астрономії та инш. природним наукам; переважно книжки видань 1860—90-х років і раніш. Усього приблизно 130 назв—147 томів.

V. По полит. економ., юридичн. та фінансов наук. та статистиці окремі твори, ріжні закони, „Положенія“, Устави та инш. видан. 1860—1880-х років. Усього 93 назви—102 томів.

VI. По медицині зібрани видання 1855—1890 р. Усього приблизно 52 назви—55 томів.

VII. По відділу „Технологія“ підібрано 18 назв—21 томів.

VIII. Будівничче містєцтво та архітектура має чимало атласів та малюнків будівель, підручники, інформаційні та періодичні видання. Усього приблизно 86 назв—104 томів.

IX. Періодичні видання підібрані майже в повні колекції журналів, як „Отечественныя Записки“ 1859—1884 р.р.; „Нива“ 1879—1903 р.р.; „Всемирная Иллюстрація“ 1886—1893 р.р.; колекції „Вѣстника Европы“ (1885—1890 р.); „Вокругъ Свѣта“ (1861—1864 р.) та инш. Усього приблизно 15 назв—241 томів.

X. Словники Даля, Рейфа та инш. Усього 8 назв—11 томів.

XI. Фотографичний відділ містить головним чином, підручники для практичної фотографії—15 томів.

XII. Особливу цінність цієї бібліотеки надають книжки відділу містєцтв (1861—1900 років видання). Тут маємо багато книжок в коштовних оправах по мистєцтву взагалі, по картинним галереям, ілюстровані видання, альбоми, періодичні журнали (напр. „Старые Годы“, 1907—1914 р.) та збірку фотографій (55 пр.). До цього відділу по каталогу належать такі цінні видання як „Архангельское евангеліє“, „Остромирово евангеліє“ фотолитогр. изд. 1889 г., иждив. И. К. Савинкова (30 р. назад ціна визнач. 175 карб.), Le costume historique ред. М. А. Racinet, l'ornement polychrome, 300 карт. в фарбах, 200 ризав. на дереві (кошт. ще за давні часи біля 500 карб.), Прохорова „Русскія древности“ та „Матеріали по исторіи русской одежды“ вид. Кнебеля, „Исторія русскаго орнамента“ Бутовскаго, „Народныя русскія деревянныя издѣлія“ гр. Бобринскаго, „Искусство Средней Азии“ Симакова, та багато иншого цінного матеріалу. Усього маємо приблизно 371 назв—635 томів.

Окрім книжок, зазначених в каталозі цієї бібліотеки, є ще чимало цінних та звичайних книжок, що не записано в каталог, і з'ясувати тому поки не було можливо. Взагалі

можна рахувати, що бібліотека п. Головачова складається більш ніж з 1272 назв, 2100 томів.

До Національної Бібліотеки вступили в лютому книжки з бібліотеки бувш. *Державної Канцелярії* в кількості 702 назви. Як відомо, та бібліотека ще тільки збиралася і складалася по більшості з тих книг, що торік можна було добути з лишків по книгарнях київських, а значить і не могла мати якихсь особливих коштовних чи рідких видань. Збиралися книги переважно: по історії, по політичній економії й економічній політиці, зовнішній торгівлі, фінансовому праву; по питанням залізничному, промислового, робочому и продовольчому; справочний відділ—звіти різних т-в, інституцій, закони (серед яких є I—XVI т. т. Сводъ законівъ Рос. Имперіи) словники и т.и.

Велику ціну має *подарунок* п. *Майбороди*; це частина його бібліотеки (друга частина залишилася в Петрограді), складеної переважно з юридичних книжок та виданнів, поміж яких особливо визначимо «Собраніе узаконеній и распорядженій Російскаго Правительства» за кінець XIX і початок XX в., «Рѣшенія кассационныхъ департаментовъ правит. Сената» за всі з 60-х прош. в. роки і т. ин, більше по цивільному праву.

Надійшли від жертводавців і передані даремно приватними особами; та установами і товариствами ще такі книжки: Архівно-бібліотечного відділа—380 книжок разного змісту; Наукового Товариства ім. Шевченка—його видання і «Літературно-Науковий Вістник» за минули роки; Бібліотечного архиву—310 книжок і 1348 брошюр; Фундукл. дів. гімн.—5 кн.; Кооперації «Жизнь»— всі видання по кооперат. справам; Дніпросоюза—26 його виданнів; Друкаря—18 його вид.; Книгоспілки—11 кн., Всеукраїнс. коопер.—5; Ком. по Всеукраїн. шкід. освіті—18 кн.; Українск. Акад. Наук—21; Вид. комм. мін. зем. справ (14), Департ. зем. поліпш. (книжки не розібрані) і т. д.

Подаровано С. О. Єфремовим—його твори, «Вік», багато работ Ів. Франка, газети минул. р.; (через Єфремова від п. Скрипчинського—Берлінській „Кратк. опис. Києва“ 1860 г.); проф. А. В. Сперанським—крім його творів по хімії, книжки по естес.-істор. і гуман. наукам, всего числом—93; проф. Яснопольским—твори автора і статист.

труди—58; акад. Вернадським—більш. 20 (ест.-істор. праці); пр. Єгоровим—34 його твор. і ест.-істор. кн.; акад. Кащенком—67 його твор. і зоолог. кн.; Е. К. Трегубовим—Тріодь, вид. XVII, твори Цицерона Гамбур. вид. 1618 р. і рук. XVIII в. Clavis aucta; В. О. Кордтом—28 своїх і ив. книжок; І. П. Житецьким—П. Житецького „Опис. Пересопн. еванг. XVI в.“ і більш 30 др. книжок і 8 пакунків газет, переважно за часи револ. 1905—6 і 1917 р. р.; Д. І. Багалієм—2 кн.; Є. О. Ківліцкім—7; Я. І. Израельсоном—твори його (3) єврейс. письм. Єліабєрга і Бялика; О. О. Янатою—45 агроном. і ботаніч. книжок; п. Виленською—4 рідкі кн. полов. XIX в.; Л. Ю. Биковським—15 стат. і розпоряд. уряд.; Графе—4; Жуком—4; Лічковим Л. С.—23 своїх творів; Лічковим Б. Л.—5 св. творів; Флоровим—агроном. кн. 18; С. Русовою—9; Мод. Левіцьким—його твори (6) і пакунок газет; Таранцем—3 кн.; Жіхаревим—5; М. П. Василенком—3; К. Л. Якубовським, І. О. Сікорським, В. І. Ліпським і Романовською—по 1 кн.; Єлачичем—2 і архів Проскуров. організацій і т. д., і т. д.

Урядові накази і розпорядження*).

Закон про друковані видання, ухвалений Радою Народніх Міністрів і затвержений 26-го січня 1919 р.

Про обов'язкову надсилку друкарнями, літографіями, метальографіями та иншими подібними закладами до Повітових комісарів примірників усіх видань.

§ 1, Всі друкарні, літографії, метальографії та инші подібні заклади на Україні повинні протягом доби, слідуєчої за випуском друкарських виробів, висилати до повітових комісарів одинадцять (11) примірників вповні виправлених і в повнім вигляді всіх друкарських річей, себ то: книжок, брошюр, журналів, часописів, нот, карт (мап), гравер, відозв, афіш, оголошень, літографічних видань то-що.

*) Друкуються на тій мові, на якій надруковано в офіці. і инш. часописах, без зміни правопису.

Примітка: 1. Пункт перший відноситься однаково й до офіційних видавць.

Примітка: 2. Всі ці пересилки вільні від яких би-то не було поштових оплат.

§ 2. Одночасно з висилкою книжок всі друкарні, літографії, метальогравії та інші подібні заклади на Україні повинні додавати списки книжок, що надсилаються до повітових комісарів. В цих списках повинна бути вказана по відомостях з друкарських книжок точна кількість надрукованих примірників кожного окремого твору або числа періодичного видання, а також імення видавця й назва видавництва. Повітові комісари залишають один примірник у себе, а десять (10) примірників книжок раз на тиждень пересилають до архивно-бібліотечного відділу. Газети пересилаються зараз же після виходу. Один примірник, який залишається у комісарів, призначається на поповнення місцевих бібліотек і наприкінці року передається до них.

§ 3. Обов'язкові десять (10) примірників, які від комісарів передаватимуться до архивно-бібліотечного відділу, а по утворенню книжної палати—до неї, призначаються для слідуєчих інституцій: два примірники для української Національної бібліотеки, два—в Книжну палату, один—на обмін з Росією (з умовою надсилки всього, що виходить з друку в Росії), один—для книгозбірень Польщі, один—для бібліотеки львівського наукового товариства, один—для обміну з бібліографічними інституціями Західньої Європи, один—для Київського державного українського університету і один—для Кам'янець-Подільського українського державного університету.

Примітка: З числа двох примірників, призначених для Книжної палати, академія мистецтв одержує один примірник всіх видавць, що торкаються мистецтва.

§ 4. Контроль за друкарнями, що до виконання цього закону, доручається повітовим комісарам.

§ 5. Для контролю за виконанням цього закону власники друкарень та інших подібних закладів повинні завести спеціальну шнуровану книгу, скріплену підписами та печаткою відповідного контрольного органу, до якої книги повинні вписуватись всі без винятку прийняті друкарнею роботи зараз же після їх прийняття.

§ 6. За невиконання друкарнями цього закону на власників друкарень накладається кара: в перший раз—у сумі п'ятьсот (500) карбованців або арешт до одного місяця, в другий раз—в сумі одної тисячі (1000) карбованців, або арешт до двох місяців і в третій—в сумі трьох тисяч (3000) карбованців, або арешт до трьох місяців з одночасним зачиненням друкарні.

Про передачу нац. бібліотеці буд. Коллегії П. Г. („Київський Комуніст“ № 18 (26) 13-го лютого). Наказ № 15 про тимчасову передачу шкільного будинку Коллегії Павла Галагана до Української Національної бібліотеки у Києві.

Шкільний будинок Павла Галагана, що міститься на розі Фундуклівської та Терещенківській вулиці, тимчасово передається з бібліотекою й усім рухомим майном до національної бібліотеки України в розпорядження її тимчасового комітету.

Народний Комісар В. Затонський.

Звірна: Діловод адміністративного відділу департаменту Загальних Справ М. О. Хв. Міхневич.

Охорона культурно-освітних памяток. („Боротьба“ № 4 (61), середа 12 лютого 1919 р.) Комисар по охороні Культурно-освітних установ і організацій видав наказа № 5, в якому пропонує всім державним, громадським та мійським книгозбірням і власникам приватних книгозбірень та книгарень подати комісаріату по охороні Культурно-освітних установ і організацій (Бібіковський бульв. 14) всі відомости (зміст, кількість томів і т. и.) про склад їх для учота одержання охоронних свідоцтв.

Охорона бібліотек. („Известія“ Києвск. Сов. Раб. Депут. 19 февр. 1919 г.). Комиссар по главному управленію искусств и націон. культуры т. Мазуренко издал, с цѣлю охраны бібліотек и коллекцій древностей, обращеніе ко всѣм Исполн. Комит. на Украинѣ принять под свою опеку бібліотеки, архивы и коллекції, оставшіяся без владѣльцев и чиновников. Всѣ такіе коллекції, архивы и биб-

ліотеки должны пользоваться защитой и вниманием со стороны Исп. Ком., которыми должны быть зарегистрированы и взяты на учет, с выдачей владельцам охранных свидетельств; коллекции же расхищенные должны собираться, при участии мѣстных специалистов, в существующіе музеи, за отсутствием послѣдних—в мѣстные Исполнительные Комитеты и Профес. союзы, не останавливаясь в случаѣ необходимости пред реквизиціей подходящаго помѣщенія и назначения надежных лиц. Архивы всѣх учреждений должны быть вполне обезпечены от порчи, служащіе должны продолжать работу.

Наказ по управлінню мистецтв. (19-го лютого 1919 року. «Боротьба» № 9 (66)). В додаток до моїх наказів пропоную всім власникам збірок старовини й предметів мистецтва, а також бібліотек, книгарень та видавництв до 20 лютого подати до Комісаріяту по головному управлінню мистецтва та національної культури заяви про адреси, де знаходяться ці установи. За невиконання цього наказу збірки будуть передані до музею, а бібліотеки, книгарні і видавництва будуть реквізовані й передані робітничо-військовим організаціям; ті-ж бібліотеки, збірки, книгарні та видавництва, яким видано комісаріатом охоронні свідоцтва, від реквизиції звільняються.

Комісар по головному управлінню мистецтв та національної культури Ю. Мазуренко.

Збори бібліотекарів. („Боротьба“ 27 лютого 1919 р. № 16 (73)). В понеділок 3-го березня о 4 год. при Від. Позашкільної Освіти Колегії Освіти і Пропаганди при Вик. Комітеті К. Р. Р. Д. (Фундукл. 8, гост. Гладинюка, кім. 1) відбудеться нарада по питанню про бібліотекарську справу в Києві і Київській губ.

Порядок дня:

- 1) Доклад Бібліотекарської Секції Від. Позашк. Освіти про організацію бібліотекарського центра.
- 2) Проєк націоналізації і розподілення бібліотек.

3) Вибір колегії бібліотекарської справи із представників державних, мійських, громадських, приватних і академічних бібліотек при Відділі Позашкільної Освіти.

Всі існуючі в Києві бібліотекарські комісії при культурно-просвітних установах, академічні, міські, громадські і приватні бібліотеки прохається вислати по 1-му представникові.

Бібліотекарська Секція Від. Позашк. Освіти.

Організація бібліотек. („Боротьба“ 1 березня 1919 р. № 18 (75). Відділ Позашкільної Освіти втягнув до своїх завдань організацію бібліотек-читалень на всіх окраїнах Києва і повітах Київської губ.

Брак книжок на книжковому ринку, застарілість існуючих у Києві бібліотек що до поповнення їх книжками, недостаточність самої кількості цих бібліотек кладуть перед Відділом Позашкільної Освіти цілу низку труднощів у виконанні нового завдання.

У першу чергу організується орган управління всіми київськими бібліотеками, котрий працюватиме в повному контакті з архивно-бібліотечним відділом комісаріату мистецтва.

У пляну діяльності такого органу є поповнити всі існуючі бібліотеки новими книжками, котрі відповідали би теперешньому духові, розподілити ці бібліотеки по окраїнах міста, уложити зразковий катальог, організувати кадр досвідчених бібліотекарів для народних бібліотек, улаштувати бібліотечні курси.

До участі в праці бібліотечної секції будуть покликані всі спеціалісти в бібліотечній справі. В понеділок відбудеться спеціальна нарада, на котру запрошуються повідомленнями і оголошеннями в часописах представники всіх академічних, громадських і приватних бібліотек для заслухання доповіді бібліотечної секції та вироблення програми праці. Із складу присутніх на зібранні відбудеться вибір комісії для участі в праці секції і реорганізації, обновленні всієї бібліотечної діяльності.

Дуже трудне в бібліотечній справі, розуміється, набування нових книжок, котрі секція всіма силами старати-

меться діставати із Совітської Росії, де, як відомо, ще не тільки не вичерпався запас старих видань, але весь час виходять нові книжки.

Национализация библиотек. („Київський Комуніст“ № 33 (41) 5-го березня). В помещении Коллегии внешкольного образования состоялось 3 марта многолюдное собрание представителей библиотек. Присутствовали представители академических, рабочих, кооперативных, национальных, частных и других библиотек.

Председателем собрания был избран проф. Вернадский. Собрание единогласно приняло по предложению акад. Д. Багалея общие основания доклада комиссии по внешкольному образованию об организации библиотечного центра в Киеве и Киевск. губ.

В задачи этого центра входит объединение, централизация общественных библиотек, организация центральной библиотеки и районных библиотечных курсов и т. д.

Проектируемая национализация библиотек будет проводиться с известной постепенностью и касаться в первую очередь библиотек, покинутых владельцами. Некоторые ораторы указывали на необходимость принять уже теперь, не дожидаясь образования комиссии, срочные меры для охраны расхищаемых книжных богатств.

О реквизиції бібліотек. (Изв. К. С. Р. Д. № 16, 5 марта 1919 г.). Народный комисариат просвещения издал обязательное постановление о том, что частныя бібліотеки не подлежат реквизиції. В отступление от общаго правила подлежат реквизиції тѣ из частных бібліотек, которыя принадлежат лицам, имущество коих реквизируется и конфискуется одним из правомочных правительственных учреждений. Обо всѣх реквизируемых бібліотеках уездные и городскіе отдѣлы народнаго образования обязаны немедленно сообщить въѣшкольному отдѣлу губернскаго отдѣла народнаго образования. Особо цѣнныя книги должны быть переданы в распоряженіе въѣшкольнаго отдѣла всеукраинскаго народнаго комисариата просвещения.

От отдѣла внѣшкольного образованія. (Изв. К. С. Р. Д. № 16, 5 марта 1919 г.). На основаніи собранія представителей библиотек 3-го марта библиотечный отдѣл коллегіи внѣшкольного образованія при Исполкомѣ предлагает библиотекам: городским, академическим, рабочим клубам, кооперативам, библиотекам при государственных учрежденіях, польским библиотекам, украинским „Просвітам“, частным и дѣтским библиотекам, избрать из своей среды по одному представителю в комиссію по организаціи библиотечнаго центра для Кіева и Кіевск. губ. Засѣданіе комиссіи состоится в четверг 6-го марта, в 4 часа дня, в помѣщеніи гостинницы Гладынюка, № 1, по Фундуклеевской улице.

Приказ по коллегіи по дѣлам печати. („Известія“, 7 марта 1919 г., № 17). Приказываю всѣм издателям и владѣльцам типографій прислать в теченіе пяти дней со дня об'явленія сего одиннадцать экзempl. всѣх органов печати в главный книжный отдѣл при комиссариате управленія искусств и нац. культуры (Биб. бульв., № 14) для распределенія между главными украинскими и заграничными библиотеками. Должны быть присланы всѣ органы печати, вышедшие с 1-го февр. с. г., прибавив к нему выписки из своих книг на заказы за весь 1919 г. За неисполненіе сего приказа будут отвѣтственны как издатели, так и владѣльцы типографій. За коллегію подп. Лондон.

Библиотечный центр. („Известія“, 7 марта, 1919 г., № 17). Библиотечной секціей внѣшкольного отдѣла Коллегіи просвѣщенія и пропаганды при Исполкомѣ С. Р. Д. постановлено, что для охраны книжных богатств в Кіевѣ и наиболѣе разумнаго распределенія их должен быть создан библиотечный центр. Этот центр работает в контактѣ с центральным для всей Украины библиотечным центром („архивно-библиотечной комиссіей“).

Необходимо усилить активность библиотек и провести их демократизацію. Для этого надо об'единить и по возможности централизовать библиотечное дѣло. Одна из крупных библиотек Кіева должна быть превращена в центральную, связанную с районными библиотеками.

В центральной библиотекѣ сосредоточивается закупка книг, распределеніе их, инструктированіе их и так далѣе. Особое вниманіе должно быть обращено на подготовку библиотечной рабочей библиотек.

Приказ в „Известіях“ № 18, 8 марта 1919 г. Библиотечная секція отдѣла внѣшкольн. образов. Коллегіи просвѣщенія и пропаганды при Исполкомѣ К. С. Р. Д. предлагает всѣм общественным и частным библиотечкам г. Кіева представить в 5-тидневный срок свои каталоги в секцію (Фундукл. № 8, гостиница Гладынюка, комн. 2).

Приказ в „Известіях“ № 18, 8 марта 1919 г. Предлагаю всѣм домовым комитетам в 5-ти дневный срок под угрозой судебной отвѣтственности представить в библиотечный отдѣл коллегіи внѣшкольн. образованія (гост. Гладынюка, Фунд. ул., комн. 1). свѣдѣнія о библиотечках владельцами. Товарищ предсѣд. Исполк. К. С. Р. Д., член коллегіи просвѣщенія и пропаганды А. Я. Хейфец.

Библиотечное дѣло. („Известія“ № 18, 8 марта 1919 г.) При библиотечной секціи Коллегіи просвѣщенія и пропаганды при Исполкомѣ Совета Раб. Деп. состоялось засѣданіе библиотечнаго совѣта, составленнаго из представителей городских, общественных, академических библиотек и рабочих организацій. Собраніе постановило библиотечки спеціальнаго характера, если они имѣют общеобразовательное значеніе, считать относящимися к библиотечной секціи. Приняты пожеланія о представительствѣ студенческих организацій в Книжной палатѣ, а также о том, что бы сдѣлать болѣе доступными для народа академическіе библиотечки. Собраніе поручило библиотечной секціи разработать проект организацій особаго органа, в вѣдѣніи котораго находилась бы библиотечная работа в селах. Принято также слѣдующее положеніе: охранные грамоты на книжные богатства в Кіевѣ выдаются библиотечной секціей Кіевского Исполкома. Выданные до настоящаго времени Книжной палатой грамоты остаются в силѣ.

Воспрещеніе реквизиціи бібліотек („Известія“ № 19, 9-го марта 1919 г.). Книжныя богатства страны являются національным достояніем. Для охраны и собранія их учреждаются спеціальныя органы при центральных учреждениях и при мѣстном Исполкоме. Между тѣм, замѣчается в настоящее время расхищеніе книг из частных и общественных бібліотек и произвольная их реквизиція. Под угрозой строгой отвѣтственности запрещается самовольная реквизиція бібліотек. Право распоряженія бібліотеками в Кіевѣ и Кіевск. губ. принадлежит бібліотечному отдѣлу Коллегіи просвѣщенія и пропаганды при Исполкомѣ К. С. Р. Д. Всѣ учреждения, имѣющіе в своем распоряженіи реквизируемыя бібліотеки, должны немедленно сообщить о них в указанный бібліотечный отдѣл. (Гост. Гладынюка, комн. 2, Фундук. ул.).

От отдела просвещения Врем. Раб. Крест. Прав. Украіны. („Кіевскій Коммунист“ № 41 (49) 16 Березня).

В целях правильной постановки издательского дела Украинской Соціалистической Советской республики и для выпуска изданій в целях правильного распределенія между советскими изданіями типографій и бумаги и обеспечения своевременного выхода изданій при отделе просвещения учреждается издательское бюро.

Все Советскіе учреждения направляют свои материалы для изданій в указанные издательскіе бюро, которые регулирует выпуск этих изданій. Председателем издательского бюро назначается Н. И. Осипов.

Член временного Рабоче-Крестьянского Правительства Украіны Затонскій.

Борьба с расхищеніем книг. („Известія“ № 24, 16 марта 1919 г.). Бібліотечная секція Коллегіи просвѣщенія и пропаганды при Исполкомѣ К. С. Р. Д., в цѣлях борьбы с расхищеніем книг из частных и общественных бібліотек, постановила окончательно запретить продажу книг на улицѣ. Книжныя магазины, букинисты и частныя лица могут приобрѣтать книги только по удостовѣреніям Ревкома даннаго района о том, что книги дѣйствительно принадлежат продавцу.

Охрана библиотек. („Коммунист“ № 17 (45), 22 марта 1919 г). 17 марта библиотечной секцией созвано было совѣщаніе из представителей рабочих организацій, имѣющих отношеніе к библиотечному дѣлу. Нѣкоторые из участников указывали, что в Кіевѣ все еще продолжается и реквизиція, и захват цѣнных библиотек, расхищеніе книг. Было указано на необходимость пріянія энергичных мѣр для борьбы с этим злом. На этом же совѣщаніи было рѣшено организовать библиотечный центр.

Анкета бібліотечної справи. („Боротьба“ № 33 (90) 23 березня 1919 р). Бібліотечний Відділ Виконкому виконуючи останню постанову бібліотечної ради відносно обслідування стану бібліотечної справи в Кієві для вироблення пляну організації сітки бібліотек, прохає всіх представників усіх існуючих у Кієві книгозбірень—академічних, муніципальних, громадських, організацій всякого роду й типу, приватних підприємств зібрати до майбутнього цими днями засідання Ради докладу йому відомости про всі відомі їм книгозбірні по слідуєчій короткій програмі, даючи цифрові дані за 1918 р.

1) Де міститься книгозбірня, част. міста, улица; 2) рік заснування її, 3) кількість назв і кількість томів по відділам: економіка, краснеписьм, історія, математика, географія и т. и. 4) кількість платних абонентів, підписчиків, 5) кількість безплатних абонентів, 6) кількість відвідувачів в 1918 р. а) платних і б) безплатних, 7) кількість взятих до дому книг, і окремо кількість книг, взятих читачами до читання, в можливости по відділам, 8) склад читачив по групах віку в цифрових підсумках, 9) розміри підписної платні від-до за користування книгами дома, 10) теж за користування ними в стінах книгозбірні, 11) розмір закладів за книги, що даються до дому від-до. 12) Які, при відсутности закладів, приймаються заходи для повернення книг, 13) кількість служачих в книгозбірнях по категоріях, включаючи завідуючих і слуг, 14) головніші хиби й потреби каждой книгозбірні.

От отдела внешкольного образования. (Известия. № 13 (40). 5 апреля 1919 г.)

1. Частныя бібліотеки по общему правилу не подлежат реквизиціи.

2. В отступленіе от общаго правила подлежат реквизиціи тѣ из частных бібліотек, которыя принадлежат лицам, все имущество коих реквизируется или конфискуется одним из правомочных правительственных учреждений.

Такія бібліотеки переходят в вѣдѣніе школьнаго отдѣла соответственнаго городского или уѣзднаго огдѣла Народнаго Образованія, который принимает всѣ мѣры к охранѣ бібліотек. Специально образованныя при таких подотдѣлах комиссій, в состав которых должны быть включены спеціалисты по бібліотечному дѣлу и представители мѣстных рабочих просвѣтительных организацій, вѣдают дальнѣйшей судьбой бібліотеки.

Обо всѣх реквизированных бібліотеках уѣздные и городскіе отдѣлы народнаго образованія обязаны немедленно сообщить вѣтшкольному отдѣлу Губернскаго отдѣла Народнаго образованія с приложѣніем всѣх свѣдѣній о книжном составѣ бібліотеки.

Губернскій вѣтшкольный отдѣл имѣет право отмѣнить постановленіе уѣзднаго и городского отдѣлов Народнаго Образованія о дальнѣйшей судьбѣ бібліотеки.

Особенно цѣнныя книги должны быть переданы в распоряженіе вѣтшкольнаго отдѣла Всеукраинскаго Народнаго Комиссаріата Просвѣщенія.

Книги для рабочих. („Коммунист.“ № 36 (64), 15 апрѣля 1919 г.)

Бібліотечная секція губ. отд. народнаго образованія произвела обслѣдованіе Кіевских бібліотек общественнаго пользованія. Выяснилось, что большинство бібліотек находится в центрѣ города и мало доступно широким массам. Поэтому бібліотечная секція рѣшила в первую очередь оборудовать районныя бібліотеки, обратив в таковыя бывшія городскія бібліотеки и открывая новыя. Одновременно секція приступает к комплектованію передвижных бібліотек для заведов и рабочих клубов.

Київська „Просвіта“ і її бібліотечна справа.

Після того, як в наслідок акту 1654 року Україна, втративши незалежність, по малу ніби позбулась всіх прикмет свого духовного життя, настільки, що в 20-му століті уявляла з себе для поверхового погляду самий тільки „юго-западний“ край єдиної, неділимої Росії, не одно покоління української інтелігенції, в особах її найкращих представників, мріяло витягти на світ Божій всі духовні скарби українського народу, зафіксувати їх в книжці і при допомозі ж таки книжки повернути їх йому, що розгубив їх, забув під час важкого лихоліття. Але усякі заходи що до утворення інституцій, які дбали про книжку, були даремні. Так не мали наслідків прохання про відновлення „Юго-западного отдѣла Русскаго Географич. О-ва“, а також і наукового т-ва імени Максимовича.

Так саме без наслідків залишилась і спроба заснувати нашім благодійну інституцію, що мала зватись „Обществомъ вспомошествованія украинскимъ писателямъ“. Тільки вже в 1906 р. статут нового Т-ва „Просвіта“ ім. Шевченка був затвержений урядом.

В наші тяжкі та сумні часи, коли пошесть геростратизму руйнує не тільки той дійсно зайвий балласт життя, що давив дух, але разом з тим руйнує і ті основи, які нарід утворив сам для свого існування, на якому він жив, ріс, де під час лихоліття заховав глибоко свої духовні скарби, в сей трагічний час ми стаємо з великою тривогою перед майбутнім, може ще більш страшним, ніж бачимо зараз,—перед цілковитою руїною... І мимо волі шукаємо підтримання там—в далеких часах булої героїчної боротьби. От через що, беремо ми ніби стару тему—про стару Київську „Просвіту“, що дбала про книжку настільки, наскільки їй дозволяли обставини.

Статут Т-ва „Просвіта“ ім. Т. Шевченко у Києві був складений в значно ширших межах, ніж була змога здійснювати його в житті, і загальна його мета була визначена в 1 § так: Товариство має на меті допомогати розвитку української культури і першим чином просвіті українського народу його рідною мовою, працюючи у Києві і в Київській губернії. 2. А для того Т-во має: а) видавати книжки, журнали, часописи і т. и. українською мовою; б) заводити свої бібліотеки, музеї, читальні, книгарні і т. и. Ми обмежимося тільки цими §§ статута, бо надалі роздивлятимемося докладно тільки властиво одну функцію „Просвіти“, бібліотечну справу. А поки що скажемо декілька слів про головні заходи та здобутки „Просвіти“, ролю її в загальному українському житті і нарешті її долю, що була загальною для всіх українських інституцій під ті часи.

Перші збори Т-ва склалися всього на всього з 56 членів. Перед таким нечисленим Т-вом голова зборів Б. Грінченко сказав гарячу і характерну для значіння ролі, яку він надавав „Просвіти“, промову, що закінчувалась словами: „Наступає час, коли ми зможемо вернути нашому культурному центрові те сийво культурної поваги, яка одна тільки дає нції право на місце серед інших націй. Ісе кладе на наше товариство велику й дорогу нам, але і важку повинність“. Треба сказати, що особисто перший фундатор і потім душа „Просвіти“ Б. Д. Грінченко весь час до дрібниць тримався сієї своєї думки, і „Просвіта“ стала для нього справді тою важкою повинністю, яку врешті не витримали виснажені роботою сили сього першого на Україні „Просвітнина“. Черговими питаннями, що були поставлені на перших зборах, були: 1) Видавництво; 2) Бібліотека „Просвіти“; 3) Ширення бібліотек, складених на основі нормальних каталогів; 4) Учебні інституції з українською викладовою мовою; 5) Збирання грошей на пам'ятник Шевченкові; 6) Організація філій „Просвіти“; 7) Організація роботи в Т-ві по комісіях. З сих всіх завданнів (про бібліотеку буде сказано далі) Т-ву пощастило здійснити тільки справи видавництва, (що стала між іншими і підставою довчасної смерті Т-ва), збирання грошей на пам'ятник Шевченкові та провадження внутрішньої діяльності, як організація роботи в Т-ві по комісіях.

Видавнича комісія видала 36 назв книжок в розмірі 173.760 примірників і за час існування „Просвіти“ від 1906 — 1910 рік їх розійшлося коло 60 тис. На пам'ятник Шевченкові „Просвіта“ збрала коло 1½ тис. карб. Працьовники ж „Просвіти“ розбились по комісіях, яких було 5: видавнича, бібліотечна, шкільно-лекційна, шкільно-педагогічна, артистична. Крім провадження чисто практично-просвітної діяльності „Просвіта“ виступала часто і яко представник організованої культурної української сили в Києві в де яких загальних українських справах: так напр., в 1907 р. вдавалась до Української Громади в Державній Думі з меморіалом про українську мову в народній школі на Україні, брала участь в просвітних з'їздах, в економічному з'їзді в Галичині, сама мала намір організувати загальний з'їзд „Просвіт“ на Україні, виробила статут про заснування народнього університету імени Т. Шевченка і т. д.

Вже в 1909 році—через 3 роки свого існування—скромна українська інституція не тільки придбала популярність серед Української громади, що виявилась насамперед в зазначному побільшенні її членів (за 1909 р. їх було вже коло 700), але нею цікавились і інші російські та закордонні організації, запрошуючи її на з'їзди і виявляючи велике зацікавлення її роботами і намірами. Становище „Просвіти“, яко Української інституції, вважалося високо почесним і здавалося зовсім певним.

Не дивлячись на те, що адміністрація звужувала наскільки можливо діяльність Т-ва своїми повсякчасними заборонами та перешкодами,*) все ж таки Т-во жваво працювало і змагалось з тими перешкодами. Популярність його помітно збільшувалася, особливо на окраїнах Києва, де читались науково-популярні лекції, робились вистави, народні концерти та улаштовувались ялинки для дітей. Але тут, на повному ході діяльності своєї, добре налаженої просвітної інституції, на голову „Просвіти“ несподівано впала халепа з того боку, з якого як раз її не чекали.

---

*) Так не були дозволені філії в селах, бібліотеки, читальні, лекції в самому Києві, заборовено відкрити публічну українську бібліотеку—читальню закласти власну книгарню; ставились всякі перешкоди просвітницьким лекціям, літературним вечерам та концертам.

З'явилась „докладная записка“, подана в „Киевское Губернское присутствіе“, в якій „Просвіті“ приписували страшні по тим часам кримінальні діяння, як: „дискредити-
рованіе монархической власти и пропаганда республиканских идей... проповѣдывающія аграрнаго вопроса по рецептам анархистов-коммунистов“. Се все визначалось завданням видавництва „Просвіти“, а 10 квітня 1910 р. Т-во було скасовано.

Згадавши про діяльність „Просвіти“, зупинимось тепер на справі закладання бібліотеки, яка вважалась „Просвітою“ настільки ж важливою, як і видавнича справа.

Варт зазначити, що на перших загальних зборах справа про бібліотеку була висунута першою і після довгого обговорення і суперечок збір всіма голосами проти одного постановив завести бібліотеку. При тому, була винесена така резолюція: 1) бібліотека складається з книжок та періодичних виданнів усіма мовами і зо всіх відділів науки и красного письменства, 2) поперед усього мусить бути організований українській відділ. Вирішено було завести бібліотеку з читальнею, щоб користуватись з неї на місці, а не видавати книжок до дому. На тих же загальних зборах винесена була така постанова і з приводу народних бібліотек по селах та місцям: зважаючи на те, що „Просвіті“ треба заводити народні бібліотека, доручити Раді: а) виробити кілька нормальних каталогів народніх бібліотек на всякі ціни, б) скласти по таких каталогах бібліотеки і продавати їх, коли будуть замовляти, в) виробити інструкцію, як треба заводити народні бібліотеки.

Подивимось, наскільки пощастило Раді „Просвіти“ перевести ці постанови в життя.

Наймаючи своє перше маленьке з 3-х хат помешкання „Просвіта“ визначила в першу чергу відвести в ньому кімнату для бібліотек, потім для читальні і врешті для книгарні. Тим часом була організована і бібліотечна комісія, яка мала здійснити два завдання: 1) завести бібліотеку Т-ва і 2) скласти зразкового каталогу для народніх бібліотек.

Енергійна розсилка запросин і відозв про заемогу бібліотеці жертвами—книжками дала добрі наслідки, і за неповний 1906 рік комісії пощастило зібрати більш як 2700 томів ріжною мовою книжок усіх відділів; атже в Просвітянській бібліотеці були під той час, крім книжок на

українській та московській мові, ще книжки на таких мовах: аглицької, французької, німецької, італійської, старо і ново-грецької, єврейської, латинської, чеської, польської, румунської та старославянської.

Найкращій відділ, хоч і не систематичний і не повний, все ж таки був відділ українознавства. Велика жертва в бібліотеку надійшла від покійного відомого галицького діяча Костя Панківського, що подарував Т-ву всю свою бібліотеку в 1500 томів; це були переважно книжки галицького та російського видання, і перші з них по тогочасним цензурним умовам поки що мусили залишитись в Галичині.

Таким чином Комісії не довелося на першій час затрачувати ні копійки власних коштів на придбання книжок; лише на оправу їх була асигнована невелика сума.

В той же час всі ці книжки були списані на карточки для упорядкування систематичного каталога. Вдавшись за дозвілом до адміністрації про одкриття бібліотеки і читальні при ній для публичного вжитку, комісія дуже поспішались з її упорядкуванням, але в тому ж такі році адміністрація відмовила в сьому проханні без вказівки на якісь там підстави. Таке ж негативне відношення зустрічала „Просвіта“ і в справі відкриття народних бібліотек. Хоч раз у раз всі формальности бували цілком добре виконані, проте „Просвіті“ не пощастило заснувати жадної народної бібліотеки. Тим часом був вироблений і каталог книжок і інструкція користування книжками з народньої бібліотеки. Таким чином комісія позбулась надії на широку користну працю і весь час займалася сірою буденною роботою упорядкування бібліотеки.

Коли було вже упорядковано цілком каталога бібліотеки під редакцією Б. Грінченка, бібліотека стала приступною для користування нею членами Т-ва.

Каталог бібліотеки поділявся на такі відділи: 1. Красне письменство. 2. Історія літератури і критика. 3. Фольклор. 4. Філологія. 5. Історія і археологія. 6. Географія, етнографія і мандрівки. 7. Математика. 8. Природознавство (космографія, фізика, хімія, мінералогія, ботаніка, зоологія, антропологія) медицина. 9. Соціологія, політика, економіка, статистика, право, публіцистика. 10. Теологія, філософія, логика. 11. Педагогія, народня просвіта. 12. Умілість. 13.

Сільське господарство, ремесла, промисел, технічні знання. 14. Дитячі книжки. 15. Інформаційні книжки. 16. Періодичні видання.

Коли в 1910 р. Т-во було зачинено., то в бібліотеці „Просвіти“ було до 3000 заведених та систематизованих по каталогам книжок в оправі, (не рахуючи дублікатів та розрізнених №№ журналів), і бібліотека „Просвіти“ з'явилась тим коштовним майном, тим скарбом громадським, про який найбільш довелось пеклуватися ліквідаційній комісії. От же тут були висловлені два погляди на справу, що свідчили однаково про безпорадність української інституції в центрі духовного життя України — Києві.

Для української громадської бібліотеки, перш усього, не знаходилось безпечного кутка, в якому би вона мала змогу жити до кращих часів. Справа з передачею бібліотеки „Просвіт“ певній інституції міста Києва викликала на загальних зборах довгі дебати, з яких вияснилось два протилежних погляди. Ще в самій Раді при обговоренні долі бібліотеки „Просвіти“ намітився розкол, і члени ради, що поділились на більшість і меншість, подали окремі записки, що до цього питання. Більшість членів Ради вважала можливим передати бібліотеку мійській Думі, яка повинна була умістити її окремо, яко український відділ Публичної Київської бібліотеки з окремим каталогом. Меншість вважала сей крок цілком не відповідаючим § 37 статута Т-ва, де говориться що по ліквідації Т-во може віддати своє майно тільки громадській просвітній інституції, а мійська публична бібліотека не є самостійна інституція, а мійська Київська. Дума, до якої вона належить, становиться як що не вороже, то цілком байдуже до українського руху. Крім того, в помешканні самої мійської бібліотеки не було місця для бібліотеки „Просвіти“, а на стінах зали, по заяві голови, навіть не нашлося місця для портрета фундатора бібліотеки Б. Грінченко. Ясно, що бібліотеці загрозувала перспектива переховуватись в підвалах мійської Думи. От же загальні збори постановили так: повернути книжки жертводавцям, коди б вони мали претензії до Т-ва, решту передати Костю Панківському. Для переведення в життя цієї постанови була обібрана ліквідаційна комісія. Але позаяк ніхто претензій на книжки „Просвіт“ й не заявив, вся біб-

ліотека була запакована в ящики і звезена на схов в одну з місцевих охоронних контор. Пізніш, б. члени Ради вийшли в згоду з „Кіевским Общественным Собранием“ і передали бібліотеку до кращих часів—відновлення „Просвіти“—цьому Т-ву з тим, що нею користуватимуться члени Т-ва на тих же умовах, як і книжками з їх власної бібліотеки. Книжки „Просвіти“ були розставлені по полицях в загальній бібліотеці, внесені в загальний каталог під особливими зірочками і пролежали цілком безпечно до годів революції. В квітні 1917 року Т-во „Просвіта“ було відроджено, але на жаль, за браком відповідного помешкання, бібліотеку ніяк не можна було забрати з помешкання „Кіевск. Общ. Собр.“ Так протяглося аж до гетьманщини, коли помешкання всієї бібліотеки Російського зібрання було реквізовано, і книжки звалені в одну купу. І тільки вже в кінці 1918 року, коли в решті нове помешкання „Просвіти“ виявивилось цілком зручним для улаштування в ньому читальни і уміщення бібліотеки, Просвітянська бібліотека була перенесена в нове помешкання і одчинена для користування. Але й тут їй ледве не довелося пережити ще один розгром, коли добровольське російське військо в листопаді мин. р. вдерлось в помешкання „Просвіт“ і майже не знищило доховане з такими труднощами укаїнське громадське книжне добро. Але на щастя бібліотека і на сей раз лишилась цілою.

Тепер бібліотека-читальня Київської „Просвіти“ вже функціонує і нею можуть користатися як члени „Просвіти“, так і сторонні люде. Установа старої „Просвіти“ що до користування книжками тільки в читальні проводиться і „Просвітою“ відродженою. Потроху знову бібліотека поповняється жертвами-книжками від видавництв, приватних осіб і окремих гуртків; так, напр., надійшло 354 книжки від бібліотеки Т-ва студентів в Дорпаті. Численність книжок зараз до 4000.

Розвіток бібліотеки, стан і доля залежить, звичайно, від загального політичного становища України, але для нас, Київян, вона є вже історичною цінністю, яко громадська українська бібліотека, що зібрана в тяжкі і непевні для українства часи.

М. Ішуніна.

По першорядних книгозбірнях.

I.

За останні роки в ряд з найбільшими книгозбірнями стала книгозбірня конгресу в м. Вашингтоні (Півн.-Амерік. Штати). Тепер вона по кількості томів відсунула, запевне, Петроградську Публичну Книгозбірню на 4 місце і стоїть зараз за книгозбірнями—Національною в Парижі і Британського Музею в Лондоні. Але не тільки по кількості томів книгозбірню конгреса слід уважати на одному з перших місць,—теж і по обстанові вона сміливо може домагатися стати навіть на перше місце.

Це—книгозбірня конгресу і при конгресі П.-Амерік. Республіки, але вона доступна, без натяку на якісь формальности, кожному. Одвідувач відшукує потрібну йому книжку в здоровенному карточному каталозі, записує її шифр і подає записку дежурному клеркові. Не минає й п'яти хвилин, як книжка уже видається одвідувачу, як що вона не взята кимсь иншим. І це в книгозбірні, що нараховує в собі далеко більш мільйона томів! Хто з власного досвіду знає, що в деяких великих книгозбірнях доводиться „замовляти“ книги чуть не за день наперед, та ще й бува так, що, коли нема каталогу до послуг читача, то можливо одержати відповідь, що „замовленої“ книги зовсім нема в книгозбірні,—той може по вартості оцінити цю швидкість одержання книжки. Клерки книгозбірні ввічливі, уважні і запобігливі. В них нема нахилу бачити в читачах уїдливих мух, од яких треба одмахуватись. Авторіві цієї статті довелось знайомитись за час перебування в Вашингтоні з американською літературою про школи для сліпих. Коли тільки він запитав книжку про сліпих, то клерк ввічливо попередив його, що в книгозбірні є особливий відділ для сліпих, з яким і порадив познайомитись, пропонуючи, з свого боку, показати, як дійти туди. На цей раз авторіві цих строчок було добре відомо існування відділу для сліпих, і він устиг уже з ним познайомитись, але для несвідомого в такій спеціальній галузі літератури вказівка клерка була б надто цінна.

Й оттак, член законодавчої палати і усякий бажаючий—ось клієнти книгозбірні конгресу. Але невже задля цього

треба зібрати добрячий мільйон книжок, будувати розкішний будинок, посідати кращу частину міста? У Вашингтоні зовсім нема вищих шкіл, які дають скрізь значний відсоток одвідувачів багатих книгозбірень. Чом же одинока в Америці першорядна книгозбірня влаштувалась як раз в Вашингтоні—місті американських урядовців?

Завоювавши незалежність і склавши федерацію, тринадцять північно-американських штатів пильували за тим, аби якийсь штат не одержав переваги. Заклик до незалежності виголосився з Філадельфії, і логіка подій, здавалось, веда до того, аби столицею нової федерації було іменно місто квакерів. Але це означало б, що штат, в межах якого Філадельфія, одержав би видиму перевагу над іншими штатами. Американці, щоб не ображати місцевих патріотів, вирішили збудувати цілком заново місто поза межами штатів і зробити його столицею.

Оттак виникло в нічім невидатній місцевості, на березі Погромаха, місто Вашингтон, хоть тут же, якихсь верстов за 30, був майже коло самої окіяньської бухти такий великий промисловий осередок, як Балтімор, а трохи далі—Філадельфія. Із книгозбірнею стала в де-якій мірі та-ж історія. Коли б за її влаштування взявся якийсь один штат, то з неї не втворилося б загально-національного добра. В де-яких штатах збудовані великі книгозбірні: наприклад, в Нью-Йорці книгозбірня Астора нараховує сотні тисяч томів і має свій власний будинок; ще більша книгозбірня в Бостоні, будинок якої вважався зразковим; але вони мають тільки місцеве значіння. Тільки книгозбірня конгресу, що не звязана з жадним штатом, вироста з великої книгозбірні справочників на велитенську установу загально-людського характеру, що утримується на кошти конгресу. Спочатку книгозбірня була в будинкові Капітолія, то б то американського парламенту, і складалась із книжок переважно справочного змісту. Чимало книжок загинуло під час підпалу Капітолія англійським військом в 1812 році, а ще більше підчас пожежи, що трапилася в 50 роках минулого століття. Але кількість книжок все більшала і ними були завалені склепи під будинком. Невтриманий зріст книгозбірні залежав від двох обставин, що дуже сприяли побільшенню

скарбу книгозбірні. Обставини ці—американський закон про авторське право і діяльність так званого Смітсоновського інституту:

Американський закон бере на себе оберігання власности на літературні і художні твори тільки тоді, коли автор або видавець подасть до Управління по оберіганню літературної власности два примірники відповідного твору. Один примірник віддавався до книгозбірні конгресу. Згодом і саме Управління було переведено до книгозбірні і стало підвладним директорові книгозбірні. Як відомо, схожий порядок існує ще тільки в Росії, де обовязкова подача до цензури 11 примірників кожного видання була до 1917 р. свого роду налогом на видавця або автора і мала під собою поліційну підставу.

Смітсоновський інститут, що міститься у власному будинкові, недалеко книгозбірні конгресу, уявляє з себе наукову установу, що видає досліди і наукові праці. Це разом і вузел, куди сходяться і звідки виходять шляхи наукового спілкування. При інституті на засоби уряду установлена комісія міжнародньої обміни науковими виданнями. По згоді з урядами деяких європейських держав, а саме—з Францією, Англією, Італією, Швецією, Норвегією і Росією, такі ж комісії існують в столичних місцях цих держав. Їх завдання—відсилати все, що для цієї мети постачається державними установами, науковими товариствами і окремими вченими по адресах інших комісій і отримувати від останніх подібні ж видання. Кожна комісія одержує від інших комісій книжні пакунки на своє ймення і потім уже від себе розсилає окремі пакунки по особистих адресах, зазначених, а іноді надрукованих на них. Так, коли треба послати якусь книгу з Києва, наприклад, в С. Франціско, найпростіше було направити в руську міжнародню комісію по обміні виданнями в Петроград (Публична Книгозбірня), а вона в свою чергу безплатно перешле книжку транспортом разом з іншими виданнями до Вашингтону в Смітсоновський інститут, звідки книга буде переслана вже поштою по зазначеній на ній адресі. Книжка із С. Франціско до Києва пересилається тим же шляхом, але в поворотному напрямкові. Незручність цього способу зносин в його забарливості, бо книжка доходить до місця призна-

чівня на 4-й або 5-й місяць, а може ще й пізніше. Зручність тому, хто посилав, в безплатности пересилки і в пом'яшенні поштових формальностей.

Будучи не тільки одержувачем, но і власником багатьох закордонних видань, інститут передає їх до книгозбірні конгресу, котра таким чином постійно поповнюється такими важними виданнями, як мемуари ріжних академій, записки університетів і наукових товариств.

В середині 80-х рокі кількисть томів книгозбірні конгресу стала перевишати міліон і треба було з примусу думати про спеціальне помешкання для неї. Конгрес на початку 1886 року вирішив приступити до збудування окремого будинку недалеко від Капітолія. Були призначені міліонні кошти, щоб почати працю по закладанню підвалин, фундаменту і по уладнанню ґрунтової води. Але тут сталося щось не цілком зрозуміле, і праця була нагло спинена. Видимо, американці злякалися надмірних витрат і хотіли обставити їх суворими рамками. План будівничого Смісмайера, по якому вже була почата праця, пробували переробити і скоротити. Порядок завідування працями теж був змінений і головою було настановлено інженірного генерала Кезі, ймення якого був звязано з будуваннямobelіска Вашингтона. Можливо, що ця остання обставина мала немалу вагу при виборі будівничого для книгозбірнього будинку, задуманного в широкому розмірові.

Річ в тім, що і з будівлею гранітового памятника—obelіска Вашингтонові—теж сталася затримка. Кажуть, що видані на будуванняobelіска кошти були витрачені раніш, чим закінчена будівля. Можливо, що тут були і технічні недогляди, які примусили кинути будування. В усякому разі, коли взявся за цю справу генерал Кезі, то він раніш усього спильнував всю увагу на ґрунтування підвалин. Obelіск був з успіхом закінчений і з'являється одним з найвищих споружінь на світі (500 ф.), хоть і важко зрозуміти, чом для памятника Вашингтонові потрібна була формаobelіска.

Будівнича комісія, що заклалась зпочатку, була усунена і одинокою відповідальною особою—распорядчиком поставлений був Кезі, а по його смерті — в голові справи став Грін. Будівля була закінчена зпочатку 1897 року,—

менш, чим в десятилітній реченець, і всі праці обійшлися в 6.345.000 доларів. По сучасному курсу карбованця це складає 65 мільйонів карб. Не зважаючи на широкий розмах і на багацько праць художнього змісту, вартість яких зрані важко угадати, не тільки не було перетрати, так звичайної в будівничій практиці, але навпаки, ще зберігся лишок в 150.000 доларів.

Будинок книгозбірні займає участок майже до 3 десятин, немов би наприкінці бульвару, що йде до пам'ятника Вашингтонові повз Смітсоновського інституту. Коло книгозбірні зовсім нема інших будинків. Будинок книгозбірні трьохповерховий, витриманий в стилі відродження, і має форму довгастого прямокутника на площі трохи більшій десятини. Довжина будинку по фасаді 67 сажнів, ширина—49. Внутрішній двір навхрест поділений частинами будинку на чотири дворики, з них кожен має площу—200 квадратних сажнів. На перехресті серединних корпусів знаходиться восьмикутник, в якому міститься читальна зала, що впоперек має 14 сажнів. Восьмикутник угорі завершується банею, а на ній, на височині 28 сажнів, поставлений смолоскип. Баню книгозбірні, як і баню Капітолія, видно здалека. Треба сказати правду, що американські будівничі мають якийсь особливий нахил до бань. Трудно знайти великий громадський будинок в Північній Америці без бані. Чи потрібна вона, чи ні, чи виходить вона з ідеї будинку, чи ні, про це не питають.

Ось де-кільки цифр, що характеризують розміри будинку: на него пішло—8.000 куб. саж. граніту, пів мільйона кахоль, 22 мільйона цеглин, 244 тисячі пудів заліза і 73 тисячі бочок цементу. Загальна площа підлоги будинку без підвалів займає майже три десятини.

Що до пожежи, то будинок цілком безпечний, бо в ньому нема нічого для огню. Правда, підлога в деяких її частинах з дерева, як з більш м'якого матеріалу, але помощена вона по залізо-бетону, на негорючій підставі.

Багацько звернено уваги на оброблювання будинку. Були скликані найкращі художні сили Америки. Скульптурних оздоб, мозаїки і декоративного малювання дуже багато у всіх тих частинах будинку, куда допускаються одвідувачі. Глядач прямо такі пригнічений стає від сили вра-

жінь, а це навряд щоб можна вважати за вартість загального задуму. Мистецтво не мириться з потом і напруженням; одною з умов його є легкість, хоть би вона коштувала і поту і напруження. Чомусь більшість скульптур і декоративних оздоблень зкомпоновані на класичні теми, переважно з греко-римської мітології. Зокрема, де-які скульптурні оздоблення і статуї спиняють на собі увагу. Так, цікаві барельєфи, що уявляють етнологічні голови різних племін і народів; статуї в читальній залі виявляють або славетних письменників, або алегоричні фігури, наприклад—філософію, закони, торгівлю.

Було б утомлююче описувати всі художні оздоблення *). Їх треба бачити, щоб оцінити зворушливе пеклування, яке проявляють американці до своєї національної книгозбірні. Досить спинитися на тих особливостях будинку, які важні задля мети книгозбірні.

Одвідувач виходить через головний під'їзд і попадає в чималий вестібюль, що виявля з себе цілу залу, як це часто буває в американських будинках для громадського користування. З обох боків її—досить широкі коридори, з яких можна пройти в Управління по обертганню авторської власности і в інші відділи, наприклад, в книгозбірню з книгами для сліпих. По середині вестібюля зроблені розкішні сходи на другий поверх до читальної залі. Вхід до неї відчинений всім, і сюди заходять не тільки для читання, але і для того, щоб помилуватися її наладженням. Не роблячи гомону і нікому не зважаючи, залу можна огледіти і звизу з ніши, і згори, з одної із галерей. Ніжні тони колірв покраски, правильне і рівномірне розподілення світла, зручні кресла і столи—все це не має рівні собі по інших книгозбірнях. Вже нічого й казати про чисто художню розкіш оброблення, може бути, навіть, аж надмірну. В залі знаходяться всякі словники і справочники, що частіше читачі вимагають. Їх кожний читач може брати, не запитуючи. В Північній Америці початкова чесність являється рисою національного характеру, і сумні

---

*) Докладний опис їх разом з фотографічними знімками читач знайде у Герб. Смогла: „Описание новой библиотеки конгресса въ Вашингтонѣ“, переклав В. А. Давидів. М. 1910 г.

факти, з якими довелось рахуватися, напр., Петроградській Публичній Книгозбірні в справі відомого вченого Піхлера, що систематично виносив з собою в потайній кишені дуже цінні книжки,—там, очевидно, цілком невідомі.

Посередині читальної залі росташований прилавок для служачих. Картки містяться в ящиках аптечного вигляду, але так, що виїняти з ящиків картки не можливо. Книжку треба самому знайти в каталозі і написати вимогу з зазначінням місця. Недосвідченому одвідувачеві це не так легко, але і досвідчений читач не завше швидко справиться з картковим каталогом книгозбірні мільйонного складу. Самих Smith'ів або що набереться де-кільки сотень. Треба пам'ятати ініціали, щоб розібратися в авторах з такими прізвищами. Можливо, що, впускаючи в залу всякого, хто хоче, провідці книгозбірні конгрессу мають на увазі неминуче знеохочення де-кого при користуванні каталога. Хто має важне питання, той подужа всі труднощі шуканини в величезному каталозі; а хто хоче почитати тільки цікаву книжку, той не стане довго поратися в каталозі, а краще піде собі в звичайну громадську читальню, де до його послуг і рада, і всякі вказівки. Громадські читальні є неминуючі установи кожного американського міста. Є така читальня і в Вашингтоні.

Подавши квиток з вимаганням дежурному, одвідувач через де-кілька хвилин одержує книжку від того ж клерка. Така дивовижна швидкість від того, що, у-перше, книжки розкладені в частинах будинку, які безпосередньо знаходяться коло читальної заді; і в-друге,—через здатне прироблення механічних приладь.

Почати з того, що квиток з вимаганням негайно передається по пневматичній трубі в відповідне помешкання. Одержавши його чуть не на власний стіл, завідуючий відділом відшукує книжку і, вклавши в неї присланий квиток, кладе на дротяну підставку, навколо якої без перерви рухається безконечний дротяний канат з поличками. За допомогою особливих зубців механізм поладнаний так, що підставка сама собою не зачіплює тих поличок, що повз неї проходять; але, коли вона під вагою книжки міняє своє місце, зубці поличок зачіплюють її, і книжка спадає на зустрічну поличку і відноситься нею до пневматичної труби,

яка проведена до читальної зали. І навпаки, з читальної зали книжки повертаються тим же шляхом, при чому поличка з лежачою на ній книжкою зачіплює підставку і лишає на ній книжку, продовжуючи свій безконечний рух. Скільки часу і сил зберігається, дякуючи цим приладдям! Пневматична труба сполучає теж книгозбірню з будинком Капітолія, и кожний депутат може трохи не за п'ять хвилин одержати з книгозбірні бажану книжку.

Члени конгресу і сената користуються, між иншим, ще особливими привилеями. Членам як одної, так і другої палати даються розкішно прибрані зали з м'якими меблями, убірними і иншими вигодами. До кожної з цих зал призначений особливий служачий. Звичайно, це вже сивенький дідок, що на схилі життя одержав спокійний куточок. Він у вільні часи може вволю читати, бо рідко у кого з депутатів з'являється бажання завернути особисто до книгозбірні, бо всяку книжку може взяти собі до дому.

Виділяється меж розкішью обробки і зала або кабинет директора, яким попросту зветься книгозбірником, хоть і являється великим начальником. Зали для каталогізації дуже великі, високі і світлі. В 1907 році, коли автором цих рядків довелось побувати в книгозбірні конгресу, над каталогізацією працювало до 150 душ, і все-ж таки вона відстала майже на два роки. І це ще добре, коли прийняти до уваги, що в деяких великих книгозбірнях цілими десятиліттями лишаються без опису великі відділи книжок.

В залах для книжок дуже багацько вільного місця. Книжні полиці йдуть не впововш стін, як це в старих книгозбірнях, а сторч ім. Всі полиці зроблені з заліза і сталі по одному зразкові на 7 поверхів з балконами і балюстрадами. Далечінь між полочками може мінятися по бажанню. Всього поличок 69.200, але місця так багацько, що це число, коли тільки буде потрібно, може бути побільшене в де-кілька раз.

Читальня зала відчинена що-дня, без вийнятку і для неділь. Недільний спочивок в Америці дуже оберігається, але, не зважаючи на це, книгозбірня, бажаючи бути користною людності в години його спочивку, жертвує інтересами своїх служачих. Одвидувачів в середньому числі буває до 340 на день. Для міста з населенням в 70.000 д. це до-

сять багато, Міст в читальній залі 246, а з нішами за колонами—289. Рукописний відділ книгозбірні поки що невеликий і ничім не виділяється. В цій справі книгозбірня конгресу уступає не тільки Парижу, Лондону і Петрограду, але чималому числу інших європейських книгозбірень.

І покидаючи будинок книгозбірні, одвідувач проймається особливою пошаною до американського народу, представники якого так щедро йшли на зустріч потребам своєї Національної книгозбірні.

Як. Колубовський.

Старогромадська бібліотека в м. Києві.

Товариство „Стара Громада“ вийшло на офіціальну дорогу тільки в червні місяці 1917 року, це-б-то існує менше двох років; але де-хто з киян знає, що це товариство налічує більш 60 років свого перебування, бо закладалась „Стара Громада“, як таємне товариство, ще в кінці 50-х років минулого століття, переслідуючи таку-ж мету, яку ставили своїм завданням інші національні *Матиці* у других слав'янських народів. Історія „Старої Громади“ повинна бути розроблена тими особами, які з давніх часів були членами цього товариства і які мусять поділитися своїми відомостями про нього з широкою публікою, бо ця історія являє з себе видатну сторінку в житті України другої половини 19-го віку. Не маючи заміру писати в цій замітці про всі сторони культурної і політичної роботи „Старої Громади“, обмежимось тільки тим, що розкажемо відомі нам факти про старогромадську бібліотеку, як про одно з культурно-просвітних діл товариства.

Члени „Старої Громади“ кінця 60-х і на початку 70-х років найбільш склалися з людей, які в тій чи иншій формі пристосовані були до наукової або літературної праці; тут були де-які професори (В. Б. Антонович, М. П. Драгоманов, М. І. Зибер), учителі гімназій (А. Д. Антипович, В. Л. Беренштам, П. І. Житецький, М. В. Кова-

левський, І. С. Левицький-Нечуй, О. І. Лоначевський-Петруняка, О. О. Русов, Ю. Ю. Цвітковський і др.), та обчеські діячі на різних просвітних шляхах (Хв. К. Вовк, доктор С. Д. Ніс, П. А. Косач, О. П. Косач — Олена Пчілка, М. В. Лисенко, К. П. Михальчук, П. П. Чубинський, М. П. Старицький, І. Я. Рудченко, О. Я. Кониський, В. А. Рубинштейн і др.). Головним завданням „Старої Громади“ 60-х та 70-х років було ширити серед суспільства думку про необхідність національно-культурного розвою українського народу, а така думка найбільше закріплюється тоді, коли в життя маси починає проходити освіта на національному ґрунті методом школи, книжок, театру, концертів і т. и. Громадяне, як той культурний осередок, який взяв на себе виконання цих завданнів культурно-освітнього характеру, дуже швидко побачили, що для своєї праці не мають під руками того джерела, без якого не можна як слід вести роботу, неб-то—без своєї власної бібліотеки. Треба мати на увазі, що в Києві, крім „Публичної бібліотеки“, дуже слабенької та ще й з тенденцією обрусительною, ніяких обчеських бібліотек тоді не було, а в досить багатих бібліотеках, університетській та академічній, дуже мало було книг так званого „мїстного отдїла“, який, навіть, в гімназичних бібліотеках офіційно був заведений в початку 60-х років, коли українство ніби було в „авантажі“, але, як і всякий офіційний крок, залишився більш на папері, а в 1876 році розпорядженням попечителя учебної округи був зовсім виключений з бібліотек. Саме в ті часи, про які йде річ, громадяне заходилися видавати, крім дрібних книжечок-метеликів, такі наукові видання, як збірники історичних пісень, чумацьких пісень, казок і др. Для цих виданнів потрібні були матеріали спеціальні—етнографічні і історичні, через що, між іншими, думка про свою власну бібліотеку стала виявлятися ще з більшою силою. Ініціативу в ділі заснування громадської бібліотеки подав Ю. Ю. Цвітковський, тоді учитель київської воєнної гімназії, який зробив дораду заснувати громадську бібліотеку, для чого: 1) в черговий день святкування роковин смерті Т. Г. Шевченка, коли зберуться на приватну вечірку не тільки громадські члени, але і сторонні особи, закликані на цю вечірку з так зва-

них „суголосних ґрунтів“, цеб-то співчуваючих українській ідеї,—в цей черговий день проголосити думку про заснування бібліотеки і зараз-же почати збори грошей на неї; 2) обернутись до всіх членів громади з проханням жертвувати в бібліотеку книжки, а також просити про це і своїх знайомих; 3) установити щорічні збори грошей на цю бібліотеку в день роковин смерти Т. Шевченка. Помешкання на перший раз Ю. Цвітковський дав у себе, звичайно, без грошей, бо він тоді наймав величеньку квартиру, в якій містилася і приватна школа для малих дітей. Було це в початку 70-х років і з того часу почала потроху збиратися та старогромадська бібліотека, яка тепер являє з себе дуже цінну книгозбірню, бо в ній знаходиться чимало раритетів.

З бібліотеки, що містилася кілька років в квартирі Ю. Цвітковського, члени Громади могли користуватись книжками, беручи їх і додому. Завідування бібліотекою лежало на хозяйінові з допомогою молодших літами громадян, які вели записи про видачу книжок і складали каталог на карточках. Через кілька років, в 1877 році, Ю. Цвітковському довелось мимоволі покинути Київ, бо його, як і П. І. Житецького і В. Л. Беренштама, уряд за українську діяльність перевів на службу з посад учителів київської воєнної гімназії до Петербургу. Тоді переїхала бібліотека в помешкання другого громадянина, але вже з невеличкою платою за одну кімнату, в якій вона містилася. В цей час бібліотека потрошку поповнялася книжками, але не купівлею, бо в день роковин Шевченка, починаючи з кінця 70-х років, грошей вже не збирали, а з загальних громадських сум видавались невеличкі асігновки на плату за помешкання, на переплітання книжок та на купівлю нових. Найбільше ж поповнялася бібліотека випадковими жертвами, про одну з яких не можна не сказати. Коли в кінці 1862 року в Петербурзі ліквідувалась редакція „Основи“, то залишилась бібліотека її у секретаря Д. Камінецького, після смерти якого цю бібліотеку переслали в початку 80-х років „Старій Громаді“ в Київ. Бібліотека „Основи“ була не дуже велика, а найголовніше—розбита, але все-ж таки з неї набралось чимало цінних книжок до громадської бібліотеки, особливо ж кілька томів збірників, в яких були переплетені вирізки з ріжних журналів за старі годи, і всі

ці статті підбрані по одному принципу—історія, література, етнографія України. В такому стані була бібліотека аж до 1891 року, коли вона перейшла до редакції журналу „Кіевская Старина“, яку тоді вже неофіційно видавала „Стара Громада“ і через те могла помістити її в квартирі редакції.

Але ще цілих десять год довелось редакції міститись в приватній квартирі самого редактора, через що трудно було бібліотеку зробити одчиненою для більш широкого кола, крім найближчих співробітників і громадян. Про те було немало таких осіб, а найбільш з студентської молоді, які користувались книжками з цієї бібліотеки, бо навіть в університетській бібліотеці бракувало таких книжок по українознавству, які були в старогромадській книгозбірні. Починаючи з 1901 року, редакція журналу „Кіевская Старина“ наймала вже своє власне помешкання, спочатку в приватному домі, а з 1903 року в Народному Домі, який тільки що тоді був вибудований „Київським Товариством Грамотності“. Тоді бібліотека функціонувала більш усього на протязі 6 год, аж до кінця 1907 року, коли припинилося видання журналу, а в початку 1908 року скоїлося злеа діло: зачिनено було урядом „Кіевское Общество Грамотности“ і од нього одібрано була його фактичну власність—Народній Дім. Тоді прийшлося старо-громадській бібліотеці знов перейти на приватну квартиру, і навіть в таке маленьке помешкання, в якому дуже трудно було користуватись нею. Кілька год назад „Стара Громада“, по прозьбі Київського Наукового Товариства, дуже радо передала йому свою бібліотеку на тимчасове користування, сподіваючись, що, поки заснується в Києві широко розвинена національна публічна бібліотека, куди і передасться увесь старогромадський скарб, в Науковому Товаристві він буде до послуг хоч більш широкому колу членів і співробітників цього товариства.

Звертаючись до складу Старогромадської бібліотеки, зазначимо в короткому описові, що найбільш цінними книжками в бібліотеці треба признати такі, які стосуються до історії, етнографії та літератури України. Тут, перш усього, звертають на себе увагу такі видання, як „Акты, относящиеся къ истории южной и западной России“—перших

сім томів; „Архивъ Юго-западн. Россіи“—12 томів; „Полное собраніе русскихъ лѣтописей“, издан. археограф. комиссіей—6 томів; „Русская лѣтопись съ Никоновскаго списка, подареннаго патр. Никономъ“—7 томів (видан. кінця 18 віку); „Русская лѣтопись съ Воскресенскаго списка“—2 частини (видан. кінця 18 віку); „Россійская лѣтопись по списку Софійскому Велик. Новгороду, часть 1-я“ (вид. кінця 18 в.); „Древности—труды Москов. археологич. общества“—3 томи; „Изображенія людей знаменитыхъ или чѣмъ-нибудь замѣчательныхъ, принадлежащихъ по рожденію или заслугамъ Малороссіи“, Моск. 1844 р. З етнографичних матеріалів одмітімо перш усього українські: „Украинск. народн. пѣсни“, вид. М. Максимовичем в 1834 р. і в 1849 р.; М. Драгоманов—„Малорусскія преданія и рассказы“; В. Н. С.—„Малорос. пословицы и поговорки“, Хар. 1834 г.; М. Драгоманов—„Нові пісні про громадські справи“, Женева 1881 р.; Каменецкій Д. „Українські пісні з голосами“, Петр. 1861; Н. Костомаров „Объ историческомъ значеніи русской народной поэзіи“, Хар. 1843 г.; П. Куліш „Записки о Южной Руси“, т. 1 и 2; „Rulikowski. Opis powiata Wasylkowského. Warszawa, 1853“; Цертелев „Опытъ собранія старинныхъ малор. пѣсней“, СПб. 1819; Kraszewski „Wspomnienia Polesia, Wolynia i Litwy“. Крім того, чимало етнографичних виданнів других народів було виписано в бібліотеку тоді особливо, коли В. Антонович і М. Драгоманов, з доручення громади, готовили до видання „Историчні пісні“. З цих матеріалів зазначимо: „Čelakowsky—Slovanske narodni Písne“, Praha 1827; „Uhland — Alte hoch- und niederdeutsche Volkslieder“; „Tommasco — Canti popolari Toscani, Corsi-illirici-greci“; „Tigri—Canti popolari Toscani“; „Нович-Оточанин—Старине од Старине Новака. Изд. Матица Српска“; Busching und von der Hagen—„Sammlung deutscher Volkslieder mit einem Anhang Flamländischer und Französicher nebst Melodien“; Спрогисъ — „Памятники Латышскаго народнаго творчества“. Що до літератури, а особливо красного письменства, то в бібліотеці зібрано дуже багато рідкого матеріалу, цінного тим, що видання ці в більшій частині тепер є бібліографичний рарітет. Назовемо для ~~вразки~~ кілька таких книжок: „Дорошенко В. На Україні, роман. Осташ-

ков 1863 г.“; Куліш „Чорна рада. Хроніка 1663 року“. Куліш „Михайло Чернышенко или Малороссія 80 лѣтъ назадъ“; Куліш „Украина. З початку Украины до батька Хмельницького (вірши)“ К. 1843 р.; „Мехъ Рудольфъ — Мотыль“, на малорусскомъ языкѣ. Льв. 1841; Амвр. Могила „Думки и пѣсни“ Хар. 1839; Огіевскій П.—„Думки на могилі“, Черниг. 1856. Велику ж вагу і значіння для українознавства мають десятки переплетених томів, які переходять в старогромадський бібліотеці з вирізками статтів, звідбитками і різними дрібними замітками і матеріалами, що стосуються до усяких українських справ.

В. Науменко.

Вісти, заяви та інші повідомлення про книжкові і просвітні справи.

Відомости про діяльність Української Академії наук в м. Києві (Перший рік її існування).

Українська Академія наук складається з трьох відділів: історично-філологічного, фізично-математичного та соціальних наук. Хоч кожен з трьох відділів є зовсім автономна наукова група, всі три відділи підпорядковують свою наукову діяльність одній спільній меті—всесвітній науці, яка по своїй суті є єдина, неділяма цілість. Головою—Президентом Академії і її Спільного Зібрання обрано академіка В. І. Вернадського, неодмінним секретарем Академії—ак. А. Ю. Кримського. При спільному збір. Академії є свої окремі інституції: 1) Постійна Комісія для складання біографічного словника видатних діячів української землі і 2) Всенародна (Національна) Бібліотека (про неї див. 1-й відділ „Книжн. Вістк.“).

По статуту до 1-го відділу увійшов цикл наук історично-філологічних або гуманітарних; на ньому визначено 18 паростей знаття з 22 академіками. До первісного складу 1-го відділу увійшло лише 4 академіка; фактично почали працю на 1-го від. проф. Д. І. Багалій (по українській історії; його обібрано Головою Від.), проф. М. І. Петров (по іст. україн. письменства), проф. А. Ю. Кримський (по східній історії і мовам). Сам Відділ сібрав академіками по катедрі народ. україн. словесн. проф. М. Хв. Сумцова і по класі красного україн. письменства—С. О. Єфремова

Також на 1-му Від. обібрано двох директорів (котрі в справах Відділа користуються правами академіків): пр. є. К. Тімченка—д-ром Комісії для склад. історичн. словника укр. мови, та О. С. Грушевського — Комісії для склад. істор.-геогр. словника україн. землі. На першому Відділі є ще 3 Комісії: 1) Для склад. словника живої україн. мови (керівничий А. В. Ніковський), 2) Археограф. комісія (керів. проф. В. Ю. Данілевич) 3) Комісія для вид. пам. новітн. пасьмен. (кер. С. О. Єфремов). При 1-му Відділі засновані премії за наукові праці, надавши ім імена славновісних учених: по історії України—ім. М. О. Максимовича, археології—В. Б. Антоновича, мови — О. О. Потебні, історії укр. літератури — І. Я. Франка, народної словесн. — М. П. Драгоманова, історич. географії і етнографії—М. І. Костомарова, іст. україн. церкви—Петра Могилы та іст. україн. мистецтва—М. В. Лисенка. Видавнича діяльність 1-го Від. складається з 1) вид. наукового часопису „Записок“ (ред. П. І. Зайцев) і 2) наукових праць постійних комісій.

Фізично-математичній (2-й) Відділ Укр. Академії наук має ту особливість, що в ньому єсть дві однакові класи: звичайна „освітня класа“, яка обіймає спільні всім академіям катедри природознавства і математики, і нова класа—„прикладного природознавства“. По основній класі заміщені: катедра мінералогії—В. І. Вернадським, геології—П. А. Тутковським, хімії—В. О. Кістяковським, посада директора Ботаничного саду—В. І. Дипським; по класі прикладного природознавства заміщені катедри технічної механіки С. П. Тимошенком, акліматизації—М. Т. Кащенко. Ведуться переговори по заміщенню катедр. фізики, астрономії, зоології, палеонтології, технічної хімії та ин. З наукових установ 2-го Відділу уже розпочали діяльність: Інститут технічної механіки, лабораторія фізичної хімії, як частина майбутнього Фізичного Інституту, деякі установи майбут. акліматизац. та Ботаничного садів; засновано уже Комітет по вивченню фауни України, Комісією по вивч. природних багатств України та організовано праці по вивч. флори України, гідротехнічної Комісії та ин. Фіз.-Матем. Відділ почав роботу по виданню наукових праць: першої книжки Вістника фізич.-матем. Відділу, його протоколів з додатками, трудів і матеріалів Комітетів і Комісій.

При заснуванні Академії в склад 3-го Відділу соціальних наук увійшли академіки по катедрі теоретичної економії М. І. Туган-Барановський, кат. сільського господарства, А. В. Косинський, звич. права України—О. І. Левіцький, порівняльної історії права—Ф. В. Тарановський. За смертю першого, і хворістю другого, зосталися послідні два, та ще обібрано академіком на катедру соціології проф. Б. О. Кістяковського. Крім академіків в 3-му В. є один директор Демографічного Інституту проф. статистики М. В. Птуха. Відділ направляє свою науково-дослідичу діяльність головним чином на такі царини: соціологію, вивчення народного господарства України і історію західно-руського та українського права і звичаєвого права на Україні. З того при 3-му Відділі є такі спеціальні установи: 1) Постійна Комісія для вивчання звичаєвого права на Україні, 2) Постійна Комісія для вивч. іст. зах.-руського права, 3) Інститут для вивч. економічної кон'юктури та народ. господарства на Україні, 4) Демогр. Інститут, 5) Поет. Комісія для вивч. соціального

питання, 6) Правнично-термінологічна Комісія. Відділ заснував чотири наукові премії по 5 т. карб. кожна: по іст. зах.-руськ. і українськ. права імени Ф. І. Леонтовича, по звич. праву або діючому законодавству України ім. А. Хв. Кістяковського, по політич. економії і народ. господарству ім. М. І. Туган-Барановського, по статист. і суспільному життю України—О. О. Русова. Спільним для всього 3-го Від. органом будуть „Записки 3-го Від. Укр. Академії Наук“.

Про „Рускій Историческій Журнал“. В Петрограді відновлено видання „Русокаго Исторического Журнала“, що перейшов до Петроградської Академії наук. В найближчій книжці буде надрукований некролог відомого україн. вченого Хв. К. Вовка (Волкова), складений Д. О. Золотаревим, з прилученням до того реєстром друков. праць покійного.

Рукописи О. О. Скальковського. Рукописним Відділом Петроградської Академії Наук одержано зібрання рукописів історика і статистика О. О. Скальковського; між иншими в зібранні знаходяться решта архиву останнього Коша Запорізького. В ньому залишилися дуже цінні історичні документи, наприклад, власні листування П. І. Кальнишевського, Павла Головатого, кн. П. О. Потьомкіна, гр. П. О. Румянцева та ин. Зараз йде праця над описом архиву О. О. Скальковського.

Про бібліографію українознавства. Закінчена друкуванням і поштом до продажу IV кн. „Обоврѣнія трудовъ по Славяновѣдѣнію“, вид. 2-м Від. Російської Академії наук. Книжка містить в собі бібліографію українознавства за 1913-й рік, що складався в Петрограді під ред. С. П. Викула, М. О. Кушніра і Є. Артюха з додатком бібл. по язкознавству А. Д. Бема, де подано відомости про українську мову.

Про видання Української Академії наук в Києві.

Вийшли з друку і одержані ред. „Киян. Віст.“ нові видання: „Збірник праць для виробл. законопроекту про заснування Україн. Академії наук“ та „Пояснююча записка до законопроекту про заснув. Укр. Ак. наук“, „Перший піврік існування Укр. Ак. наук“, „Протоколи засідань фізично-математ. відділу Укр. Ак. н.“. В початку Липня вийде 1-й т. „Записок 1-го від. Укр. Ак. н.“.

До всіх громадян.

Всенародня (Національна) Бібліотека при Українській Академії Наук зараз має можливість вийти на шлях широкого розвитку своєї діяльності і виконення свого призначення що до утворення великої Бібліотеки всевітнього типу. З огляду на се дуже прохаємо Вас не відмовити передати для Всенародньої Бібліотеки свої друковані праці, відбитки й т. н., а коли знайдете можливим, то передати і інші непотрібні Вам книги, як наприклад дисертації, то що.

Тимчасовий Комитет для заснування Національної Бібліотеки буде Вам щиро вдячний за всяку поміч в як найшвидчому поповненню, особливо наукової частини Національної Бібліотеки в Києві, яка всім необхідна. За книгами може бути послано спеціального прийомщика. Адреса: Київ, Володимирська № 54, б. Укр. Акад. н., для Національної Бібліотеки

До книжних видавництв і ред. часописів.

Прохаємо не відмовити Видавництва і часописні надіслати для Всенародньої (Національної) Бібліотеки при Українській Академії Наук всі видання чи часописі, починаючи з першого числа, в двох примірниках і надіслати їх й на далі (книжки, журнали, газети, відовви, плакати і інші друкі).

Тимчасова адреса Всенар. бібліотеки: в м. Києві, Володимирська вул., 54, б. Укр. Акад. н., для Канцелярії Нац. Бібл.

Оголошення.

Приймається передплата на 1918-19 шкільний рік на місяшний педагогічний і професійний журнал.

Вільна Українська школа.

Журнал видає **Всеукраїнська Учительська Спілка.**

Адреса: Київ, Ірининська, № 4.

Редактор: **О. Дорошкевич.**

ТОВАРИСТВО „ЧАС“ У КИЇВІ

Продовжує на 1919 рік Видання

й приймає передплату

на місяшний критико-бібліографічний часопис

Книгарь

ЛІТОПИСЬ УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА,

(РІК ВИДАННЯ ТРЕТІЙ)

„Книгарь“ при участі відомих українських письменників і знавців з різних спеціальностей дає оцінку кожного видання; оповідает про його зміст, зазначає його якости й хиби.

Часопис „Книгарь“ подає повні відомости про діяльність всіх українських видавництв; оповідает про всі наміри й плани кожного видавництва; про всі книжки, що вийшли або мають вийти.

Київ. Володимирська 42, тел. 25—77. „ЧАС“, редакція „Книгаря“.

**Приймається передплата
на рік 1919-ї
на український місячник літератури, науки й громадського
життя:**

**Літературно-науковий
ВІСТНИК.**

**Умови передплати на 1919 р.: поки що треба надсилати
50 карбованців.**

Ред. і контора: В. Підвальна № 38, п. 8.

Редактор: О. Олесь.

**Приймається передплата
на науковий журнал українознавства**

Україна

**Орган Українського Наукового Товариства в Києві, що
виходитиме що три місяці книжками в 8—10 аркушів.**

Адреса: Київ, Вел. Підвальна № 36 пом. 8.

**Приймаються замовлення
на 1918-1919 і 1920 акад. роки на природни-
чий часопис**

ВІСТИ ПРИРОДНИЧОЇ СЕКЦІЇ

**Українського Наукового Товариства, які виходять по ча-
сам року книжками в 3—4 аркуша.**

Адреса: Київ, Вел. Підвальна 36, пом. 8.

НОВА КНИГА:

Петро Стебницький (П. Смуток). Поміж двох революцій.
Нариси політичного життя за р. р. 1907—1918. Вид. т-ва
„ЧАС“. К. Ціна 4 карб. 50 к.

ТОГО-Ж АВТОРА:

Українська справа. Пгр. 1917 Вид. т-ва „Друкарь“. Ціна
50 к. Украина и украинцы. Пгр. 1917. Вид. т-ва „Дру-
карь“. Ціна 50 коп.

Нові книги С. Ефремова

ВИИШЛИ:

Коротка історія українського письменства. Київ, 1918. Ц.
16 гривень. Борис Гринченко. Київ, 1918. Ц. 2 гр. 40 ш.
Могила Т. Шевченка. Київ, 1919. Ц. 3 гр. Тарас Шев-
ченко. Київ, 1918. Ц. 1 гр. 50 ш. Під обухом. Київ,
1918. Ц. 1 гр. 60 ш.

ДРУКУЮТЬСЯ:

Історія українського письменства, два томи. Іван Франко,
Михайло Драгоманов.

Від редакції.

Перше число „Книжного Вістнику“ з приводу друкарських
перешкод знизлося виходом на місяць і надр. в меньшому роз-
мірі: дві статті перенесени до другого числа, що має бути
надрукований наприкінці Липня.—За браком в друкарні
необхідної кількості літер І, подекуди правопис не ви-
триманий.

Редактор: Іг. П. Житецький.

Зміст першого числа „Книжного Вістника“: Від т. Комітету для заснув. Націон. бібліотеки.—Інструкція т. Комітетові для засн. Нац. б-ки.—З діяльності т. Комітету для засн. Нац. б-ки.—Придбані і подаровані бібліотеки і книжки.—Урядові накази і розпорядження.—Київська „Прогресивна“ і її бібліотечна справа. Ст. М. Ішуніної.—По першорядних книгозбірнях. Ст. 1-ша Я. Колубовського.—Старогромадська бібліотека. Ст. В. Науменка. Вісти і звіти. Оголошення.

Ціна 1-го ч. „К. В.“ 4 карб.

Трьохмісячний часопис
„Книжний Вістник“,

Журнал бібліотекознавства і просвіти, вид. Всенародньої (Національної) бібліотеки при Укр. Акад. наук в м. Києві, має виходити в 1919 р. зшитками в 4—5 аркушів; передплати на часопис не буде, а ціна кожного числа визначається на обгортці.

Журнал містить відомости про розпорядження по бібліотечних і книжних справах на Україні, офіціальн. інформації Всенародньої бібліотеки, вісти про все найважливіше з купленого і придбаного Націон. бібліотекою, а разом з тим статті по всіх питаннях бібліотечно-книжного діла і тих просвітніх справах, які сполучаються з цим ділом. До співробітництва в „Книжному Вістнику“ запрошено видатних знавців бібліотечних та книжних справ. Редакція прохає всіх, хто шанує книжку і просвіту, звертатися з статтями, заявами і інформаціями по адр. редакції: Київ, Гоголівська вул., б. 22, п. 3.

Редактор „Книжного Вістнику“, член Комітету Всенародньої (Національної) бібліотеки

Іг. П. Житецький.

К И Ї В.

Друкарня А. І. Гросман, Володимирська 49, тел. 5-68.
1919.

2.

Квітень—Червень 1919 р.

**Видання Всенародної (Національної) Бібліотеки
в м. Києві.**

Зміст другого числа „Книжного Вістнику“:

	стор.
Від тимчасового Комітету для заснування Національної Бібліотеки. — Статут Національної Бібліотеки, її штати та пояснююча записка до сміти Нац. Б-ки.	2— 14
З діяльності тимчасового Комітету для заснування Національної Бібліотеки.	14— 19
Придбані і подаровані бібліотеки і книжки.	19— 36
Урядові накази і розпорядження	36— 40
Харківська Громадська Бібліотека. Ст. акад. Д. Багалія.	40— 57
Значіння єврейського відділу в складі Національної Бібліотеки. Ст. Я. Ізраельсона	58— 66
Грамматика Мел. Смотровського (з приводу 300-ліття її видання). Ст. І. Житецького.	67— 86
По першорядних книгозбірнях. П. Британський музей. Ст. Я. Колубовського	87— 95
Вісти і повідомлення.	96— 99
Некролог В. П. Науменка.	99—100
Додаток до „Кн. Вістн.“: Sprawozdania „Книжної Палати“ в м. Київі.	1— 12

К и ї в.

Печатня Видавничого Товариства „Друкарь“. Інститутська, 16.
1919.

*Учитесь, брати мої!
Думайте, читайте,
І чужому научайтесь,—
Свого не цурайтесь.*

Шевченко.

Від Тимчасового Комітету для заснування Все-народньої (Національної) Бібліотеки на Україні.

До редакцій газет, видавництв, науково-громадських та політичних і освітніх установ та закладів, до діячів науки і політики на Україні.

Комітет для заснування в Києві при Академії Наук Все-народньої Бібліотеки України (Національної Бібліотеки) звертався до редакцій газет, видавництв, науково-громадських та політичних і освітніх установ та закладів і до діячів науки та політики на Україні з проханням прийти на допомогу організації Бібліотеки і своїми чи жертвам, чи передачею на яких-будь умовах бібліотечного майна збагатити Бібліотеку, що має стати на Україні таким же огнищем світової культури, якими є світового значіння Публічно-наукові Національні Бібліотеки Америки, Англії, Франції, Германії та Росії.

Бурхливі політичні події спричинилися до того, що з цілým шерегом установ та діячів науково-політично-громад-

ського значіння Комітет не міг віднайти зв'язку: для цього бракувало або зносин поштових, або адрес, або відповідні установи та особи припинили часово свою діяльність.

З уваги на вищезазначене, Комітет звертається шляхом опублікування цього листа до всіх установ та діячів, до яких він не міг надіслати особистих листів, з проханням надсилати та передавати до Всенародньої Бібліотеки України бібліотечні матеріали (книги, періодичні видання, брошури, листи, рукописи, карти, рисунки, документи, відозви, плакати, оповістки громадського значіння і т. и.) безвідносно до того, на якій мові матеріали надруковані, написані, чи на яку тему нарисовані.

Коли матеріали не можуть бути передані даремно, то Комітет прохає зазначати ту ціну, за яку він може набути їх.

Адреса Бібліотеки така: Велика-Володимирська вулиця № 54, Українська Академія Наук, Канцелярія Бібліотеки.

С Т А Т У Т

Національної Бібліотеки Української Народньої Республіки в м. Києві, при Українській Академії Наук.

І. Завдання Бібліотеки.

§ 1. Національна Бібліотека ставить своїм завданням згуртувати як найповнішу літературу геть по всіх науках, мистецтву, красному письменству, техніці та громадських і державних справах.

§ 2. Національна Бібліотека так само має збирати до купи в як найповнішій мірі всенюку літературу, писану українською мовою, та все, що писано про Україну й український народ, чи то українською, чи то іншими мовами, а для того в ній з'організовано спеціальний відділ „Ukrainica“.

§ 3. Усі зібрані в Національній Бібліотеці книжки й рукописи повинні бути доступні для користування всім безплатно,

згідно з установленими правилами, а для того при Національній Бібліотеці улаштовуються читальні зали та легко доступний кожному Підручний Відділ.

§ 4. Національна Бібліотека повинна кожному читачеві дати спромогу бути освідомленому про всі великі книгозбірні, які де є на Україні, а для того в Національній Бібліотеці має організуватися спільний каталог, куди занесено буде книжки всіх книгозбірець України, які маютья при вищих школах та громадських інституціях.

II. Устрій Бібліотеки.

§ 5. Національна Бібліотека перебуває при Українській Академії Наук і складається з семи відділів та читальної залі. Відділи ось які: 1) Український Відділ (§ 2), 2) Загальний Відділ, 3) Відділ газетно-графічний, 4) Відділ рукописів (і інкунабулів) та старих українських друків, 5) Східний Відділ, 6) Підручний Відділ з читальною залюю (§ 2), 7) Каталогний Відділ.

Примітка 1. До газетно-графічного Відділу відносяться всі газети, не виключаючи українських та східних, мапи (карти), ноти, гравюри, листівки.

Примітка 2. Заводити ще нові Відділи можна тільки за постановою Ради Бібліотеки та за згодою Спільного зібрання Академії Наук.

§ 6. Книжки для читання до дому не видаються. Дійсні та почесні члени Української Академії Наук мають право брати книжки до дому, додержуючи правил, вироблених Радою Бібліотеки, про число взятих книжок та про час користування ними.

III. Порядкування Бібліотекою.

§ 7. Бібліотека знаходиться під управою Директора Бібліотеки, який всесторонньо слідкує за правильним ходом життя Бібліотеки. Він є представник Національної Бібліотеки та через нього ведуться всі зносни Бібліотеки. Директор Бібліотеки вибирається Українською Академією Наук. Кандидатів на Директора можуть подавати не самісінькі члени Спільного

зібрання Академії Наук, ба й Рада Національної Бібліотеки та Ради державних вищих шкіл на Україні. Коли мають одбутися вибори Директора, то кандидати з їхніми коротенькими життєписами (curriculum vitae) оголошуються на одному з чергових Спільних зібрань Академії Наук, а обираються в найблизшому черговому зібранню, згідно з § 62 Статуту Академії Наук.

§ 8. Директор спільно з служачим персоналом та Товаришем Директора відповідають за цілість усього того, що є в Бібліотеці.

§ 9. Директора затверджує верховна влада за поданням од Голови-Президента Академії Наук через Міністра Народної Освіти.

§ 10. Директор: а) головує в Раді; б) скликає зібрання Ради не менше, як раз на місяць; в) скликає надзвичайні зібрання Ради за своєю ініціативою, або за ініціативою не менше як п'ятох членів Ради; г) вносить на розгляд Ради питання, котрі вважаються потрібними; д) затверджує всіх служачих у Бібліотеці, починаючи од VI класи й нижче; е) подає на затвердження Міністрові Народної Освіти та Мистецтва Товариша Директора та старших бібліотекарів, яких обібрала Рада Бібліотеки; ж) робить тимчасові заходи в важних випадках для правильного ведення справ в Бібліотеці та негайно повідомляє про це Раду або Академію Наук, кому належить знати; з) складає річне звітлення для Академії Наук про діяльність Бібліотеки, подаючи його до урочистого щорічного зібрання Академії Наук і друкує для вселюдної відомости; і) на подання од Господарської Управи затверджує видатки понад дві тисячі (2.000) карбованців; к) затверджує плани для закуплення книжок та журналів понад 2.000 карб., які на розгляд Ради вносяться Директором, або через старших бібліотекарів; л) вироблює правила для користування Бібліотекою в порозумінні з Радою.

§ 11. Директор відбуває свою службу доти, аж доки мине 30 років його педагогічної або наукової служби, після чого він може перевибиратися на п'ятиріччя тим порядком, як сказано в § 7.

§ 12. Розмір пенсії Директорові та його родині,—аж до того часу, доки не буде переглянуто пенсійний статут,—визначається по учебній частині, що-разу за окремим клопотанням

Академії Наук. В пенсію йому зачисляється вся попередня учебна та наукова служба.

§ 13. Директорові допомагає в порядкуванні Бібліотекою Рада Бібліотеки. До складу Ради належать: Директор (він— Голова), Товариш Директора, усі старші бібліотекарі, один представник од Спільного зібрання Української Академії Наук, обраний на три роки, та представники, вибрані кожним з 7-ми відділів Бібліотеки й читальної залі.

Примітка 1. Рада Бібліотеки в порозумінню з Директором може кооптувати осіб, які мають великі заслуги перед Бібліотекою, або таких людей науки, що їхня участь дуже потрібна для користі Бібліотеки. Кандидатів мають право подавати Директор або старші бібліотекарі. Число кооптованих може бути не більше од 3-х зо всіма правами членів Ради. Побільшення числа кооптованих членів може робитися не инакше, як за згодою Спільного зібрання Академії Наук.

Примітка 2. Голова Ради має право запрохувати почесних членів та членів-кореспондентів до засідання Ради з правом до-радчого голосу.

§ 14. Рада Бібліотеки: а) обірає Товариша Директора і старших бібліотекарів; б) обірає членів Господарської Управи та кандидатів до них споміж службовців Бібліотеки; в) затверджує інструкції для відділів Бібліотеки та правила користування книжками, зложені старшими бібліотекарями разом з Директором; г) відає всі справи, які відносяться до наукової праці бібліотеки; д) розглядає та затверджує обрахунок Господарської Управи і ревизує її (через спеціально обрану комісію); е) для всяких спеціальних питань в разі потреби вибірає комісії; ж) за згодою з Директором в виняткових випадках дозволяє видачу книг, рукописів і т. ин. з будинку Бібліотеки; з) розглядає та затверджує щорічні звідомлення старших бібліотекарів; і) вибірає почесних членів Бібліотеки, членів-кореспондентів та комісіонерів; це робиться на внесення не менше, як од п'ятох членів при $\frac{2}{3}$ голосуючих своїх членів; ізнов же на внесення п'ятох членів та $\frac{2}{3}$ голосів вона має право одібрати назад цю назву од комісіонерів; и) порядкує спеціальними засобами Бібліотеки; к) вирішує питання про видавництва Бібліотеки; л) вирішує питання про розпродаж тих книжок, які має Бібліотека числом понад 10 примірників; м) розглядає усі справи, які вносить на її вирішення Директор; н) утворює наукові інституції, які торкаються бібліотеко-знавства та бібліографії та „Товариства прихильників“ Націо-

нальної Бібліотеки чи її відділів“ (§ 28); о) розглядає питання про зміну статуту (§ 23).

§ 15. Товариш Директора Бібліотеки є член Ради; він заміняє Директора Бібліотеки на випадок його хвороби або його відсутности. Він головує в Господарській Управі (§§ 19—20).

§ 16. Старші бібліотекарі завідують своїми відділами й піклуються про їх поповнення, каталогізування та відповідають за цілість усього того, що є в їхніх відділах.

§ 17. Почесні члени та члени-кореспонденти вибираються за заслуги перед Бібліотекою або за праці по бібліотекознавству чи бібліографії. Вони мають право одержувати видання Бібліотеки та за дозволом Голови Ради можуть брати участь у засіданнях з правом дорадчого голосу.

§ 18. Комісіонери Бібліотеки вибираються споміж книжкопродавців та книгарських товариств або видавництв і споміж інших осіб, які зробили якісь прислуги для поповнення Бібліотеки.

§ 19. Господарська Управа: а) завідує приміщеннями Бібліотеки; б) дбає про ogrіття Бібліотеки, про освітлення, про речі Бібліотеки; в) завідує нижчими служачими; г) виконує постанови Ради, що торкаються господарських справ та грошових рахунків; д) завідує книжковими складами видаць Бібліотеки та розпродує книги за постановою Ради.

§ 20. В склад Господарської Управи увіходять Товариш Директора та двоє службовців Бібліотеки, обраних Радою, яким за те йде додаткова платня. Директор має право бувати на засіданнях Господарської Управи з правом рішачого голосу, але головує не він, а Товариш Директора. Коли-б Товариш Директора занедужав або був відсутній, головує старший по службі член. На випадок недуги або відсутности одного з членів, Рада обирає ще й кандидата, який і заміняє відсутнього, з правом повного голосу.

§ 21. Всі офіціальні звідомлення Бібліотеки, все діловодство в Бібліотеці та вся канцелярія ведуться тільки українською мовою.

IV. Права Бібліотеки.

§ 22. Національна Бібліотека, хоч знаходиться у зв'язку з Українською Академією Наук, має свій окремий обрахунок та штати.

§ 23. Національна Бібліотека має право в разі потреби домогатися зміни Статуту та штатів Бібліотеки. Питання про це може підійматися законодавчим шляхом по постанові Ради Бібліотеки, причому Рада Бібліотеки розглядає ці питання або на внесення од члена Ради, обраного Академією Наук, або-ж на внесення од Директора Бібліотеки. В справах обрахункових Національна Бібліотека зноситься з законодавчими установами через Міністра Народньої Освіти та Мистецтва, рівночасно повідомляючи про це Українську Академію Наук. Усякі зміни в Статуті і штатах ідуть через Президента Академії Наук, а коли-б він не погодився на ці зміни, то він повинен подати справу на вирішення Спільному зібранню Академії Наук.

§ 24. Національна Бібліотека одержує два обовязкових примірники книжок, періодичних видань, нот, мап (карт), діаграм, таблиць, малюнків, гравюр, портретів, плакатів, ілюстрованих листків, афиш, метеликів і т. ин. з числа тих, котрі по закону надаються державі і виходять в межах України з усіх друкарень, літографій, металографій та всіх інших подібних закладів. Вона все це одержує в такому разі, коли число примірників якогось видання перевищує сто (100).

§ 25. Усі державні установи та відомства обовязані доставити до Національної Бібліотеки два (2) примірники своїх видань, які видаються ними та ввійдуть у категорію видань, згаданих в попередньому (24) параграфі, хоч і не поступають в розпродаж.

§ 26. Національна Бібліотека має право безпосередньо зноситися зо всіма відомствами, міністерствами, державними та громадськими установами.

§ 27. Дублети Бібліотеки можуть бути використані на те, щоб придбати нові книжки через обміну з другими бібліотеками державних вищих шкіл та наукових товариств при умові, що число дублетів перевищує десять (10). Так само дублети можуть передаватися в дар другим бібліотекам як на Україні, так і за кордоном (див. § 14, л).

§ 28. Бібліотека має право засновувати наукові товариства по бібліотекознавству та бібліографії при Бібліотеці в Києві, та Товариство прихильників Національної Бібліотеки або її Відділів і затверджувати їх статути (§ 14, н). Ті товариства подають їй свої звідомлення не менше, як один раз на рік.

Примітка: Товариство прихильників Національної Бібліотеки може мати відділи в других містах.

§ 29. Національна Бібліотека користується усіма правами юридичної особи. Їй надається право набувати, відчужувати, мати рухоме й нерухоме майно, вступати в зобов'язання, позивати до суду та відповідати на суді.

§ 30. Національній Бібліотеці надається право видавати льготні свідоцтва командированим нею особам на право проїзду, а також і на право провозу тягарів, направлених на ім'я Національної Бібліотеки по найменшому з існуючих тарифів.

§ 31. Пакунки вагою до одного пуду та листи вагою до одного фунту, які посилаються поштою на ім'я Національної Бібліотеки, а рівно-ж такої самої ваги з Національної Бібліотеки увільняються від будь-яких поштових оплат.

§ 32. Бібліотека має право входити в зносини з закордонними та українськими бібліотеками та вступати з ними в союз, скликати з'їзди по бібліотекознавству та бібліографії.

§ 33. Бібліотека має право володіти власними засобами та складати спеціальні фонди.

§ 34. Національна Бібліотека має право виписувати з закордону всі витвори друку, згадані в § 24.

V. Наукова діяльність Бібліотеки.

§ 35. Національна Бібліотека видає звітлення (§ 10), каталоги та наукові описи книжок, рукописів та колекцій Бібліотеки, і наукові твори, які торкаються бібліотекознавства та бібліографії і т. ин. Мова всіх видань Бібліотеки—українська.

VI. Засоби Бібліотеки.

§ 36. Засоби Бібліотеки складаються: а) з асигнувань Державної Скарбниці; б) громадських та приватних пожертв і вкладов; в) прибутків од видань Бібліотеки; г) з остатків од обрахунку й інших доходів.

§ 37. Асигнування Державної Скарбниці складаються із штатної суми, при цьому прикладеної, та коштів, які здобуваються в обрахунковому порядку.

Ш Т А Т И
Національної Бібліотеки України ¹⁾.

Назва посад та предметів витрати.	Кількість осіб.	Річне утримання.		Класа посад.
		Одному.	Для всіх разом.	
Директор Бібліотеки	1	18.000	18.000	IV'
Товариш Директора	1	13.000	13.000	V'
<i>I Відділ (Ukrainica).</i>				
Старший бібліотекар	1	13.000	13.000	V'
Підстарший бібліотекар	1	10.800	10.800	VI'
Молодший бібліотекар	1	7.200	7.200	VII'
Співробітники	2	6.600	13.200	VIII'
<i>II Відділ (Загальний).</i>				
Старший бібліотекар	1	13.000	13.000	V'
Підстарший бібліотекар	1	10.800	10.800	VI'
Молодший бібліотекар	2	7.200	14.400	VII'
Співробітники	2	6.600	13.200	VIII'
<i>III Відділ (Газетно-графічний).</i>				
Старший бібліотекар	1	13.000	13.000	V'
Підстарший бібліотекар	1	10.800	10.800	VI'
Співробітники	3	6.600	19.800	VIII'
<i>IV Відділ (Рукописи й стародруки).</i>				
Старший бібліотекар	1	13.000	13.000	V'
Підстарший бібліотекар	1	10.800	10.800	VI'
Молодший бібліотекар	1	7.200	7.200	VII'
Співробітники	3	6.600	19.800	VIII'
<i>V Відділ (Orientalia; Hebraica).</i>				
Старший бібліотекар	1	13.000	13.000	V'
Підстарший бібліотекар	1	10.800	10.800	VI'
Співробітники	1	6.600	6.600	VIII'
<i>VI Відділ (Підручний з читальнею).</i>				
Старший бібліотекар	1	13.000	13.000	V'
Співробітники	2	6.600	13.200	VIII'

¹⁾ В квітні 1919 року всі штати підвищилися більше, як у-двоє.

Назва посад та предметів витрати.	Кількість осіб.	Річне утримання.		Класа посади.
		Одному.	Для всіх разом.	
<i>VII Відділ (Каталожний).</i>				
Старший бібліотекар	1	13.000	13.000	V
Співробітники	3	6.600	19.800	VIII
Голова Господарської Управи . . .	1	2.000	2.000	V
Члени Господарської Управи . . .	2	2.000	4.000	—
Секретар Бібліотеки	1	7.200	7.200	VII
Скарбник	1	7.200	7.200	VII
Бухгалтер	1	9.000	9.000	VI
Завідуючий будинком	1	7.200	7.200	VII
Старший писар	1	5.400	5.400	IX
Писарі	3	3.600	10.800	X
Швейцар	1	1.800	1.800	—
Кур'єри	2	2.400	4.800	—
Прислужники	7	2.400	16.800	—
На купівлю книжок	—	—	— ¹⁾	—
На друкування звідомлень	—	—	—	—
На друкування бланків і каталогів.	—	—	—	—
На опрацювання книжок	—	—	—	—
На канцелярські видатки (папір, пошта і т. ин.)	—	—	—	—
На замовлення шаф і столярні роботи	—	—	—	—
На поїздки та командировання . . .	—	—	—	—
На господарські потреби	—	—	—	—
На непередбачені видатки	—	—	—	—

Примітки:

- 1) Штати читальної залі подаються окремо.
- 2) Коли кому із служачих дається квартира натурою, то за неї одлічується $\frac{1}{3}$ його вдержання.

Назначені тут суми вираховуються в смітному порядку.

СМІТА ВИДАТКІВ

Національної Бібліотеки при Українській Академії Наук на 1919 рік.

1. На вдержання Тимчасового
Комітету по організації Бібліотеки:

а) Голові Комітету (по 700 крб. в місяць)	8.400 крб.
б) Сімом членам Комітету (по 600 крб. в місяць)	50.400 „
в) Секретареві Комітету (по 500 крб. в місяць)	6.000 „
г) Скарбникові (по 200 к.)	2.400 „

Разом . . . . . 67.200 крб.

2. На платню Директорові та
Товаришеві Директора (за чо-
тири місяці):

а) Директорові (по 1.500 к.)	6.000 крб.
б) Товаришеві Директора (1.250 крб., рахуючи й додаткову платню за го- ловування в Господар- чій Управі)	5.000 „

Разом . . . . . 11.000 крб.

3. На вдержання бібліотекарів:

а) Три старші бібліотекарі (по 13.000)	39.000 крб.
б) Один підстарший біб- ліотекар	10.800 „
в) Один молодший бібліо- текар	7.200 „
г) Один співробітник	6.600 „
д) Для служачих по віль- ному найму	50.000 „

Разом . . . . . 113.600 крб.

4. На вдержання ивших слу-
жачих:

а) Бухгалтер	9.000	крб.
б) Старший писар	5.400	"
в) Молодший писар	3.600	"
г) Два кур'ери (по 2.400 к.)	4.800	"
д) Два прислужники (по 2.400 крб.)	4.800	"

Разом . . . . . 27.600 крб.

5. Видатки на заушку книг та
на улаштування Національної
Бібліотеки:

а) На купівлю книжок	1.000.000	крб.
б) На друкування катало- гів, звідомлень і ивших бібліотечних видань	50.000	"
в) На бланки, картки, кар- тонажі, металічні дуги, закріпи та ивші тех- нично-бібліот. видатки	50.000	"
г) На оправлювання книг	100.000	"
д) На зладження столів, шаф, полиць, то що, та взагалі столярні й ивші роботи	200.000	"
е) На урядження канцеля- рії та канцелярські ви- датки	20.000	"
ж) На наймання примі- щень, на опал, освіт- лення, на перевіз за- куплених та подарова- них книжок, то що	400.000	"
з) На командировання й подорожі за-для огляду бібліотек та купівлі кни- жок, рукописів, то що	30.000	"

Разом . . . . . 1.850.000 крб.

Всього на 1919 р. . . . . 2.069.400 крб.

ПОЯСНЮЮЧА ЗАПИСКА

до сміти Національної Бібліотеки.

Склад службового персоналу та смітні суми видатків на 1919 бюджетовий рік складаються з тим обчисленням, що Національна Бібліотека перебуває ще в періоді організації, поповнення та неповному функціонуванню як всіх її відділів, так і неможливості виконання важного завдання Бібліотеки по задоволенню широких мас читаючої публіки, яка потребує безплатного та приступного для всіх книгозбору. Згідно з організаційним планом Комітету Національної Бібліотеки, мається проте на увазі, що кількість книжок в Національній Бібліотеці до кінця слідуєчого року збільшиться на суму майже $\frac{1}{2}$ міль. карб. (по сміті 1919 року), завдяки чому треба мати певну кількість бібліотекарів і інших служачих Національної Бібліотеки для каталогізації, розміщення і збереження закуплених і подарованих книжок, то-що, а також для упорядкування і поповнення вже набутого майна бібліотеки: книжок, періодичних видань, рукописів, мал та інших графічних видань.

За відсутністю повноважної Ради Національної Бібліотеки, вона буде, як і раніш, організуватися і керуватися Тимчасовим Комітетом її в складі 8 осіб, призначених в 1918 році Міністром Народньої Освіти, поки з'організований штат служачих улаштованої як слід Бібліотеки не обере Ради, і поки не буде затверджено Академією Наук Директора Національної Бібліотеки.

Ці 8 осіб одержують платню по 600 карб. на місяць (Голова одержує додаткових 100 карб.). Секретар Комітету (не з членів Комітету) є рівночасно і Секретарем Бібліотеки та одержує 500 карб. на місяць. Скарбником Комітету і Національної Бібліотеки повинна бути та сама особа, обраєна Комітетом споміж своїх членів, яка за виконування обов'язків Скарбника Національної Бібліотеки одержує додаткових 200 карб. місячно.

В 1919 році мається на думці урядження двох відділів Національної Бібліотеки: один переважно „Україніса“ другий— Загального фонду книжок, журналів, часописів, інформаційних видань, то-що. Протягом 1919 року Комітет в міру потреби вибірає і призначає штатних 3 старших бібліотекарів, 1 підстаршого, 1 молодшого, 1 співробітника з платнею по постійним штатам.

Окрім того, замість інших штатних бібліотекарів і каталогізаторів, на перший час потрібніше і догідніше мати бібліотечних служачих по вільному найму, що їх число прийдеться довести до 10—12 осіб, на що потрібна сума 50.000 карб. на рік. Розмір платні (в середньому від 400—500 карб. на місяць) визначає в кожному окремому випадкові Комітет.

На 1919 рік потрібні для Національної Бібліотеки, окрім членів Комітету та бібліотекарів, ще й такі служачі з платнею по постійним штатам: бухгалтер, старший писар, молодший писар, два кур'єри та два бібліотечних прислужники.

На всіх членів Комітету, секретаря та всіх інших служачих Національної Бібліотеки поширюється право одержувати відсоткові надбавки на дорожнечу, згідно з загальним законом 19 листопаду 1918 р. та іншими подібними законами, які будуть видані пізніше.

Що до смітних видатків на Національну Бібліотеку в 1919 році, то 1.000.000 карб., призначені на купівлю книжок, розкладаються таким чином: на придбання основних найнеобхідніших підручних книжок та інформаційних видань, обов'язкових для кожної великої книгозбірні—400.000 карб., на придбання книжок, журналів, то що для відділу „Ukrainica“—300.000 карб.; на загальний і спеціальний відділ Бібліотеки—300.000 карб. Проте, в залежності від того, які книжки маютьесь в продажі та від їх вартости, можливі й відступлення в поділі сум по цим рубрикам.

З діяльності т. Комітету для заснування Всенародньої (Національної) Бібліотеки.

На протязі 2¹/₂ місяців (з 15 квітня по 1 липня с. р.) Комітет Національної Бібліотеки мав 18 засід. (ч.ч. 55—73) в тому-ж складі, як і попередю (див. ч. 1 „Кн. В.“). Найбільш часу та уваги йому припадало марнувати на справу про помешкання.

Образливо повідомляти про ті пригоди і про той стан, в якому було і є зараз діло з будинком для книгозбірні, яка вже набула більш 100,000 книжок і не має їм притулку, не кажучи вже, що не знає, як їм дати пораду та хоть який лад ввести серед всеї великої сили нерозібраних та не розташованих книжок. Пізніше, і мабуть небавом, дивуватимуться люде,

як ця подія з славетним придбанням нової України могла статися, і ми для майбутніх часів залишаємо безсторонній документ на добрий приклад, що то за добрі часи ми перебуваємо.

Ще в травні у Всенародної Бібліотеки забрані були ті кімнати на розі Фундук. та Пушкінс. вул., що вона наймала за гроші для частини своїх книжок. Їх викинуто було з помешкання, де відчинили амбулаторію для венеричних. Припало хазяїном переносити книжки до буд. Колегії, що залишався таким же знищеним, як і в минулі місяці. Але з кінця того-ж травня і на цей будинок знайшлися нові інституції з своїми претензіями забрати його для військових справ, і після трьохтижневої тяганини увесь будинок занято для радянс. команд. курсів технічного приладдя військ. боротьби. Тільки книжок Всенародної Бібліотеки вже нікуди було, крім мійських вулиць та площ, перевозити, і залишилися вони, хоча і в замкненій 1-ій кімнаті Колегії, але в дуже сумнівній безпеці¹⁾. Обіцянок передати то той то інший будинок для Національної Бібліотеки на тимчасове користування було немало, та все невдачні. Так нічого не вийшло з заходами про будинок ч. 13 по Терещенковській вул., а також на розі Бібіков. та Тимофіївської, де револ. коміт. півд.-захід. залізниць, і т. д. Про те й адміністрація Педагогич. музею робила неприємні перешкоди, жадаючи, щоб бібліотека вивезла свої книжки і погрожуючи відчинити для читальної загальнодоступної зали як раз ті кімнати, де залишилися ще з осені п. р. книгозбірні Національної Бібліотеки. Наприкінці червня пішли розмови про передачу Упр. Мистецтва буд. Терещенковських шкіл на Вел. Підвальної вул., де в першому поверсі могла-б розташуватися значна частина вже набутих Всенародною Бібліотекою книжок, але в будинку запосіли тимчасові курсанти та лікарські інституції з квартирами для лікарів, які зовсім не бажають покидати цей будинок.

А бібліотек і книжок передається жертводавцями і набувається купівлею сила. І не диво, коли трапляється де-які книгозбірні залишати в помешканнях був. власників їх, бо нікуди їх подіти. Зазначимо взагалі цікавіщі придбання Всенародної Бібліотеки за три місяці; нижче (від. III) ми по-

¹⁾ Остання відомість: розпорядження воен. уряду звільнити і цю кімнату, книжки вивезти хоть світ за очі і в самий негайний час.

даємо більш докладні відомости про те набуте книжне добро, яке хоча й без систематичної каталогізації, вже можна визначити в стислих зарисах.

Найбільшим і самим цінним придбанням Нац. Б-ки з весни являється велика бібліотека акад. В. С. Іконнікова; потім визначимо коштовні книгозбірні проф. Кулаковського, відомих українців І. М. Степенка, В. П. Степаненка, частини бібліотек проф. Лучицького (їм подаровано ще давно до 9½ тисяч томів Мійській публіч. б-ці), проф. Голубева, рукописи та стародруки з б-ки О. Хв. Кістяковського, д-ра Марковського, ще книжки з б-ки проф. Яснопольського (більш вид. б. Мін. Фінансів та економич. змісту і рос. журнали старих р.р. числом до 600), К. Л. Якубовського, С. І. Торського та ин. Надійшли до Всенародньої Б-ки великої ціни книгозбірня Г. Є. Афанасьєва та книжки в майстерних палітурках і шафах з бібліотеки п. Іващенко та инші.

Доручено Комітетом Нац. Б-ки проф. Рейхенштейну, що поїхав за кордон, купити користні книжки в Німеччині, Швейцарії та Голандії. В початку травня доручено представнику Петроград. Академії Наук А. Л. Бему, як представнику і Націон. Бібліотеки: 1) забирати купівлею, або в подарунок для Нац. Б-ки на Україні усі наукові видання з часів революції, 2) звертатися до Петрогр. Академії наук, наукових товариств та инш. установ з проханням передавати свої та др. видання для Нац. Б-ки, 3) підбирати книжки для від. „Україніса“, книжки по бібліографії, словники й т. ин. На цю справу асігновано А. Л. Бему 15 т. к., і зараз вже, не вважаючи на всякі перешкоди з пересиланням пакунків, одержано від нього більше 100 книжок, брошур та часописів. Завчасу зроблені заходи для огляду і придбання бібліотек та архивів Лопухинової-Демидової у Корсуні, Кочубея у Диканці, Городецького біля Балти, Шодуара в Житомирі, Тиховського та инших.

Про подаровані книжки ми дамо докладні відомости в III від. цього числа, але все-ж тут зазначимо самі видатніші пожертви: всі видання Київської Духовної Академії в 506 том., Археограф. Комісії (по 2 прим.) 99 т., багато книжок од відомого знавця єврейської науки та літератури Я. І. Ізраельсона, від п. Саліковського листи акад. Х. Є. Корша; передані на охорону і огляд рукописи архива В. Я. Головні (плем. М. В. Гоголя), які належать XVIII і початку XIX в. це—родинні документи, юридичні акти та листування різних

осіб до В. О. і М. І. Гоголів та переписка дідів і прадідів М. В. Гоголя; огляд рукописів п. Головні взяв на себе Іг. П. Житецький. Комітет Нац. Б-ки веде розмову з спадкоємцями славнозвісного М. В. Лисенка про придбання його рукописів і портретів українських діячів, які повинні бути, взагалі, зібрані в Національній Бібліотеці по можливості повно.

З приводу з'ясування становища великого значіння бібліотеки Київ. Дух. Академії, Комітет, по пропозиції члена Д. І. Багалія вдався 9-го травня до Спільного зібрання Акад. Наук з такою заявою: „З приводу згоди Академії Наук прийняти бібліотеку Духов. Академії, згідно проханню правління Духов. Академії звертаємося до Спільн. зібр. Академії наук з проханням вжити всі заходи і звернутися для цього до відповідальної центральної установи, щоб ця поважна бібліотека залишилася в своєму будинкові і була передана під управління Академії Наук, яка може дати де-яку участь у своєму управлінні і Комітетові Всенар. Б-ки, який на це згоджується. При такій організації справи зарядження бібліотекою Дух. Академії цією бібліотекою зможемо користуватися для наукових цілей суспільство, особливо мешкаюче на Подолі“.

Піднесене де-якими єврейським колами питання про заснування в Націон. Бібліотеці єврейського відділу було вирішено Комітетом, згідно з Статутом, так: принципово ухвалені думки, висловлені в заявах, бо їх поділяє Комітет, але вважаючи на те, що до цього часу в Нац. Б-ці ще не існує відділ „Orientalia“, не може бути розмови про заснування спеціального єврейського відділу. Останній мусить бути взагалі не як окремий відділ, а тільки як одна з частин відділу Orientalia. Коли буде придбано книжок, належних до різних відділів Н. Б-ки настільки, що виявиться необхідність zorganizувати відділи взагалі, а також і відділ Orientalia, тоді і піде розмова про поділ відділів на підвідділи і з'явиться потреба в єврейськ. підвідділі Orientalia. А до того часу Комітет вважає необхідним поповнити склад каталогізаторів Нац. Б-ки такою особою, яка, не ухилиючися, взагалі, від звичайної праці по каталогізації під керуванням старших бібліотекарів, могла-б, знаючи староеврейську мову, каталогізувати книжки, писані й єврейськ. шрифтом. При обібранню такої особи Комітет ухвалив мати на увазі відомості про цю особу від звісних єврейськ. діячів. Такого каталогізатора-спеціаліста вже й обібрано Комітетом.

Склад „Desiderata“ продовжувався, і С. К. Гогель склав юридичний каталог, а проф. Дітрих узяв на себе складання медичного каталога—desiderata.

Від бібліотечного підвідділу Н. К. Ос. повідомлено, що Всенародня Бібліотека, після реєстрації всіх книгарень в Києві, має одержати до 100,000 книжок, а з нерозібраними ще може й до 200 тисяч.

2-го травня с. р. Комітет, заслухавши заяву А. Є. Кримського, вирішив: „З огляду на те, що слово „Національна“ є чуже слово, перекласти його на українську мову „Всенародня“; таким чином Національна Бібліотека у Києві повинна називатися „Всенародня (Національна) Бібліотека при Українській Академії Наук у м. Києві“.

Ще з початку травня знову почались розмови про сполучення бібліотек Мійської Публичної та Всенародньої, про що дбають тепер уряд Публ. бібліотеки та Бібліотечн. відділ Ком. Нар. Ос. Публична бібліотека має біля 47½ т. кн. основного фонду, 6½ т. кн. б-ки В. М. Юзефовича та 23 тис. інших дарованих бібліотек; з цих 154 тис. книжок до 95 тис. не розібраних і нерегістрованих; цей великий скарб займає і займе ще більш після реєстрації майже весь свій не дуже великий і невдатно улаштований для книгозбірні будинок. Має і свої власні завдання Публична, яко мійська, бібліотека. Тому сполучення Великої Всенародньої Книгозбірні з Публичною бібліотекою є справа складна та забарна і мабуть не так швидко буде налагоджена в дійсности.

(17. VII. 919 р.)

Про зміну назви бібліотеки мусимо повідомити, що назва „Національна Бібліотека“ у цілому шерегу людей, які звикли з терміном „національність“, „національний“, сполучати певні специфічні розуміння, викликала неприхильне до Бібліотеки відношення.

Термін „національна“—замість розуміння його в значінню належності до власности „нації—держави“ (як „Національна бібліотека“ Франції), розумівся багатьма людьми в значінню приналежності до нації, як етнографічно-філологічної окремішности.

Люде, що розуміли так термін „національна“, були певні, що Національна Бібліотека ставить своїм завданням надбання

бібліотечних матеріалів тільки на українській мові. Таке обмежене розуміння завдань Бібліотеки, сполучене ще з упередженістю проти самого терміну „національність“,—зле відбивалось на біжучих справах Бібліотеки, на поповненню її книжкового інвентарю.

Щоб уникнути тих непорозумінь, які в сучасний мент викликав термін „національна“, Комітет для заснування Національної Бібліотеки на засіданню своєму 2-го травня с. р. ухвалив: не одрікаючись від титулу „Національна Бібліотека“, вживати ще і додаткової назви— „Всенародня Бібліотека України“. Спільне зібрання Української Академії Наук, при якій знаходиться Національна Бібліотека, назву цю постановою від 3-го травня с. р. затвердило, отже зараз Бібліотека має таку офіціальну назву: „Всенародня Бібліотека України (Національна Бібліотека) при Академії Наук в м. Києві“. (К. Б-ки).

Придбані за гроші і подаровані бібліотеки і книжки.

Як і у першому числі „Книжн. Вістнику“, ми зараз подаємо відомости поки тільки про такі набуті і подаровані книжки, що вже потроху розбираються, иноді введені до реєстру, хоча не закінчена їх суцільна каталогізація і розстанова по місцях, обмежуючи відомости приблизно з половини квітня до 10 липня цього року. На меті у нас дати лише невеличкі відмітки з описів книжок, які виявляли-б найбільш значні і коштовні придбання Всенародньої (Національної) бібліотеки, докладні-ж описи і справоздапня, а також друковані каталоги бібліотеки можуть з'явитися ще дуже не в близький час.

Бібліотека акад. В. С. Іконнікова. Комітет Національної Бібліотеки доручив акад. Д. І. Вагалию розглянути каталоги бібліотеки акад. В. С. Іконнікова і зробити наукову оцінку цієї знаменитої приватної книгозбірні, яка набута була потім Всенародньою бібліотекою.

Осередком Бібліотеки являються книжки по Російській історії у самому широкому значінню цього слова, які систематично збиралися по усіх галузях цієї науки. Ця систематичність збирання являється характерною рисою усіх відділів книгозбірні, і ми її бачимо, наприклад, і в всевітній історії, яка являється вже не основним відділом, а додатковим. Оче-

видно, що В. С. Іконніков не випадково набував книжки для своєї книгозбірні, а збирав їх систематично, починаючи од старих видань і кінчаючи новими. Іноді ці старі видання були друковані у початку XIX, а де-які навіть у XVIII ст., уявляючи з себе дуже великі і цінні антикварні рарітети. Так саме треба сказати не тільки про книжки, але й про часописи-місячники: ми маємо їх цілі колекції од самого початку їх видання до наших часів. Ця особливість складу Бібліотеки В. С. Іконнікова надає їй надзвичайну цінність. Тільки довголітня на протязі півстоліття невсипуща праця по здобуванню книжок, тільки той виключний авторитет, якого здобув собі серед усіх книгарів і книжників проф. В. С. Іконніков, особливо яко автор усім відомого „Опыта русской историографии“, тільки такі щасливі умовини, як приналежність його до Петербурзької Академії Наук, од котрої він здобув багацько її видань XVIII ст., тільки праця його самого над російською історіографією, котра вимагала у нього безпосередньої знайомости з усіма провінціальними виданнями джерел—усе це в своїй цілокупности допомогло йому скласти таку надзвичайну по своєму змісту книгозбірню.

Головна частина її присвячена Російській історії. Тут ми знаходимо усі головніші наукові монографії по домонгольській добі, по литовсько-польській, по московській, по XVIII--XIX ст., такі рідкі праці, як праці Терновського, Лерберга, Дорна, Савелієва, Черткова, Лавровського.

(; повна збірка областних монографій Корсакова, Борзаківського, Гловайського, Дашкевича, Іванова, Довнар-Запольського, Багалія, Голубовського, Молчановського, Данилевича, Андріяшева, Лонгинова, Никитського, Ляскоронського; є праця Голубовського про Печенігів та половців, Зотова про Чернігівських князів, Соловйова: „Отношение между князьями Рюрикова дома“, праці Арістова і Бережкова; є монографії по історії України Литовської доби Смирнова про Ягелла, Барбашова—про Витовта, Антоновича (Історія великого Князівства Литовського). Любавського, Леонтовича, Іванішева, Ясінського, Демченка, Малиновського, Максимейка, Довнар-Запольського, Філевича, Лінниченка, Шараневича (Історія Галицько-Володимирського князівства), М. Грушевського. (; усі важніші праці і по історії України за дальні часи -- Карпова і Будцінського (про Богдана Хмельницького), О. М. Лазаревського, Василенка, Антоновича, Скальковського і Еварницького (про

Запорожжя), Шувльгина про Коліївщину, Кондратовича (про Задунайську Січ), Жуковича, Слабченка, Барвинського, Стороженка. По історії Московської Держави маються цінні і рідкі праці Берха, Медовикова, Церетитковича, Фирсова; по історії Смути — праці Бутурліна, Забеліна, Платонова, Костомарова; про унію — Бантиш-Каменського, Кояловича; є праці Кістяковського, Ейнгорна, Горбачевського, Новицького — „Словарь актоваго языка“ і т. и.

Дуже багата збірка книжок по історії XVIII і XIX в.в.: наприклад, про Петра Великого ми маємо історичні розвідки з найдавніших часів - Теофана Прокоповича, Вольтера, Устрялова „Історія Петра Великого“; а далі й усі повійші — Пекарського „Наука и литература при Петрѣ Великомъ“, Мілюкова „Государственное хозяйство въ связи съ реформой Петра Великого“, Є. Богдановича (про царювання Олександра I), усі найновіші розкішні видання про Петра I, Корсакова „Воцареніє Анни Іоанновны“, труды Николая Михайловича, Ключкова, Брікнера (колекція книжок про війни XVIII в.), Шильдера, Дубровина „Пугачевщина“, Кобеко „Павель Петрович“.

В 6-ці Іконнікова знаходимо велику систематичну низку книжок по руській історіографії, починаючи з рідких і старих (Старчевського — до Карамзинська історіографії і про Карамзина) Кояловича, Мілюкова (Главнішія теченія русской исторической мысли), Іконнікова „Опыт русской исторіографіи“ (в 4-х томах) і т. д.

Для історії Московської держави — праці Пирлінга, Іконнікова (Культурное вліяніє Византіи), Барсукова (Родъ Шереметевыхъ — 8 книг), Попова, Капустина (по історії дипломатичних зносин з Західною Європою), Середовіна (про Флетчера), Лясковського (Історія инженернаго искусства въ Россіи — дуже цінна).

Для юридичного і соціального побуту Росії — важніші праці, починаючи з домонгольської доби і кінчаючи XX віком: Калачова (про Руську Правду) Еверса, Рейца, Попова, Самовасова, Енгельмана, Ланге, Хлебнікова, (обидві монографії) Лешкова (Русській народъ и государство), Біляева (усі праці), Загоскіна (усі праці), Латкіна, Владимирського-Буданова, Сергійевича, Дьяконова, Градовського, Чичерина, Гурлянда, Линберта (про віче), Толстого (Історія финансовыхъ учреждений въ Россіи), Цвітаєва (усі монографії про положення протестантів в моск. державі), Соколова (про теж), Чечуліна (про

міста). Рушинського (про релігійний побут), Романовича-Вотинського (про дворянство), Семевського (про селянст Уляницького.

По бібліографії ми знов маємо цілу колекцію видань, я тепер не знайти: Сошкова (5 томів), Губерта (Матеріали русскої бібліографії), Неустроева, Петрова і друг. і вза повну збірку описів рукописів і бібліографічних й журнал показчиків: Геннади, Бібліографічний словник Венгер митр. Євгенія (Словарь писателей) Филарета (Обзорь русс духовной литературы), Біографічні словники університетів (сковського, Казанського, Київського), Словники біографи Бантин-Каменського, Долгорукого—Російська родословна кн Каталоги бібліотек: Лазаревський (Указатель источниковъ изучения Малороссійскаго края—рідка), Словарь историческ дѣятелей (вид. Рус. Ист. Общ.—22 книги) та ин. Є „Ядро исторіи“, Татищева—Исторія російская, Пуфендорфа, кн. П батова. Загальні праці по російській історії: Російская и рія (18 томів), Арцибашева (Повѣствованіе о Россіи), І тина, Полевого (Исторія русскаго народа— дуже рідка), рамзина (Исторія Государства Россійскаго), Погодина (Русс исторія—изслѣдованія, замѣтки и лекціи), С. М. Соловьѳ (Исторія Россіи. всі 28 томів), Исторія Россіи—Иловайск Исторія русскої жизни—Забѣлина и його ж „Опытъ“, Ключ ського Рус. Исторія, Мілюкова (Очерки по исторіи русс кльтуры), Рожкова (Русская исторія съ соціологическою то зрѣнія): стара і дуже цінна книжка проф. Успенського „Оп повѣствованія о русскихъ древностяхъ“; важніші праці історичній географії і етнографії: Барсова (Географія наче ной лѣтописи), Веске „Финскорусскія отношенія“, Брука (У номорье), Біляева (О географическихъ свѣдѣніяхъ на Ру усі твори по історії колонізації Перетятковича (Поволж д. Багалія „Очерки по исторіи колонізації степного Мос скаго Государства“, Фундуклея (Києвъ), Скальковскаго и Орл (Исторія Одессы), Багалія (Исторія Харькова), Батюшкова (льнь, Подолія), Скальковскаго (Исторія Новороссійскаго Кр По історії Сибірі—Фишера. Словцова, Буцинскаго. Є праці І липського, Шпилевського. Терещенко (Бытъ русскаго наро Снегирьова (про пословиці), Головацького (Сборникъ Галицк пѣсенъ). Добре підібрані праці по історії письменства; тут бачимо монографії Максимовича, Ор. Миллера, Буслаєва, Ж нова, Тихонравова, Е. Барсова (про Слово о полку Игорє.

Архангельського, Л. Майкова, П. Лавровського, збірник творів А. Веселовського, Серебреннікова, Тітова, Вишневського, Бобиніна (Історія фізико-математическихъ знаній въ Россіи), Голубева (Про Київську Духовну Академію), Аскоченського, Смірнова (Історія Московской Духовной Академіи), Чістовича (Історія Петербургской Духовной Академіи), Пекарського (Історія Академіи Наукъ и Матеріали для історіи Академіи), усі історії університетів, ціла низка історій гімназій, семінарій. Сила пам'яток мови і письменства: праці Соболевського, Срезневського (Матеріали для словаря древнерусскаго языка), Карського, Кушелева-Безбородько (Памятники старинной русской литературы), Петрова „Історія української літератури“, фототипичне видання Карпова „Ізборникъ Святослава“, Тихонравова „Гѣтописи русской литературы“. По всесвітній літературі: праці Корша (Історія всеобщей литературы), Гетпера, Веселовського. Велика колекція праць по історії церкви: Філарета (Загальний курс історії російської церкви), Макарія, Голубинського, Розенкампа (о Кормчей) монографії Гіббенера (про Нікона), Каптерева, Шляпінна (про Св. Дмитрія Ростовського), Знаменського, Павлова (о Номоканонѣ), Горчакова, Милютіна, і сила книжок по розколу, як праці Щапова, Дружиніна, Нільського, Амврозія (Історія російської Ієрархії), Дмитрієвського, Белокурова. †; усі стародавні і пізніші літописи і хронографи, починаючи з „Полнаго Собранія рус. лѣт“.: † Стрийковський, козацькі літописи—Самовидця, Величка, Грабянкі. Сборникъ хронографовъ и изслѣдованія ихъ (дуже багата збірка розвідок, починаючи од старіх і кінчаючи новими); † розвідки польські—Прохаски і Смолки про літописи; † монографії про життя; велика сила збірників актового матеріала; † дуже рідкі і цінні антикварні нині видання XVIII в. Новикова „Древняя российская Библиотека и ея продолженіе“ (уся колекція); † теж рідке і цінне видання Голикова:—Дѣянія Петра Великаго; „Бѣлорусскій Архивъ“ Григоровича, Акты историческіе, ціла серія видань провінціальних актів (де-Пуле, Вейнберга, Баптиш-Камєнського) Памятнікі Київської Комісії і вся колекція Архива—Юго-Зап. Россіи.

Систематично зложена колекція російських мемуарів й подорожів; Туманський „Собраній Записокъ 1787 г.“ (9 книг), Записки Храповицького, Бродовича, Лопухина, Шинкова, Ермолова, Долгорукого, Сумарокова, Путешествіє акад. Палласа, Лепехина.

По археології і містечтву: Кондакова і Толстого „Р древности“, Труды археологических обществъ (Петербургскіе и Московскаго), Археологическихъ съѣздовъ (усіх), Сборня археологическаго Института і Вѣстникъ арх. Инст. Ашика Боспорское царство (дуже рідка); Кондакова „Русскіе клады Лашкарева, Ровинського—Русскія народныя картинки: Ко „Сѣверныя древности Музея въ Копенгагенѣ“ (рідка), (Собес 25 лѣтъ русскаго искусства, Цейса—Внѣшній бытъ народ (6 том.), Куглера—Исторія искусства, Любке, Карьера: І вицького—Исторія русскаго искусства.

Надзвичайно цінні такі повні колекції, як „Памятникъ древне-русской письменности“, провинціальныхъ архивныхъ і миссій, Московскаго Общества естествознанія, антрополог этнографіи, Записки Одесскаго Общества Исторіи и древностей, Записки Петерб. Академіи Наук, Безобразова—Сборникъ Гос знаній, Чтенія въ общ. Нестора Лѣтописца, Архивъ юрид. практ. знаній Калачева, Архивъ князя Воронцова (40 т.), Сборникъ Рус. Ист. Общ. (болѣе 100 томовъ), Памятники дия. матическихкихъ сношеній, Сборникъ трактатовъ Мартенса, Описание документовъ-бумагъ Московскаго Архива Министерств Юстиціи, Описание Сенатскаго Архива Дубровина, Сборня бумагъ архива 3-го отдѣла (11 т.), Историческое обзорѣ (16 т.), Ежемѣсячныя сочиненія съ 1756 р., Труды офицера Генеральнаго штаба и Списки населенныхъ мѣстъ, (по всѣ губерніямъ), памятныя книжки разныхъ губерній.

Багата систематична колекція споминів чужоземних і дорожників і взагалі чужоземних письменників про Рос починаючи од старійших (Штриттера—Византійцы); Гаркаві Сказанія мусульманскихъ писателей; Стрялова—Сказанія п странцевъ о смутномъ времени: збірникі Языкова, Тизен узена, Семенова (подорожі до татар і в Московію); е чима виданнів на чужих мовах—Старчевського, Чіампи, Манштейн Оларія, Корба, Перрей, леди Рондо, Факеродра, Де-Бруни Аделунга (Крит.-біогр. обзор. путеш.), Уолеса—Россія.

„Чтенія Моск. общ. исторіи и древностей“ е з першого ре іх існування (1846), „Историческій Вѣстникъ“ (з 1880), „І вѣстія II-го отд. Петр. Акад. Наукъ“, „Вѣстникъ Европы „Русская Старина“, „Русскій Архивъ“, „Кіевская Старин (съ 1882 по 1906-годъ), „Україна“ (1907 г.), „Русская Бесѣд: „Отечественныя записки“ (з 1854 р.), „Извѣстія общ. археології при Казанскомъ Университетѣ“, Сборникъ Ист.-Фі

общ. при Нѣж. Инст.“, „Библиографъ“, „Библиогр. Записки“, „Вѣстникъ и Записки Рус. Геогр. Общ.“, „Извѣстія и ученые Записки Казанскаго у-та“ (з 1837 р.) „Византійській Временникъ“ (23 книги). „Кіевскія Універс. Извѣстія“ (з 1861 р.), „Труды Кіевской Духовной Академіи“ (з 1862 р.). „Русскій Вѣстникъ“ (з 1859 р.). Дуже цінний по змісту відділ славянський, особливо-ж польський. Тут ми знаходимо праці Бандке, Шмита, Бобржинскаго, Шайнохи, Вержбовського, Кареева, Мякотіна, Пташицького, Первольфа, Францова, Лукашевича (Історія школь), Шафарига (Слав. древности в оригин.—дуже цінна й рідка), Макушева (рідка), Будиловича, К. Грота, Гильфердинга, Котлиревського, Пречека, Фр. Успенського, Флоринського, Григоровича, Пиніна и Спасовича (Історія Слав. лит.), „Славянскую энциклопедію“ під редакцією Ягича.

Великій і цінний також відділ всесвітньої історії. Там ми знаходимо і загальні праці, і розвідки, і монографії: Курціуса, Момзена, Гиббона, Грегоровіуса, Васильєвського, Осокіна, Виноградова, Бузескула, Куторги, Кудрявцева, Латишова, Цвігаєва, Шлоссера. (Всемірная історія XVIII—XIX в.в.) Онкена, Allgemeine Geschichte (190 випусків), Hist. des romains (34 вип.) Гервинуса, Успенського, Визинського, Грановського, Ламанського, Помяловського, Кулаковського, Герве, Надлера, Ешевського, Бубнова, Стасюлевича, Петрова, Вязігінна, Гізо (Історія цивілізації въ Европѣ и Франціи), Кареева, Мишле, Тарле, Біллева, Афанасьева, Сорели (Франц. революція 8 т.), Токвиля, Гейсера (о Реформація и Революція), Зибеля (Ист. франц. революція) Миртова (Историческія письма), Грегуара (Исторія Франціи въ XIX в.) Маурера, Лампрехта, О. Тьери, Робертсона, Новикова, Цимермана, Маколея (Собр. сочиненій), Грина (Исторія Англіи), Минье, Рамбо, Гізо (Исторія англійск. революція), М. Ковалевського (Общ. строй Англіи въ концѣ средн. вѣковъ), Корелина, монографії о пѣмечкихъ университетахъ, Терновського (Три первые вѣка христіанства), Казанського (Ист. правосл. монаш. на Востокѣ), Петрушевського (Возстаніе Тайлора), Ардашева, Фримана, Дерюжинського, Савина, Пискорського, Любовича, Тена (О Наполеонѣ), Форстена (Балтійскій вопросъ) Вішнера та ин.

Окреме місце займають видання джерел в російських перекладах: Геродота, Фукидида, Полібія, Страбона Платона, Аристотеля, Еврипида, Т. Ливія, Цезаря, Тацита, Ціцерона, Сенеки, Компена і інших византійців.

Окрасу книгозбірні уявляють з себе збірники відби з спеціальних часописів: є 58 томів збірника праць по сійській історії; є збірники і по другим відділам

Усього книжок в бібліотеці акад. В. С. Іконнікова читься приблизно до 20.000 та ще брошур 3,000 пр.

З бібліотеки професора С. Т. Голубева передано тільки частина (2162 примірника). З огляду на прикри ум особистого життя С. Т. Голубева, котрому довелось, через візицію помешкання, все своє книжне майно скласти в куч перевозить в Національну Бібліотеку без усякої системи, і що не можливо сказати про цінність усеї бібліотеки. Отж і в тій частині, що її вже описано в Національній Бібліот є багато книжок, на які треба звернути увагу.

а) Чимало є богословських дисертацій та богословських наукових книжок, що їх видано було переважно в Києві: Духовній Академії за довгі часи професорства С. Т. Голуб або надіслано було йому вченими його приятелями. Між н праці А. А. Дмитрієвського (Київ), І. С. Берднікова (Каза Н. Н. Глибоковського (Спб.), А. П. Лебедева (Москва), А. Олеспидького (Київ), А. Павлова (Москва), Ф. Терновсы (Київ).

б) Багато книжок по Російській історії—загальній і іковній. Тут є цінні праці С. Белокурова, Н. Н. Глибоковсы (Архієп. Рязанський Смарагд Крижановський), Е. Е. Голуського, митропол. Макарія і інші.

в) Особливо багатий відділ книжок з історії Південно-хідної Руси. Тут праці самого С. Т. Голубева, між н Київський Мятр. Петр Могіла, I—II томи, Н. Н. Жуков (Спб.), М. О. Кояловича, П. А. Куліша, М. А. Максимови Ф. І. Тітова.

г) З історії Київва і Київської Духовної Академії пр В. Аскоченського, С. Т. Голубева, М. І. Петрова, Ф. І. Тіт

д) Чимало книжок „Архива Юго-Западной Росіи“ і даннів, що стоять в звязку з діяльністю Тимчасової Комісії розбору древніх актів.

е) Окрему групу складають книжки по офіційній і діяльності С. Т. Голубева в Духовній Академії—історії скола і сектанства.

ж) В зв'язку з науковими працями С. Т. Голубева по історії Південно-Західної Русі знаходяться в його бібліотеці цінні книжки по історії Литви й Польщі. Тут чимало стародруків: Kulesz I., Wiara prawoslawna—1704 p., Łayszewski S., Kratkie kazanie na pogrzebenie L. Sapiehy—1637 p., Olszewski I., Tryumph Wladislawa IV—1634 p.; Bikrowski Fab., Pamięz Zygmunta III—1633 p., Makowski Ad., Obraz Fabiana Bikrowskiego—1636 p., Biskupski I., Rachunek Summarynsza prawdy katolickej—1610 p. і інш.

з) Чималий відділ виданнів і наукових дослідів по славяно-знавству і російському письменству.

і) Багато (щоби що не повних) часописів. Між ними: „Чтения Общества Исторіи и Древностей Россійскихъ“, „Извѣстія Академіи Наукъ“, „Кіевская Старина“, „Труды Кіевской Духовной Академіи“, „Христіанское Чтеніе“, „Богословскій Вѣстникъ“, „Православный Собесѣдникъ“, „Чтенія въ Историческомъ Обществѣ Нестора Лѣтописца“.

В бібліотеці проф. Ю. А. Кулаковського (б. 5 т. к.), що придбана Нац. б-кою, багато книжок по різноманітним галузям гуманітарного знання від статей та брошур політичного змісту до педагогіки. Відмінно підібрано тих відділів, які притягали до себе особистий інтерес вченого. Цікавий добір брошур, статей у періодичних виданнях, монографій та урядових справоздань по реформі середньої та вищої освіти. З відділу класичної філології, взагалі дуже багатого (більш тисячі книг та брошур), найбільш повне зібрання літератури по римським давнинам та праву, надзвичайно вдатний добір підручників до вивчення Лукреція, (між иншим тут знаходяться такі навіть при нормальних умовах книгової торгівлі рарітети, як коментарії Lachmann'a), велика колекція видань текстів та дисертацій по Тациті (76 назв). До творчості національної української науки безпосередню надзвичайну вагу має відділ як раз бувший під особистою увагою покійного професора в останні два десятиліття років його діяльності—себ то відділ історії Византії з його галузями—епіграфікою та ознакою й історією церкви нашого Півдня. Між численною фаховою літературою на російській та західно-європейських мовах є майже повний добір праць ак. Латишова (біля 90 назв), головні твори по історії й географії Скитії, таки рарітети книгового ринку, як праця Beiger'a по античній географії, Schliemann'a „Mios“, розкішне видання по

археології Півдня Ростовцева, періодичні видання всяких вариств, які торкаються давньої доби історії нашого краю. Не можна, на останку, мовчки пройти коло ще незакінчене Grundwerke по класичній філології, як Rosher „Mythol. Lexikon Thesaurus linguae latinae, Pauly-Wissowa „Realencyclopädie“, I emberg-Saglio „Dictionnaire des antiquités“, які мають теж у своїх книгозбірні. Придбання Національною бібліотекою цієї книгозбірні кладе добрий ґрунт для відділу класичної філології особисто для найдавнішої доби історії України.

Більша (по кількості) частина бібліотеки проф. І. Лучицького (9,206 кн.) була подарована їм Київській Публічній Бібліотеці ще в ті часи, як він був головою бібліотечної комісії мійської думи. Але другу частину, котра була необхідною для його наукових праць, він залишив за собою. Ця частина, менша по кількості, має велике наукове значіння. Складається вона переважно з праць, котрі торкаються історії Франції, їх личить 911 назв в 1266 томах; більшість їх (приблизно 800 назв) на французькій мові, решта на російській, німецькій, англійській та шведській. Між цими книжками є книжки по загальній історії Франції, а також по особливим питанням цієї історії. Більшість же книжок торкається історії великої французької революції 1789 р., між ними є багато провінціальних видань, переважно по аграрним та економічним відношенням. Є також рідкі і цінні старі видання, напр. Procès-verbal de l'Assemblée Nationale, contenant les délibérations et les votes Sanciés depuis 1 octobre jusqu' au 12 novembre 1791, 16 т. вид. 1791 р.; Procès-verbal de l'Assemblée des notables, tenu à Versailles en l'année 1788 1, т. вид. 1788 р.; Procès-verbal de l'Assemblée des Communes et de l'Assemblée Nationale, 68 т. соціології, загальної історії, політичної економії личить 200 назв в 200 томах на російській, французькій, німецькій та англійській мовах. З других країн Європи більш усього історії Германії та Австрії (переважно на німецькій мові), назв в 278 томах, по історії Італії (більшість на італійській мові) 51 назва в 57 томах, по історії Іспанії (б. ч. на іспанській мові) 40 назв в 48 томах, по історії Англії (на англійській та російській мовах) 43 назви в 44 томах. Деякі десятків назв відноситься до історії інших країн. Деякі менш цінний відділ російської історії, що складається з

назви в 273 томах, хоча й тут є де які цінні книжки. Усього в бібліотеці лічаться 2331 том.

Бібліотека проф. Караваєва (мабуть це тільки заховані послідки її) лічить 470 томів, з котрих половина відноситься до медицини, між ними переважно класичні праці 50-х та 60-х років XIX ст.; решта складається з книжок різного змісту, як то де-які фізичні, хімічні та медичні розвідки, бібліографічні часописи та ин. Крім книжок на російській мові, є 13 книжок на німецькій, 12 на польській, 6 на французькій, 1 на англійській та 1 на латинській (*Mysterium iniquitatis seu Historia Paratus* вид. 1612 р.) є ще два альбоми з фотографіями Казанського медичного факультету. Частина цих книжок набута купівлею, а частина подарована В. А. Караваєвим.

В бібліотеці К. Л. Янубовського лічаться 406 ддкк книг, брошур та журналів. Найбільше цікавими з'являються: „Журналъ Русскаго Физико-Химическаго О-ва“ з 1887 до 1899 р., Э. Реклю „Всемирная географія“ (Земля и люди) 19 томів, його ж „Земля“ 2 томи, К. Ритеръ „Иранъ“, Маршъ „Человѣкъ и природа“, Гризебахъ „Растительность земного шара“ 2 тома, Кондаковъ „Русскія древности“ 6 выпускъ, Серія путешествій (Уоллеса, Ливингстона, Беккера та ин.), визка книжок „Международной научной библиотеки“ вид. „Знанія“; Кузь „Новая Химія“, Марей „Механика животнаго организма“ і т. д.; книжки по хімії, товаровизнанню, технології, геології, біології (Менделѣевъ „Основы химіи“ 3-е изд., Наескел „Antropogenie“, Боллей „Химическая технологія“, Лайель „Геологія“ 2 тома). З книжок по політич. економіи можно визначити повне зібрання творів проф. Чупрова (8 т.), по соціології: Спенсеръ „Соціальная статика“, Тардь „Соціальная логика“ и „Transformations du pouvoir“ і т. д. Мають інтерес і брошури, більш видання 1906—7 р.р.

Немало цікавих польських книжок набуто Національною бібліотекою у п. Жиценського, як, напр.: *Sniadecki Pismarosmaite* 1818, 1822 р. т. I—IV, *Brodzinski „Dziela“* т. I—X та др. книжки першої половини XIX в. і инші, та у п. Жилінської

набуті видання *Przegląd Techniczny* 1900—1904 р. (5 т.) і *rotechnische Zeitschrift* за 1901—1909 р.р. (7 т.). Від спадкоємців доктора П. І. Марковського придбані томи журн. „Врачъ“ за 30 років та „Журналь акушерства“ за 25 років. Через А. А. Бема з Петрограда одержано академіч. і наукових вид., які можна було дістати і переслати, біля 80 і 20 брошур. В книгарні Оглобліна здобуто купівлею до наукових книжок, між ними Ундольського „Очеркъ слав. русской библиографіи“ 1871 р., Калайдовича „Іоанвъ, экза болгарскій“ и т. д.

Багато українських книжок придбано купівлею, з чого набуваються всі книжки, надр. українською мовою. Жаль, частіше це видання київські, бо зараз з великими труднощами можна дістати книжки з провінції, а ще гірше—з іноземних країн. Немало цікавих книжок українських в набутих книжкових збірниках п. Степаненка і Стешенка і серед подарованих С. С. Фремовим. Даремно переслали до Нац. б-ки книжки та брошури нашого часу де які українські видавництва. Всеукраїнське видавництво запродало Нац. б-ці на 1175 карб. від плакатів та др. своїх видань

Дуже витворні видання придбано від Кульженка „Історія“ (його видання) та від С. В. Глинки „Византійскія ема“ (вид. Звенигородського).

Придбано Націон. бібліотекою за гроші немало рукописів та де-які стародруки. Визначимо такі: „Камењ Вѣры“ С. Флана Яворського 1-ше видання, 4 рукописні „Урядові кенши Полтавс. полкового суду“ від спадкоємців історика О. М. Заревського; у букиниста випадково придбані документи XV—XVIII в.в. (ч. 64), постанови сейму Пінського повіту за 1715 р.р. Цінні рукописи і стародруки куплені у вдови п. О. Хв. Кістяковського з його книгозбірні, а саме: 1) різні рукописні книжки, переважно другої половини XVIII в., напр., по історії київських цехів, 2) рукописні списки Литовського статуту „Прав, по которим судиться малорос. народ“ та інших книг з історії, 3) рукописи, які торкаються історії Полтавщини 1691—1731 р., 4) вид. Лит. статуту XVI в., 5) 2 карти

питанням землеволодіння у Новгородсіверс. та Путівльс. повітах і з родинних паперів п. Солонини кінця XVII в. (є оригінали універс. Мазени, Скоропадського). 6) папка з різними паперами по іст. Полтавщини XVIII в.

Передаю до Всенародньої бібліотеки Україн. Акад. Наук її видання та II Від. Ак. Н. 4 кн. і 4 брош. З Секції охорони бібліотек надійшла велика книгозбірня Г. Є. Афанасьєва (4314 кн., 428 часоп. та 50 карт) в гарних шафах; за відсутністю власника вона зостається в розпорядженні Націон. б-ки. Відтіля також передали частину бібліотеки п. Іващенко. 10 книжок передані з дів. гімп. св. Ольги. Передаю до Всенародньої б-ки даремно з *Архиву б. Київск. губернс. правління* 1184 книжки, 136 брошур, 408 часописів; 120 газет. З них зазначаємо: 1) Свод законів, 176 книжок видання 1840—50—60—70—80 років. 2) Ріжні юридичні книжки та справочники 82 прим. 3) Медичні книжки 362 прим., переважно видання 1790—1810 років. Варто одмітити: „Академическія чтенія о хронических болѣзняхъ, съ одобреніемъ Императорской Медико-Хирургической Академіи. Издаанныя Академикомъ Фодоромъ Уденомъ. Санктпетербургъ. Въ типографіи Иверсена. 1818“—примірн. 15. „Начальныя основанія руководятельныя Врачебныя Науки, сочиненныя Августомъ Готлибомъ Рихтеромъ. Переведенныя Матвѣемъ Пекеномъ. Въ Санктпетербургъ при Имп. Шляхетномъ Сухопутномъ Кадетскомъ Корпусѣ 1792 года“—12 примірників. 4) Справочники, відчити та календарі—102 прим. 5) Медичні часописи—210 прим. Ціпні: Военно-Медицинскій журналъ за 1835—1864 рік. Записки по части врачебныхъ наукъ Императорской Медико-Хирургической академіи под ред. профес. Дубовицкаго за 1847, 48 і 49 роки—8 прим. St. Peterburger Medicinische Zeitschrift за 1862 і 1863 роки.—32 Heft. 6) Медичні газети—120 прим. Варті уваги: „Medicinische Zeitung Russlands“ за роки 1854, 1855—1859. 7) Відчити земств та протоколи їх засідань—25 прим. за роки 1898—1910. 8) Ріжні відчити та справочники о діяльності бувш. Рос. Мін. „Просвѣщенія“ та „Киѣвск. уч. Округа“—70 прим. 9) Сміты расходовъ Министерства Внутреннихъ Дѣлъ за 1866—1913 роки—163 примірники. 10) Статистическія сборники Мін. путей сообщенія з 1899—1913 роки—13 прим. 11) Книжняя літопись за 1910, 11, 13 роки—122 приміри. 12) По земле-

устройству, переселенію і сільським банкам—136 брош. 13) гідрології - 71 книжка. 14) Різних часописів—76 прим. 15) дичиних атласів 1828 та 1831—35 років—5 приміри.

Надійшла до Всенародної бібліотеки і Київська губ. жандармська бібліотека. Це не єсть бібліотека, що можно-б скласти в величезну книгозбірню з тих книжок, що „реквізується“, по сучасній термінології, тогочасними жандармами при шпуннах і трусах, а бібліотека для справок і самосвідомства жандармського. З цього погляду зазначимо, що і на такий випадок е дає менш, чім можна-б було сподіватись: нема в неї ні од з XVII відділів хоть де-скільки повного, а розділ книжок відділам неосвічений і дивовижний. Всіх книжок—3077. Гіпший величезний по заголовку відділ (Госуд. и обществ. устройство, история культуры, развитие политич. движ.) має всі 207 кн.; історія загальна, де рядком стоїть „Ист. Зап. Е. проф. Карѣва и публиц. Кропоткина, Дейча, Хенкеля—236. Цікаві були-б відділи „Біогр. и автобіогр. революц. дѣят.“ „Исторія политич. ссылки“, але в обох вмісті нема і 90 вжок. Відділ „О социализмѣ“ (247 к.) містить і твори Ласса і Оск. Уайльда, і Окт. Мірбо. Самий повний між другими відділ „Партійная социаль-демократ. литерат.“—673 кн., Анарх і комунізм—152, єврейс. питання—173, Полит. екон. (з і фес. і коопер. справами)—156, „Аграр. вопросъ“—149. „Соціальні“ відділи: „Армія въ освѣщ. революціон. органовъ“ (39) „Польскія дѣла и револ. движ.“ (14) і „Ист. револ. движ. Кавказѣ“ (12 кн.)—не мають нічого цікавого. А найбільш тересний відділ „Беллетристика партійная и тенденціозн (438 кн.), де якого тільки гороху з капустою не наколот жандари: так, поруч є творами Андреева, Амфітеатрова, Ромського, Гаршіна, Короленка, Бушіна, Гамсуна, Баранцева, Арцибашева, Золя, стоять книжки: Титовъ „О мир. судьях земс. начальн.“, Каутскій „Происх. морали“, Владимир „Оч. современ. казней“, Новякъ „Московс. земс. соборы“ труді Плеханова і Ренана в тому-ж відділі чергуються з кн камі „Что видно иногда въ подзорную трубу“ Аларкона „Протопопъ Аввакумъ“ проф. Кізеветтера. Такого-ж склад відділ „Студенч. движение“ (32 к.), де знайдемо рядком і І кіной К. „Женс. вопросъ и германс. студен.“, і Зоргенц (директора казен. гимн.) педагогич. замѣтки о средней шк

і „Дорогой памяти С. Балмашова“ та Берлинс. вид. „Избиение русской молодежи“, і кн. педагога Міжуєва „Народное образование въ Норвегін“. Цікавий би був для нас відділ „Інтература по українському движению“ (157 к.), якби він не був остаточно випадковим та не вдатним: нема, навіть, книжки С. Щоголева про український рух, якій таке-б було goede місце в цій бібліотеці поруч з книжками Справочного відділа (114), наприклад, з „Словаремъ воровскаго и преступнаго языка“ пристава Цопова.

З б. Мін. закордонних справ надійшли новіці книжки про Україну: Cleinow George. Das Problem der Ukraina; Wien. 1915; Das Ukrainische Problem. Ein Mahnwort in ernster Zeit. Herausgegeben vom Ukrainischen Nationalkomité in Lemberg. Lemberg 1918; Hruschewskij Michail. Geschichte der Ukraine. Theil I. Lemberg 1916; Ukrainische und russische Sprache. Herausgegeben vom allgemeinem Ukrainischen Nationalrat. Wien 1914; Ukrainische Legion. Wien 1917; Lozynskij Michail. Die Polen und die Ukrainische Frage. Wien 1917; Lozynskij Michail. Wiederherstellung des Königreichs Haiytsch - Wolodymyr. Galizien und das Ukrainische Problem in Oesterreich. Lemberg 1918; Rudnytzkij Stephan. Zur politischen Geographie der Ukraine. Wien 1916; Puluj. Ukraina und ihre internationale politische Bedeutung. Wien 1914; Stebnitzkij P. L'Ukraine et les Ukrainiens. Berne 1918; Украина, Россия и Турція. Сборникъ статей на турецкомъ языкѣ. Константинополь 1915 г.).

Спис єврейських рукописів, одержаних Всенародньою (Націон.) бібліотекою з Міського музею.

1) Luchoth ha-Techunah, астрономичні таблиці Якова бен Давид Поеля, відомого також під назвою Sen Bonet Bongoron, склад. в 1361 р. Рукопис не видана.

2) Твір Моісея Хефеца Джентілі (Gentili), склад. з двох частин: Tabnit ha-Mischkan (опис скінії) та Chanukath ha-Bajith (опис другого храму). Рукопис ця нап. в Мантуї в XVIII ст. Друга частина надрук. в Венеції 1696.

3) Derusche ha-Neschamothwe-ha-Gilgulim. Розправа про душу і про переселення душ. Твір кабалиста Ісаака Лурье (помер р. 1572) надр. в Жовкві 1774 р.

4) Wikkuach al Eser Sefiroth. Трактат про десять сфер (фирот). Кабалистичний твір Менахема Азарії де-Фапо (п р. 1620).

5) Збірка кабалист. трактатів Sefer Hakaloth Sefer ha-hir, Majan Chokmah; не раз видавалися.

6) Derusch al ha-Kelippoth. Розправа про „Скорлупи“, є то про злі сили. Кабалист. твір Хаїма Віталія (пом. р. 165

7) Netiboth Chokmah. Коментарій до Sefer Jezira (кни творіння), що відноситься до VIII-го в.

8) Tefilot le-Naschim. Молитви для жінок.

9) Календарь на 30 років 1760—1790, складений в 1754 Іммануїлом Профагом по замовленню Самуїла Астриюка.

10) Збірка кабалистичних трактатів Хаїма Віталія.

11) Словник синонімів невідомого автора.

12) Mahalach Schebile ha-Daath. Граматика Мойсея Ким (пом. 1190 р.), не раз видавалися.

13) Збірка молитов на усякі випадки.

14) Показчик до актових книжок кагалу м. Реджіо 1605—1771 р.р.

„Книжна палата“ передала за ці часи до Всепародної бібліотеки більш 1200 кн., до 40 часоп. та біля 8 тис. газ Нар. ком. юс.—3 к., 2 бр., Н. ком. воен. 49 кн., 177 б., 418 га Ком. нар. ос.—6 брошур. Інформ. від. „Єдиної труд. школи“ 6 брошур, Архів. відділ Нар. ком. Пр.—30 кн., Нар. ком. зе 3 кн. і 36 бр. свого видання, та його кн. крамниці—2 к., 15 б. Всеукр. видавн.—49 фотогр.: фотохрон. кінокома—29 фотоі Позашкільна освіта губ. викон. ком. передала 22 тис. книж до різних просвіт. інституцій,—частина з цих книжок пер дана до Нац. б-ки, і число їх ще не визначено. Через Біблі течну секцію Києвск. Испол. Ком. надійшла і частина біблі теки б. купецького зібрання—2991 кн. і 2383 periodica.

Значне число книжок, брошур, часописів та газет пер дано дарма приватними жертводавцями і інституціями до Вс народньої (Національної) бібліотеки. Визначимо більш числен дарунки. Київська Дух. Академія подарувала бібліотеці всі св видання за багато років в 506 томах. Археографічна комісі подарувала по 2 прим. всіх своїх виданнів, як Архиву, так Памятників, актів, збірників і поодиноких книжок—всього 99 том

Дуже цінні книжки одержані Націон. бібліотекою від жертводавця Я. І. *Ізраельсона* - 162 книжки та біля 60 брошур. З цього цінного подарунку звернемо увагу на книжки єврейські: *Мандельштамъ Е. Сефер га-Шемотъ. Ономастиконъ лицъ, упоминаемыхъ въ свящ. Писаніи.* Варшава, 1889. *Эмезеръ изъ Божанси (жилъ въ XII вѣкѣ). Перушъ ал Сеферъ Гошеа. Комментарій къ книгѣ Осіи.* Изд. Познанскаго. Бердичевъ, 1902. *Луцкато М. Х. Хокеръ у-Мекуббаль. Философъ и Каббалистъ.* Варшава, 1878. *Эйхенбаумъ Я. М. Га-Керабъ. Битва. Поэма о шахматной игрѣ.* Бяликъ Х. Н. *Ширимъ. Полное собраніе стихотвореній.* Одесса, 1914. *Салиръ І. Б. Матлабъ Ціоннга. Сущность сіонизма. Переводъ съ еврейскаго на татскій языкъ (языкъ горскихъ евреевъ на Кавказѣ) Асафа Пинхасова.* З книжок по східнознавству, подарованих *Я. І. Израельсоном* найбільш цінні такі: *Champollion M. Précis du système hiéroglyphique des anciens Egyptiens.* Paris 1824, *Brugsch H. Hieroglyphische Grammatik.* Leipzig 1872, *Schnartze M. G. Koptische Grammatik.* Berlin 1850, *Spiegel Fr. Grammatik der Huzvaresch-Sprache.* Wien 1856, *Geiger W. Handbuch der Avesta—sprache. Grammatik, Chrestomathie und Glossar.* Erlangen 1879, *Iusti F. Kurdische Grammatik.* St. Petersburg 1880, *Oppert Jules. Grammaire Sanscrite.* Paris 1864, *Бугановъ Іосифъ. Грамматика татарскаго языка, сочиненная въ Тобольской школѣ учителемъ татарскаго языка, Софійскаго Собора священникомъ, и муллами юртовскими свидѣтельствовавшая.* Санктпетербургъ 1801 (библіографическая рѣдкость), *Toderim Abbé. Literatur der Turken.* Aus dem Italiänischen übersetzt von Philipp Hausleutner. Königsberg 1790. 2, тома (библіографическая рѣдкость), *Васильевъ В. Буддизмъ, его догматы, исторія и литература.* С.-Петербургъ 1879 (библ.огр. рѣдкость).

Подаровано Націон. б-ці ще єврейські цінні книжки: *Б. Е. Лурье, 2 кн. Нассимъ-бень-Реубекъ Геронби (XIV в.) Дерашотъ. „Двѣнадцать проповѣдей“, изд. Варш. 1875. Ибнь-Габбай-Меиръ. Толáатъ Яговъ. „Толкованіе богослужебнаго ритуала“, Вар. 1876 М. І. Каміонський 10 кн., 4 бр.; з них визначимо: Закуто Авраамъ. „Сеферъ Іухасинъ. Историч. хроника“, Варш. 1876, Іегалель (Левинъ І. І.) „Ширимъ. Избран. стихотв.“ Варш. 1911 г.*

Поодинокими особами були подаровані книжки та друк. продукції¹⁾, а саме: С. О. Єфремовим більш 150 70 брош., немало часописів та 25 малюн.; В. І. Вернадськ до 40 кн. і 70 брошур; В. О. Кордтом біля 30 кн. і 6 100 брошур; А. З. Носовим до 25 кн. та 30 бр.; А. Л. мом—9 кн., 1 бр.; М. Л. Щербиною—4 б., І. М. Щоголев 6 бр.; В. І. Лучицьким—3 кн., 12 бр.; п. Янітою—41 С. С. Кульженком—13 к.; М. В. Шарлеманем—3 к., 23 б.; Левицьким—9 кн., 38 бр.; К. М. Антонович—7 кн., 2 б., І. Петровим—5 кн., 4 бр.; І. Ю. Биковським—2 кн., 3 бр.; І. Добровольським—9 бр.; А. М. Гилировим—4 кн., 8 бр.; І. Кістяковським—1 кн., 14 бр.; А. І. Степовичем—біля 15 кн. 20 бр.; П. Д. Понятенком—5 кн., 3 бр.; є. О. Ківлицьк 14 кн., 11 бр.; А. М. Каганом—8 кн., 1 бр.; М. М. Грінчен 235 часоп., 513 газ.; К. Г. Воблим 7 кн., 6 бр.; І. П. тецьким—2 пак. газет; А. І. Ярошевичем—9 бр.; проф. І. ніковим—2 кн., 23 бр.; М. В. Лучицькою—224 газ.; Д. хінштейном—9 бр.; С. О. Будюю 1 кн., 5 бр.; В. І. Ще ною—9 бр.; Г. М. Барадом—7 кн., 6 бр.; В. Х. Вовком—2 О. є. Карпинською—4 кн., 4 бр.; п. Нарбутом—10 кн.; І. Галантом—5 кн.; Пр. Висоцьким—8 кн., 4 бр.; Б. Х. І гелем—4 кн., 8 бр., рукоп. матер.: В. А. Караваєвим—2 15 бр.; С. Ю. Кулаковським—книжки, брошури, газети, вламації, фотографії, листівки та др. 1914—1919 р.р. Від Св. Володимира надіславо даремно 39 кн.; від семін. жіноч. курсів—13 кн., 4 бр.; Церк. істор.-археол. т-ва—4 Комерц. інституту в Києві—107 кн. його вид., 39 бр. та 3 газ.; Чешської комун. партії—4 кн., 10 бр.; Чернігів. коміт.—52 кн. Надіслали Термінолог. комісія—2 кн., 10 бр.; „Друкарь“—36 кн., 1 бр.; Всеуито—7 кн.; т-вом „Час“—2 Видавн. „Україн. школа“—3 кн., 21 бр.; Видав. Позашк. Ос 10 бр.; Київ. наук. т-вом—3 кн.; книгот. „Жизнь“—9 кн., часоп.; Книгот. „книж. уголок“—64 рукоп. і т. д., і т. д.

¹⁾ Числові відомости почасти приблизні і неповні; вони мо бути докладними тільки після остаточної реєстрації і зовсім певні при вид. каталогів. Дарунки невелики в 1 та 2 кн. чи брош містяться; попережаємо, що мабуть стріваються і ин. мимовільні ол в цих відомостях.

Урядові накази і розпорядження.

Від Всеукраїнського видавництва при центр. Виконавчому комітеті Рад.

(„Вісті Всеукр. Ц. В. К. Р.“ ч. 33 (60) 4-го травня 1919 р.).

Цим оголошується конкурс на складання комуністичного покажчика популярних політичних книжок і брошур для робітників, селян і червоноармійців.

Умови конкурсу:

1. Розмір брошури від 1 до 2 друкованих аркушів.
2. Покажчика повинно написати популярною, стислою, виразною та досить письменною мовою.

3. Книжки та брошури, що рекомендуються, повинні супроводитись коротенькими поясненнями.

4. Строк внесення 15 червня 1919 р.

5. Від складача вимагається знайомство по можливості з всім популярним комуністичним письменством, що його видано в Росії та на Україні.

6. Надслані покажчики повинні бути чітко надруковані на машинці, на одній сторінці аркушу, та з берегами, по новому правопису.

7. Покажчики, що їх буде признано задовольняючими, будуть оплачені в залежності від якості: 1-й—10 тисяч карбованців за кожний друкований аркуш; 2-й—7 тисяч; 3-й—5 тисяч і усі останні, признані задовольняючими, по одній тисячі з аркуша. Покажчики, що їх буде прийнято, переходять у повне розпорядження видавництва.

8. Товаришам, що заявляють бажання працювати по складанню цього покажчика, Всеукраїнський видавничий комітет подасть усяку поміч що до одержання для праці популярного письменства, що мається у Києві по книгозбірнях, книжних крамницях, складах і радиських установах.

9. З метою забезпечення матеріальних умов товаришам, котрі почали працю по складанню покажчика та заявили себе користними у цій справі, можуть бути видані аванси в необхідному для прожиття розмірі.—По всіх справах цього конкурсу належить звертатись до Всеукраїнського видавничого комітету—Київ, вулиця Леніна, д. № 32, пом. № 5. Завідувачу адміністративним відділом.

Декрет Всеукраїнського Центрального Виконавчого
Комітету.

(„Вісти“ ч. 37 (64) 9-го травня 1919 р.).

Центральний Виконавчий Комітет постановляє:

1) З огляду на організацію при Центральному Виконавчому Комітеті Всеукраїнського Видавництва, всі окремі дянські, при різних комісаріатах військового та цивільного домств. видавництва об'єднуються в утворене Всеукраїнське видавництво.

Між иншим, існуючі в Києві так звані „Центральне давниче Бюро — Київський Відділ“ та „Українське Центральне Агентство (Укцентраг)“ цілком із своїм майном та особ'ю складом переходять до відання та розпорядження Всеукраїнського Видавництва.

2) Всеукраїнське Видавництво повинно як найшвидше бути всі відомості про облік (учот) готівки паперу, який має на території України у відповідному відділові Совнарго також взяти на облік усе друкарське майно. Весь розподіл перу та друкарського майна знаходиться виключно у відданні Видавництва.

3) Всі видавництва при різних спілках, кооперативах також і приватні повинні зареєструватись у Всеукраїнське Видавництво і одержати від останнього право на папер та :

4) Ніякі установи без дозволу Всеукраїнського Видавництва не можуть віддавати нікому ні паперу, ні якого ин великого друкарського майна, як-от: машини, шрифти, вали і т. д.

5) Знаходячись при Ц. В. К., Всеукраїнське Видавництво існує на кошти Ц. В. К. і обов'язане перед останнім періодичними звідами в своїй діяльності.

Голова Петровський.

Секретарь Кайф.

Правило про облік запасів книжок та шкільних
ручників.

(„Вісти“ ч. 45 (72) 18-го травня 1919 р.).

Народний Комісаріат Освіти України з огляду на те ціни на книжки та підручники занадто підвищено через що з книжкового ринку штучно забрано всі потрібні для і книгозбірень книжки та підручники, ухвалив:

До видання декрету про націоналізацію книгарень доручається Відділу Постачання Наркомосвіти взяти на облік (учет) усі книжки та матеріали, котрі є по магазинах та складах України.

Всім продавцям книжок пропонується зо дня оповіщення цього правила видавати всі книжки та різного роду шкільні підручники та матеріали тільки по ордерах Відділу Постачання Наркомосвіти.

За порушення цього припису винні будуть віддаватися до суду Революційного Трибунала.

Наркомосвіти В. Затонський.

Постанова Р. Н. К. про шкільні підручники та приладдя.

(„Вісти“ ч. 65 (92) від 14 червня 1919 р.).

З огляду на великий брак книжок і шкільних приладдів та на необхідність, яка звідси виникає, що до їх обліку та справедливого розподілу, Рада Народніх Комісарів постановляє:

1) Доручити облік та розподіл існуючих книжних запасів та шкільних приладдів Наркомосвіти та його місцевим органам.

2) Надати Наркомосвіти право в розвиток цього декрету встановлювати детальний порядок обліку та розподілу книжок та шкільних приладдів при участі представників зацікавлених комісаріатів.

Голова Ради Народніх Комісарів Х. Раковський.

Народній Комісар Освіти Затонський.

Секретарь Совнаркому Вик. Торговець.

Від Всеукраїнського Видавництва при Ц. В. К. редакціям усіх періодичних виданнів.

(„Вісти“ ч. 76 (103) 27 червня 1919 р.).

Редакції всіх без винятків журналів і газет, що видаються на Україні радянськими установами, партійними та громадянськими організаціями і приватними особами, повинні подати до Редакційного Відділу Всеукраїнського Видавництва (підвідділ періодичної преси) по адресі Київ, вул. Леніна 32,—такі відомости:

- 1) Назва видання.
- 2) Місто і докладна адреса.
- 3) Якою установою видається?
- 4) Скільки раз виходить на місяць?
- 5) Формат.
- 6) Кількість сторінок або листків у кожнім числі.
- 7) Скільки примірників видається (тираж).
- 8) Чи єсть запас паперу на видання органу і в якій кількості?
- 9) В якій типографії друковано останнє число?
- 10) Хто дав дозвіл на видання?

До відомостей повинно прикласти по 2 примірники те що вийшли з 1 квітня 1919 року, №№; зазначені відомості редакції тих виданнів, що знаходяться в Києві, повинні подати трьохденний строк, а тих, що по других місяцях та місцевості України, в двохтижневий.

Після зазначеного строку видання, що не подало цих відомостей, буде вважатись за припинене. Видання нових газет та журналів без дозволу Всеукраїнського Видавництва не будуть допущені; при проханнях на дозвіл необхідно подавати вищезазначені відомости.

Друковані періодичні видання без дозволу Всеукраїнського Видавництва будуть каратись зі всею суворістю революційних законів.

Голова Колегії Всеукраїнського Видавництва Аросьєв.
Завідувач редакційним відділом Дивен.

Харківська Громадська Бібліотека, яко тип наукової і загально-просвіткової об- ласної бібліотеки.¹⁾

Тема лекції: Харківська Публична Бібліотека 30-х років XIX ст. Заснування Харківської Громадської Бібліотеки у 1886 році. Її статут, громадський характер, перші діячі: перше десятиріччя її існування і її просвітня діяльність за ці часи. Збудування власного будинку. Просвітня діяльність бібліотеки за дальші двадцять років. Обласний характер Бібліотеки. Бібліотечна справа в Росії, Європі і Америці. Значіння бібліотек взагалі. Тезиси і побажання.

Не треба мені довго зупинятися на мотивах моєї теми: Харківська громадська книгозбірня являється з одного боку типовою серед інших громадських книгозбірень, бо вона за усі часи свого існування була чисто громадською, а не бюрократичною, і навіть міське цензове самоурядовання не втручалося в її справи, котрі вона провадила зовсім самостійно; а з другого боку вона дуже швидко зробилася зразковою серед Біб-

1) Джерела для цього начерка: 1) Д. П. Багал'вій. О просвітительномъ значеніи Харьковской Общественной Библиотеки (проф. Д. П. Багал'вій. Очерки изъ русской исторіи, ст. I. X. 1911, стр. 479-492); 2) Д. П. Багал'вій. Речь при открытіи новаго зданія Харьковской Общественной Библиотеки (тамъ же, стр. 493-507); 3) Отчеты Харьковской Общественной Библиотеки за разные годы ея существованія; 4) Л. В. Хавкина. Библиотеки. ихъ организація и техника. 2-е изд., СПб., 1911.

ліотек такого типа і найбільш видатною. Вибрав я цю ще й тому, що 12 років, при щорічних виборах, мав в честь бути головою правління бібліотеки, стояти на чолі поважної просвітньої інституції і приймати участь не тільки звичайній діяльності, а й бути ініціатором і головою її сії по збудуванню великого власного будинку бібліотеки, являється окрасою міста Харькова, за для збудування котрого треба було зібрати багацько грошей. Таким чином підте цієї лекції будуть з одного боку документальні матеріали річні справоздання бібліотеки, з другого—мої власні наче присвячені першому десятиріччю у життю бібліотеки і її збудування її будинка, а також і власні спомини про неї дучи істориком, я мушу задовольнити головнішу вимогу, ставиться історикам, щоб історик мав тільки єдину ціль шукуватися правди—істини. Історія бібліотеки пояснює сучасне становище, а те й друге укупі дають де-яку змогу зирнути і в будучину, відкрити дальші перспективи її розвитку. Кажу розвитку,—бо історія Харьківської бібліотеки свідчить про її постійний розвиток. Але у житті бібліотеки були і несприяті для неї, для її розвитку обставини, і треба було жити під тяжким гнітом царського самодержав'я, це треба мати на увазі при оцінці її поступового ходу, і швидкості, її розміру, навіть її бажань, замірів і особливо тих хвилювань, котрі вона мусила вибирати при тогочасних обставинах політичного життя і фінансових засобів. Її фінансове становище було завжди тяжке і складне, і тому їй треба було і воля брати гроші по книжному абонементу, хоч ця платня завжди мінімальна. Взагалі кажучи, для справедливої оцінки того, що було зроблено бібліотекою, треба робити її в залежності від сприяючих і несприяючих обставин її діяльності оцінку діячів—од планомірності, напруженності праці, як і ентузіазма до неї працьовників:

Поспих кожного культурного діла залежить від загального культурного розвитку суспільства, самосвідомості і самодіяльності громадянства і сприяючого чи несприяючого відношення влади. По ініціативі уряду царя Миколи I-го (гр. Мордвин) у 1830 році постановлено було утворити сітку публичних бібліотек в губерніяльних містах. Але правительством Миколи I-го якій сам усюди душив громадський рух, якій 5 років потім залив кровю вулиці Петербурга, придушуючи повстання декабристів і потім осудивши цих ідеалістів на смертну к

не могло мати ніякого успіху у цій справі, бо його не підтримувало поступове поспільство, не кажучи вже про народ, котрий був у кріпацькій неволі. Про цю добу наш незабутній поет Т. Г. Шевченко не дарма сказав— „на всіх язиках все мовчить, бо благоденствує“. Міністр Внутрішніх Справ Закревський наївно гадав, що окрім читання на російській мові книжок, заклад таких бібліотек, відродить дух суспільности, допоможе розповсюдженню користних книжок і буде новою ерою народніх поліпшень у всіх сторінках його життя. На підставі цього закона була відчпнена і у Харькові „Городская Публичная Библиотека“. Доля її одначе була дуже сумна, хоч нею керували такі видатні громадські діячі, як В. Н. Каразин, Гр. Фед. Квітка-Основ'яненко, Изм. Ів. Срезневський, бо навкруги панувала апатія і інертність. Бібліотека ця склалася на жертви. Відало нею місцеве дворянство дворянське депутатське зібрання. Книжок було там до 3000 томів. Одначе читачів заходило туди небагато—це були більш усього студенти, але й вони швидко перестали туди ходити. Тоді комітет вирішив передати цю бібліотеку міській справочній конторі, яку содержувала приватна персона, по призвищу Биковській; очевидно, він зробив це по прислівю: „на тобі, небоже, що мені негоже“. Але і у міській конторі ніхто не вибірав квітків, щоб користуватся цією бібліотекою. І тому Биковський вирішив повернути цю бібліотеку її колишньому володільцю Але й дворянське депутатське зібрання не хтіло приймати бібліотеку без каталога. Тоді утворилося щось неймовірне, про що самовидець оповідає так: „На подвір'я дворянського зібрання (в 1841 році), вранці рано, ще вдосвіта, в осінній світлий день в'їхало 12 паровиць волів, які привезли вози з книжками. „Скидайте, братці, серед двору“,—гукнув Биковський. Візники почали брати кожний віз за колеса, піднімати його і скидати з нього книжки, як скидають глину або пісок. Не встигли урядовці зійтися на службу, а й возів і Биковського бігма. Заметушилися урядовці. Що тут в світі Божому робити? Зібралися біля величезної купи книжок урядовці, порозмовляли про те, що робити— пішли до своєї канцелярії. А тут палетіли хмари. У південь пішов великий дощ. Гадали було урядовці писати протест, скаржитися на Биковського—а книжок все таки не приймати. Але коли увечері дощ ще збільшився, вони, жалкуючи про книжки, не чекаючи дозволу начальства, призвали сторожів і укуці з ними почали зносити мокрісінькі книжки у полях сюртуків,

і беручи їх на оберемок, у стайню, а потім розкладати їх і на горищі для просушки“. Так оповідає Гр. П. Данилевський зі слів урядовця-самовищця. Такаж сумна доля була і тих ліотек, котрі одчинені були по інших містах України,—приклад в Катеринославі, Симферополі, Керчі; дві поновились зникли зовсім, і їх треба було відчиняти потім знову у роках, коли жити стало трохи вільніше. При відвертті бібліотеки у Сумах, проти неї виникла велика опозиція, а од „предводителів дворянства“, як про це свідчив тодішній кореспондент, казав, що бібліотеку він знищить, а читачів поб'є. У 60-70-х роках у Харкові процвітали приватні бібліотеки, і видячки вони задовольняли потребу, яка виникла на гру прогресивного громадського руху 60-х років; але читачі по-прежнему головним чином „книги для легкого читання“. Харківська бібліотека була заснована у Харкові у 1886 році.

У 80-х роках Харків був осередком загально-суспільного культурного руху, у чому стояв вище Київ, де була яка українська течія, але страшенно вороже проти виступав званий російський націоналізм, який дуже гостро ставився тільки проти українців, але і проти поляків і євреїв. У Харкові не було таких гострих національних суперечок—і. звичайно, в Харківській Громадській бібліотеці в згоді працювали представники української, російської, польської і єврейської поступової інтелігенції і молоді. З осередку її вийшли перші діячі Харківської громадської книгозбірні, у якій виникла думка про заснування бібліотеки: тут ми бачили українців—проф. М. Ф. Сумцова, Ф. О. Павловського, п. Г. М. Ціхановецького, Б. Г. Філонова, і поступових росіян—ініціатора Гурського, Яковлеву, проф. Грузинцева, проф. І. Пичикова, а потім такого видатного бібліотечного діяча, поляка О. М. Габель з його родиною, як ціла купка євреїв кляшних відділів *judaica* і *hebraica* і т. н.

У перший рік свого існування бібліотека містилася в кутку міського будинка, де займала маленьке приміщення. Щоб діти до неї треба було через двір, тісний і брудний; кімнатки темні, вузькі, темні і без жадної вентиляції. Через кілька місяців треба було вже клопотатися про нове приміщення, котре було одержано міським самоврядуванням. Воно було просторніше і краще, але знову швидко зробилося тісним для бібліотеки. Це свідчить про її зріст. Відкрита була бібліотека з 1.700 томів; перший каталог її був тонесенький, а на напри-

першого року в ній було вже 10.000 томів. Більшість книжок була набута не купівлею, а жертвами, і тому підбір її був випадковий. Фінансовий стан бібліотеки був дуже скрутний: служачи з початку не одержували ніякої платні, а потім старша одержувала по 20 карб. на місяць, остатні — по 10 і 5 карб. Розвиток бібліотеки за перші роки її існування був надзвичайний. У 1891 році в часописі „Цедля“ появилася стаття О. Я. Єфименко, в якій оповідалося про розвиток бібліотеки за перші чотири роки. Стаття ця починалася такими словами: „історія, про яку ми хочемо оповідати, остільки не нагадує про наші звичаї, а навпаки так нагадує нам про Америку, що ми мусимо заздалегідь зазначити, щоб не було ніяких сумнівів, що кожне наше слово може бути зтверджено документальними джерелами, і кожний легко може сам безпосередньо ознайомитися з тією виключною інституцією, яку ми описуємо“

За перше десятиріччя свого існування Бібліотека справді страшенно виросла. У чому-ж треба бачити причину її надзвичайного американського зросту? Основна і головна причина лежала у її громадському, а не бюрократичному характеру. Цей громадський характер відбився і в її статуті¹⁾, оскільки на нього не наклала своєї руки тодішня цензура. А я добре пам'ятаю, як ми завжди потім турбувалися про те, щоб нам адміністрація не понівечила цього статута, і тому не хтіли прохати про деякі у ньому зміни, хоч вони були для нас дуже потрібні. І що-ж? Все-ж таки начальство нам де що додало до первісного тексту статута і не на користь бібліотеці. По статуту бібліотека являється громадською, і на чолі її стоїть правління, яке вибирається загальним зібранням, членами котрого являлися усі її підписчики, що вносили рокову платню по 3 карб. на рік. Голова правління теж виборний, і вибори його провадилися щорічно. Між окремими членами правління розділялися особисті обов'язки по здобуванню книжок, реєстрації, каталогізації їх і т. и. На чолі головних книжних відділів бібліотеки стояли спеціалісти, більш усього професора, які зверталися до авторів, видавців і видавництв з проханням про присилку без платні кожної нової наукової

¹⁾ Статут бібліотеки надруковано окремо в відчетах бібліотеки і в книжці видатної співробітниці Харківської Громадської Бібліотеки Л. Б. Хавкиної „Бібліотеки, їх організація и техника“. СПб. 1911, стр. 353—356.

книжки. І таким чином бібліотека дурно одержувала що не менше 5000 томів книжок і часописів. Це була стега, яка проводилася на протязі 30 років і дала і чезні, багаті наслідки. І жертвували щедро, бо кожен що його книжка буде зараз записана і принесе користь маді. Наслідком громадського характеру бібліотеки була віра в її діло і енергія перших і дальших співробітників, тримання її суспільством. Вона підтримувалася трудовою лігенцією і молоддю вищих шкіл. Усі, хто починав працю в бібліотеці, захоплювалися бібліотечною справою, почи любити саму Бібліотеку, цінити її велике просвітне значі. І сама Бібліотека зробилася немов школою громадської пра із неї вийшли видатні діячі на різних галузях суспілі праці. Одні самі працювали, другі робили жертви книжк треті грішми, хоч і невеличкими, але з копійок склада сотні і тисячі карбованців, четверті підтримували бібліот навіщаючи її публичні лекції, концерти, вистави, які утворювала, щоб покрити свої витрати. Читали лекції і міс і приїзжі лектори, утворювалися літературні ювілеї. І вс поширювало просвітню діяльність бібліотеки, робило її як просвітно-літературним огнищем, осередком. Тільки таким ном Харків міг почути багатьох популярних приїзжих левів, котрі без цього і не завітали-б до нього. І серед цих торів були й такі, котрих дуже любила молодь, як, наприв відомий перекладчик чужоземних творів красною письмен П. Іс. Вейнберг. Підтримували бібліотеку непомітно і з ристю для себе і підписчики її абонементів, котрі вносили 20 - 30 коп. за книжку в місяць (беручи її до дому)—і ця нементна платня, яка складалася з копійок, була головним нансовим засобом Бібліотеки, бо читання книжок в чита Бібліотеки не вимагало платні, і цього параграфу статута змогло змінити ніколи навіть спільне зібрання членів бібліотеки. Треба також згадати тут і про ту грошову, хоч і в лику, допомогу, яку давало бібліотеці міське самоврядува воно розуміло, що коли-б прийшлося йому самому улаштувати Бібліотеку, як цього вимагав міський статут, тоді-б і треба було-б витрачувати незмірно більші кошти, та й наби така міська бібліотека мала такий успіх, як громадська.

Ініціатором бібліотеки був Гурський, але він швидко хав з Харькова, і бібліотечна справа велася правлінням чолі котрого у всі перші 7 років існування її стояв Б.

Флонов. Спокійний, урівноважений, освічений, незалежний від адміністрації, бо не мав потреби шукати для себе ніякої платної посади (мав власні грошові засоби), він був дуже користним для правління головою, бо не шукав влади у ньому і допомагав йому іноді у скрутних фінансових обставинах і підтримував своїм кредитом. Професора О. І. Кирпичников і М. Ф. Сумцов допомогли бібліотеці своїми статтями про неї в місцевої пресі, а М. Ф. Сумцов і своєю участю у бібліотечних справах і своїми лекціями на її користь. Проф. В. Я. Данилевський (відомий і нині фізіолог) був ініціатором утворення так званого 3-го розряду абонементу, призначеного для біднішого населення м. Харькова. Проф. О. П. Грузінцев остільки багато працював для бібліотеки, що її не можливо було уявити собі без нього, як і навпаки. Довго і багато працювали для бібліотеки С. М. Самойлов, а потім М. І. Антоконенко. Відомий український діяч, знаменитий статистик О. О. Русов завів статистику у бібліотеці. М. М. Пинто за часи свого пробування у Харькові залишив помітні наслідки своєї праці у бібліотеці. А. Ф. Яковлева усю свою душу поклала на бібліотечну працю. На зміну їм приходили нові діячі, і культурно-просвітня праця ніколи не переривалася на протязі більш 30 років, а 7 останніх років на чолі правління бібліотеки стоїть проф. Ф. М. Анциферов. Тут же треба нагадати про громадську безплатну працю співробітниць 3-го розряду абонементу і кабінета для читання. Для них ця праця була теж немов підготовчою школою для дальшої громадської діяльності. Їм керували щира любов до діла і ідейна служба народові. Платні служачі, котрі до останніх часів одержували злиденну платню, теж виявляли прихильність до бібліотечних інтересів і знання бібліотечної справи; такі були, наприклад, сестри Чепіги.

Наприкінці десятиріччя книжний фонд Бібліотеки виріс до 63.000 томів книг і часописів, себ-то щорічно він збільшувався у середньому на 6000 томів. По тодішній оцінці ці книжки коштували не менш як 70000 карб. По числу книжок Харківська Громадська Бібліотека вже тоді встигла зайняти 5 місце між усіма провінціальними бібліотеками Росії—вище її стояли тільки серед публичних бібліотек — Віленська, яка мала до 100.000 томів, Одеська (88 тисяч), Морська Кронштадська (75 тисяч), Ризська (70 тис). Але усі вони були далеко старші від Харьківської. Ризська відроджена була ще у XVI ст., Вілен-

ська була теж давня і мала урядовий характер. Одеська заснована у 1829 році при кн. Воронцові. Кронштадська військовою. Одеська і Ризська одержували повне утри від своїх міських самоврядувань. Таким чином Харьк бібліотека завияла за перше 10-річчя свого існування місце серед публичних і громадських бібліотек. Ми в чаємо університетські бібліотеки, хоч вони мали і більш жок, бо вони знаходяться в особливому становищу і куд рінші од Харьковської—бібліотека Харківського універ була. наприклад, заснована у 1804 році.

Ікість книжок Харківської громадської бібліотеки перше десятиріччя була досить висока. Попа задовольня. потребу в книжках для всіх класів тодішнього суспільства. І статистичне відношення її наукових відділів і красного менства: перевагу мали взагалі наукові й науково-попул. відділи над красним письменством, особливо в порівнянн іншими публичними бібліотеками: бо з самого початку нули особливу увагу на наукові відділи, на наукові пс книжки і уміло їх вибирали. Вибором їх завжди відали спеціалісти, цим досягалася систематичність і повнота ко з відділів. Утворилося три концентричних кола серед кових книжок: а) спеціальні наукові розвідки по усіх зях знаття, б) науково-популярні виклади і підручники, в ментарні, зовсім популярні книжечки, призначені для по вої позашкільної науки. Такий зміст наукових відділів сиромогу користуватися їми усім верствам громадянства, немов у справжній школі. читачі переходили з одного шого кола у друге вище, як учні переходять з нижчої і до середньої, а з середньої до вищої. Причини переваг укових відділів над красним письменством в Харківській біотеці були такі: велике число вищих шкіл у Харкові нів у них: тісний постійний зв'язок бібліотеки з чита взагалі і особливо зі студентами—так була заведена заяв про придбання бажаних і потрібних для кожного ке керування випискою наукових книжок спеціалістами і о зація ними систематичного обернення до авторів, вида відповідних наукових інституцій з проханнями про пода їх видань: звернення з такими-ж проханнями до редакц укових часописів, яке давало багаті наслідки (надсилаос платно до сотні часописів), переконання інституцій й і дянства, що Харківська громадська бібліотека може пе

ритися в центральну областну книгозбірню, де буде користна кожна наукова книжка.—наслідком цього було одержання таких дорожочінних видань, як „Полное собрание законов“, як 775 томів видань Петербурзької Академії Наук, як повна серія „Сборника русскаго историческаго общества“, або „Общества любителей сей, древнерусской письменности“. Нам можуть завиннути, що всі ці спеціальні видання спокійно лежали собі на полицях, яко нерухоме майно, яким ніхто ніколи не цікавився; одначе на ділі було инакше: у 1892 році в кабінеті для читання „Полное собрание законов“ і „Сводъ законов“ вимагали 269 разів, „Судебные уставы“ 40 разів та „Сепатскія рѣшенія“—46 разів.

Відділ красною письменства теж мав три концентричних зола: а) класіки оригінальні російські, українські і чужоземні, б) письменники середнього рангу, другорядні в третьорядні—ці твори звичайно не купувалися, але здобувалися в додатках до часописів або жертвами.

Звертаємося тепер до цікавого питання про розмір просвітнього впливу Харківської громадської бібліотеки на суспільство. Харківська бібліотека уявляла з себе немов три бібліотеки: а) абонентну, цеб-то видача книжок додому по 1-му і 2-му розряду підписчиків, б) 3-й розряд абонементу або дешевий абонемент для біднішого населення, в) кабінет для читання книжок (без платні).

Абонемент 1-го і 2-го розрядів на прикінці 10-річчя мав 1500 абонентів на протязі усього року з платнею по 3 карб. на рік за одну книжку. Але треба дати пояснення до цього числа: це було в дійсності не 1500 чоловік, а не менш 5000, бо підписувалися не тільки власне для себе, а й для цілого семейства, не тільки на одну, а й на декілька книжок по одному абонементу. Населення Харькова у той час доходило до 200 тисяч—і 5 тис. буде невеликий відсоток ($2\frac{1}{2}\%$) але треба оцінути в цих 200 тис. велику силу неграмотних, які й не могли користуватися бібліотекою—тоді цей відсоток збільшиться; а як узяти, що звичайно робиться, тільки культурну верству, якої було мабуть тільки 10% населення (це буде звичайна норма для Петербурга вона збільшиться до 15%), цеб-то 20000 чол., то вийде, що абонементом 1-го і 2-го розряду користувалося $\frac{1}{2}$ усього культурного шара городян, і більш усього це були учні вищих і середніх шкіл. Коли порівняти Харківську Громадську Бібліотеку з цього боку з иншими, то виявиться,

що в деяких містах (наприклад, у Воронежі, Нижньому-Новгороді, Саратові), цей відсоток більший, ніж у Харківі, у других—менший, а у сибирських (напр., Нерчинську, Троїцько-Савську) він незмірно більший, ніж у європейській Росії: у Тарі, при населенні у 8650 чол., бібліотекою користувалося 700 чол., *цеб-то 12% усього населення.* Цей факт має свої власні причини, але укупі з тим він являється поважчиком і доказом того, наскільки можливо ще поширити просвітню діяльність наших громадських книгозбірень і які необмежені небозводи відкриються перед нами, коли ми тільки побажаємо притягнути до своїх бібліотек широкі верстви народні, особливо читачів з робітників і пролетаріата.

До числа абонентів Харківської Громадської Бібліотеки треба одначе ще додати б. 2000 чол. одвідачів її кабінета для читання, з 60000 одвідуваннями на рік (на одного чоловіка приходиться 30 одвідувань: числа фактичних одвідувань звичайно інші). В порівнянні з другими бібліотеками Харківська мала менші числа одвідувачів тільки у порівнянні з Одеською і Воронежською, але Одеська зовсім не має абонементів, і окрім того, хоч має більше одвідувачів, але менш одвідувань, і тому її просвітня діяльність менша од Харківської. У 1895 році у ній було 4637 одвідувачів, але тільки 51511 одвідувань: коли у Харківській 2385 одвідувачів і 60738 одвідувань.

Так званий 3-й розряд Харківської Громадської Бібліотеки був призначений спеціально для незаможного люду м. Харківка—робітників, дрібних ремісників і їх дітей. Там платня була знижена до найменшого розміру, а саме до 5 коп. у місяць за книжку. Ця платня не покривала цих видатків, не дивлячись на дарову працю співробітниць і жертви книжками. Там було 6000 книжок, 500 абонентів щорічно, дорослих і дітей, переважно з нижчою освітою або учнів нижчих шкіл.

Цікава статистика вимагань книжок в кабінеті для читання в 1896 році; було тоді 16166 вимагань на наукові книжки і тільки 8788 на красне письменство (цеб-то вповицу менше). Цікаво порівняти це з більшим числом вимагань на красне письменство в наші часи в робочих бібліотеках. Головна причина цього лежала в високому культурному розвитку читачів кабінета—студентів. Але такого явища не помічається в Одесі. Ось цікавий реєстр авторів, яких більш усього вимагали читачі: в філософському відділі—Шопенгауер, Вундт, Спиноза, Фарар, Гартман, Спенсер, Грот, Лянге, Паскаль, Лейбніц, Каят;

в соціально-економічному — Мейер, Іванюков, Таганцев, Сергієвич, Зібер, Фойницький, Мілль, Янжол, Спасович, Загосєєв, Біляєв, Муромцов, Неволін, Мартенс, Ад. Сміт; в історичному — Бокль, Вебер, Карієв, Петров, Костомаров, Соловйов, Піпін, Брікнер, Шлосер, Тен, Момзен; в географічному — Реклю, Даль; в природничому — Дарвін, Брем, Бутлеров, Бекетов, Тимирязєв; в математичному — Араго, Фламаріон; в медичинському — Цимсен, Боткин, Бильрот. Все це, як бачимо, або твори великих вчених або університетські підручники. З письменників красного письменства більш усього вимагали І. Толстого, Щедрина, Достоевського, Тургєєва, Писемського, Золя.

Фінансова справа Харківської Грємаської Бібліотеки завжди була у скрутному становищі, і коли не дійшло до катастрофи і руїни, то тільки тому, що фінансова організація бібліотеки була пристосована до тих смутних часів, коли держава не допомагала як слід культурним інституціям і треба було їм самим здобувати відповідні кошти. Головним постійним засобом бібліотеки була абонементна плаття, розмір котрої був дуже невеличкий (3 карб. на рік за 1 книжку); далі стояла субсидія міського самоврядування, яка складала з себе 20% бюджету бібліотеки, потім йшли прибутки з вечірок, концертів, вистав.

Найгострішою і болючою справою бібліотеки завжди було питання про її приміщення. Ми знаємо вже, як стояла ця справа з самого початку, коли бібліотека містилася в будинках, які були одведені їй міським самоврядуванням. Тісно стало бібліотеці і у другому міському помешканню — і вона перейшла у нове приміщення, котре було куди просторніше і зручніше, ніж два перших: у ньому було вже 14 кімнат. Там бібліотека перебула 11 років. Але й воно зробилося для неї тісним і незручним, і виявилось, що без власного будинку, який був-би пристосований для потреб бібліотеки на якийсь довгий час, бібліотека не може нормально провадити і поширювати свою діяльність. Зрозумівши це, я, яко голова правління, звернув усю свою увагу, енергію і вжив усіх заходів, щоб збудувати для бібліотеки власний її будинок. Я склав записку про необхідність такого будинку, вона була надрукована і розповсюджена. Почався енергійний збір жертв на будівлю. Я їздив до Петербургу і клопотався перед міністерством фінансів про призначення для цього субсидії. Прийшлося одночасно турбуватися і про садибу для будинку. Зібрано було б. 90 ти-

єш карб. (з них 45 тис. з державної скарбниці, 20 тис. од міського самоврядування, решта була зібрана дрібними сумами): Харківський університет прийшов на поміч у цьому ділі бібліотеці, якою користувалися його слухачі—і задешево, щоб не сказати задарма, поступився своєю садибою в осередді м. Харькова. Губерніальне земство видало позику в 70 тис. карб. на вільготних умовах, яку бібліотека мусила виплачувати з тієї субсидії, яку у відповідному розмірі визначило міське самоврядування, і уся ця субсидія повинна була йти на виплачування борга земству. Будинок Харківської Громадської Бібліотеки був збудований згідно з вимогами бібліотечної техніки: у ньому улаштовано залізне книгохранилище, по типу також хранилища Стразбурського і Варшавського університетів, на 280 тисяч томів: далі є запас місця для збудування нового книгохранилища, приміщення котрого вистарчить вже на увесь 20-й вік. Кабінет для читання там займає площу в 96 кв. саж. (замість 32); усі останні приміщення теж удвічі більші, ніж були раніше. Кабінет для читання був остільки просторий і високий, що у вечірні часи, коли там не було праці, перетворювався у концертну залу, де відбувалися концерти і публічні лекції. Збудований і відкритий був цей будинок на 15-му році життя бібліотеки, у 1901 році. Скажемо тепер коротко про зріст бібліотеки після збудування її власного будинка до наших часів.

На великий жаль у Києві не можливо було мені здобути відчитів бібліотеки за послідні роки її існування і навіть брошури, присвяченої загальному огляду її діяльності за 30 років, послідній відчит бібліотеки був у мене за 1913 р. У 1913 році числилося у бібліотеці 165148 томів книг, брошур і часописів. Коли до цього додати те, ще мусило поступати за останні 6 років—з 1913 по 1919-й—а щорічно поступало мабуть не менше 6000 томів, то тепер Харківська Громадська Бібліотека має певно 200 тисяч томів, з перевагою книжок наукового змісту. Здобувалися книжки і у ХХ-му століттю усіма старими засобами—більш усього жертвами, потім купівлею. У 1913 році бібліотека одержувала 255 часописів (175 за гроші і 80 без платні). У ці часи склався місцевий відділ—*Charcoviensia*—і два національних відділа: 1) Український імени Т. Г. Шевченка. 2) *Judaica* (тут книжки, які торкаються єврейства на російській і інших мовах, окрім єврейської і старосєврейської) і *hebraica* (це книжки про єврейство

на ново і староеврейській мові). В 1913 році заведені нові відділи—3) Бібліотекознавства (І. Б. Хавкиної), 4) Чотний, 5) Рукописний. Практиковалася висилка книжок, каталогів і справок іншим бібліотекам. Склалися нові друковані систематичні каталоги, окрім карткового алфавитного. Друкованих каталогів вийшло чотири томи. В абонементі заведена була італійська система реєстрації виданих книжок, дуже практична і користна для співробітників бібліотеки, які у всякий мент легко могли довідатися про кожну видану книжку. Утворена була механічна негайна подача книжок в кабінет для читання (система ліфта).

Число абонентів у всіх трьох розрядах постійно виростало: у 1913 році у першому розряді було 1912, у другому—1498, у третьому—1445, а усього 4865, замість колишніх (першого десятиріччя) 2000. На протязі року узято було їми 215622 книжок і 6331 часописів, це-то в день бралася по 687 томів; у кабінеті для читання число одвідувачів майже значно збільшилося: було 5618, замість колишніх 2000, але число одвідувань майже не збільшилося: було 62580 замість колишніх 60000. Ось які відділи вимагалися в кабінеті: красне письменство 21 тис., часописі 19 тис., історія—8 тис., правництво—4 тис., справочні—7 тис., медицина—4 тис., сільське господарство б. 3 тис., богословіє і філософія—2½ тис., математика—2 тис., природничі науки—2 тис., педагогія—1,4 тис., географія—1 тис., усього 79600 томів, з яких на долю красеного письменства приходиться тільки трохи більше 25%.

Просвітня діяльність бібліотеки значно поширилися через відкриття двох філіальних відділів її на окраїнах міста. Одно з них було одкрито у осередку робочого району, коло паровозобудівельного заводу на Петинській вулиці у 1901 році. Одчияючи цю філію, бібліотека бажала поширити свою просвітню діяльність на робітників. Відділ цей був утворений на ґрунті внутрішньої автономії. Вітаючи комітет з відкриттям цього першого філіального відділа у 1901 році, я між иншим казав: „открытие отдѣленія происходит при весьма благоприятныхъ условіяхъ: оно обладает систематическимъ подобранымъ книжнымъ инвентаремъ, который можетъ удовлетворить даже довольно требовательнаго подписчика, оно обладает и нѣкоторыми матеріальными средствами; оно богато энергіей своихъ членовъ и, наконецъ, оно имѣетъ такую внутреннюю самостоятельность, которая даетъ ему полную возможность раз-

вивать и расширять свою дѣятельность и въ тоже время чувствовать и сознавать свою прочную нравственную связь съ учрежденіемъ, призвавшимъ его къ жизни—съ Харьковской Общественной Библиотекой... Нѣкогда древніе греки, основывая новыя колоніи, приносили туда священный огонь и нѣкоторые предметы, и свѣточъ ихъ культуры распространялъ тихій отблескъ на окружающія страны, окутанныя зимерійскимъ мракомъ. Вы взяли у насъ небольшое количество журналовъ и часть обстановки. Но мы думаемъ, что вы принесли сюда съ собою вмѣстѣ съ именемъ общественной бібліотеки и ея духъ общественнаго служенія просвѣщенію, образованію народа; пусть же этотъ новый свѣтильникъ разгорается все ярче и ярче, и свѣтъ его проникаетъ въ самые темные уголки“.

І справді, і перший, і другий філіальний відділ бібліотеки, який був одчинений через 4 роки після першого (у 1904 році), задовольняли некучу потребу в районних бібліотеках переважно для робочого класу. У 1907 році, як видно з їх відчитів, вони працювали досить енергійно і були дуже корисні для населення своїх районів. Перший філіальний відділ мав 560 підписчиків—число підписчиків зменшилося у порівнянні з 1905—1906 роком, але причина тут була політична і соціальна. Серед підписчиків робочих було 363, себто $\frac{2}{3}$. І не тільки виросло число підписчиків з робочих, але виросли їх вимоги на наукові книжки, хоч і тепер, як і раніше, на першому місці стоїть красне письменство, на яке було 732 вимоги, на історію—206, на соціальні науки—161, на філософські—60, на журнали—113; в кабінеті для читання на красне письменство було 628 вимог, на історію—327, соціальні науки—183, природничі—146, філософію—84, географію—50; таким чином на наукові книжки було 790 вимог, себ-то більш, ніж на красне письменство. У другому філіальному відділі підписчиків було—195 (і це були головним чином учні, робочих-же було тільки 15⁰); більш усього вимагали красне письменство.

З цих відомостей, які ми зараз представили, видно, що Харківська бібліотека і по своєму книжному фонду, і по завданням і по управлінню, і по значінню являється громадською („общественною“), і науковою (наближається до академічних), і одночасно загально-просвітньою, не районною, а загально-міською, мало того не тільки міською, а й *обласною*. Обласною її треба лічити головним чином по її значінню для усієї області, осередком котрої являється Харків та по ба-

гацтву її книжного фонда. Давно вже усіма її діями була визнана думка, що в ній може бути кожна книжка, особливо наукова, на російській мові, і підіймалося питання про необхідність одержувати їй обов'язково од південних цензурних комітетів, котрі тоді існували, по одному примірнику усіх друкованих видань. Бажалося утворити єдину для південно-східної країни Росії обласну книгозбірню, якою б могли користуватися не тільки постійні мешканці м. Харькова, а й ті, котрі наїздили туди з цієї південно-східної країни і залишалися там пноді на довгий час для своїх наукових потреб; задовольняла Харьківська громадська бібліотека наукові потреби і приїзжих педагогів і т. и. Велике значіння з цього боку могли мати місцевий і український відділи бібліотеки, особливо коли б вони були поставлені як мога ширше. На мою думку Харьківська громадська бібліотека повинна звернути тепер особливу увагу на ці відділи, щоб справді перетворитися в *східно-південну* обласну Українську бібліотеку. Другою обласною бібліотекою Західної України повинна зробитися Київська міська бібліотека, а третьою обласною бібліотекою Південної України—Одеська публична бібліотека. Над ними-ж повинна бути одна Всеукраїнська Національна бібліотека у Києві, яка тепер утворюється при Українській Академії Наук. Між обласними-ж бібліотеками міська Харьківська бібліотека являється типовою громадською, але вона займає виключне місце серед таких-же бібліотек усієї Росії. Це ми побачимо, коли звернемося до наслідків анкети, зробленої про ці бібліотеки Л. Б. Хавциною у 1909 році. По відомостях (хоч і не повних) цієї анкети виходить, що тоді було у всій Росії усього 635 громадських (публичних) бібліотек, з котрих 512 в європейській Росії, 40 у царстві Польському, 34 у Сибіру і на Кавказі, 15—у Середній Азії. Більша частина їх відчинена у часи, починаючи з 90-х років XIX ст. В 313 бібліотеках, які доставили відомости про число своїх книжок,—7.500.000 книжок: одна має 2 мил., (Петербурзька Публична), одна 900 тис. (Румянцевського музею), одна 860 тис. (Академії Наук), одна 200, більш 100 тис. 8, од 50 до 100 тис. 6, од 10 до 50 тис. 66, од 3-х до 10 тис. 118, од 1 до 3-х тис. 106. Коли виключити з 313 9 найбільших, то на остатки 304 залишиться 4 мил. книжок, себ-то в середньому більш 10 тис. на кожному. Це, як бачимо, дуже малі злиденні числа, особливо коли порівняти їх з числом бібліотек і книг в бібліотеках Західної Європи і Америки.

В Германії в початку 90-х років XIX ст. було більш 1500 бібліотек з 27 мил. книжок: з них у 80 було більш ніж по 100000 томів. В Англії міцно стала бібліотечна справа з того часу, як там був виданий у 1850 році бібліотечний закон про відкриття громадських бібліотек на кошти комун, на окремий збор. Високо стоїть бібліотечна справа і в Америці, де ми бачимо значні жертви на бібліотеки од приватних персон.

У нас же за часи самодержавія ставилися великі перепони і перешкоди утворенню і широкому розвитку бібліотек. Згадаємо, що два філіальних відділа Харківської громадської бібліотеки були зачинені головним чином через адміністративні утиски. Народні і робочі бібліотеки були обмежені у виборі книжок особливими каталогами. Видавалися *index* і *librorum prohibitorum* реєстри заборонених книжок. Бібліотекарі остільки були налякані усіма цими запертами і циркулярами, що один закопав у землю роман Ф. Шпільгагена „Впередь“, гадаючи, що це є заборонена часопись, яку видавав Лавров. В Уральську спалено було 1445 книжок і часописів, винятих з каталогів, але не заборонених для купівлі.

Велика революція наших часів мусить радикально поправити і бібліотечну справу і становище бібліотек. Нехай здійсниться думка, яку висловив один з Американських штатів (Массачузетський), що „громадські книжки потрібні остільки ж, як і громадські ліхтарі“. І справді книжка має надзвичайне значіння. Іще у XIV ст. Ричард-Берн висловився про книжки так: вони наші учителі, котрі нас просвіщають, ніколи не сердяться і не потребують ні грошей, ні одежі. Вони не сплять, коли ви до них підходите, нічого од вас не ховають, коли ви їх про що небудь запитуєте, не бурчать, коли ви їх не розумієте, і не кепкують над вами, коли ви їй нічого не знаєте“. Оповідають, що одна жінка, котра у перше побачила море, зраділа і вигукнула: „як приємно побачити шось таке, чого вистарчить з лишком для всіх“. Це можливо сказати й про книжки: їх вистарчить на усіх, і не треба бути багатим, щоб користуватися їми.

На прикінці додамо ще спис головних тезисів і бажань, які можливо зробити на підставі цієї лекції.

1) Треба виробити негайно схему бібліотечних типів з їх завданнями на Україні і одвести у цій схемі відповідне місце громадським бібліотекам. Харківська бібліотека повинна бути обласною українською бібліотекою південно-східньої України,

у Києві повинна бути Всенародня Національна бібліотека, а окрім того обласна Західної України (колишня Київська міська), в Одесі—обласна Південної України. 2) Громадські бібліотеки повинні мати внутрішнє самоврядування з відповідними спеціалістами в складі їх управління і для вибора книжок. До бібліотечної технічної праці треба притягати відповідних підготовлених співробітників, які повинні задовольняти цілому ряду вимог. 3) Громадські бібліотеки повинні бути забезпечені з матеріального боку в повній мірі їх потреби в залежності од розміру їх діяльності: платня за книжки повинна бути знижена, а заклади замінені зарукою. 4) Повинна якомога бути поширена просвітня діяльність їх на користь і робочого і селянського люду і відповідно цьому придбані потрібні для цього книжки з участю в виборах книжок і управлінні бібліотеками їх представників. 5) Позаяк вибор таких книжок дуже обмежений, то треба поставити на певний шлях справу видавництва таких книжок. 6) Для приміщення громадських бібліотек потрібні спеціально пристосовані для них будинки, і тому необхідно оголосити конкурс на складання зразкових їх планів. 7) Потрібні регулярні з'їзди по бібліотекознавству — місцеві, губерніальні, і всеукраїнські. 8) Треба негайно одчинити в університетах постійні курси по бібліотекознавству. 9) Необхідно, щоб українська стихія—мова, письменство—заняла в усіх громадських бібліотеках України належне їй високе місце поруч з російською і щоб в книгозбірниках їх набувалися усі нові українські книжки і зроблені були-б заходи про придбання старих видань. Необхідно також утворювати відділи книжок на мовою інших національностей, які населяють Україну—єврейській, польській, татарській і т. и.

Акад. Дм. Багалій.

Значіння єврейського відділу в складі Національної Бібліотеки.

Всенародня Бібліотека України (Національна Бібліотека) при Українській Академії Наук, до заснування якої вже приступлено, по ідеї її привідців повинна стати книгозбірнею світового типу, що має згуртувати в своїх стінах всі, по можливості, творіння людської думки, незалежно від мови, на якій вона виявлена, і від народу, серед якого вона виявилась. В числі відділів бібліотеки буде одведено місце також єврейському підвідділу,⁹ в який ввійдуть, як Hebraica, себ-то книжки, написані на єврейській мові, так і Judaica, себ-то твори на різних других мовах, що трактують про євреїв та єврейство. З приводу малого знайомства широких кол з єврейською літературою і неправдиве розуміння про неї, яке часто помічається у багатьох, до речі буде зазначити в загальних рисах характеристику та з'ясувати її значіння, і в звязку з цим вагу єврейського підвідділу, що відкриється при Всенародній (Національній) Бібліотеці.

Єврейська література одна з самих стародавніх. Вона зачалася майже півтори тисячі років до Христа і продовжує розвиватись до наших днів, обіймаючи таким чином період часу в три тисячі з рештою років. Євреї ніколи не переставали жити духовним життям і, не дивлячись на жорстокі утиски, яким вони підлягали, утворили літературу, що значна великою кількістю і уявляє і високий інтерес різноманітністю та багатством змісту.

Старовічний пам'ятник єврейської літератури—Біблія. „Книга Книг“, зробилась джерелом релігійно-морального виховання, поучення та розваги для більшої частини людности і,

перекладена майже на усі мови земної округлості, являється одною з популярніших книжок світової літератури. Про велике культурне значіння Біблії, на якій засновуються всі три найзначніші релігії та про величезний вплив її на людність не доводиться багато говорити. Цей вплив визнається всіма, виключаючи хіба антисемітів, які в свої сліпій ненависті до євреїв ні перед чим не зупиняються, посягаючи навіть на Біблію, позбавляючи її тої високої пошани, якою її оточує людність. Але минаючи релігійно-моральне значіння Біблії, вона являється також дуже цінним історичним джерелом, заховавши багато географічних даних про старовічний світ та немало відомостей про народи, давно умерлі, і служить таким чином важливим підручником для з'ясування та розуміння єгипетських та асіро-вавилонських написів, викопаних в великій кількості, починаючи з першої половини минулого століття. Наприкінці і як чисто літературна творчість, як художній продукт, Біблія стоїть дуже високо і своєю підвищеною мовою, своїм пафосом, стилістичними красами та поетичними взірцями не зісталась без впливу. Нею натхнувались краєці поети, її псалми, які стали зразками для багатьох церковних пісень, являються кращим виразником різного почування, що керує серцем людини. Для євреїв-же Біблія була вихідною точкою дальшої літературної діяльності, яка цілковито закладається на ній має в ній свої коріння та живиться її соками. Починаючи з Талмуда, вона дальше розвиває релігійно-моральні початки і розроблює до найменших подробиць закономірності та обрядові норми, установлені Біблією, і цей парост літератури, що регламентує все релігійне, моральне і правове життя євреїв, одержав свій вираз у цілій низці творів різних назв (коментарії, новели, збірники, компіляції, компендії, рішення, кодекси, респонси та інші) і носить переважно національний характер. Але із цього пароста літератури, не дивлячись на його специфічний зміст, можна одержати немало матеріала, освітлюючого різні боки знання. Так Талмуд, на протязі багатьох століть підлягавший утискам і неодноразово вищипуваний вогнем, в теперешній час визнається дуже цінним пам'ятником старовини та все більш притягає до себе увагу вчених. Написаний в головній своїй частині на арамейській мові (Палестинській Талмуд на західно-арамейському діалекті), Вавілонський Талмуд (на східно-арамейським діалекті) він, поруч з арамейськими перекладами Біблії (Таргумім), з'являється

самим обширим пам'ятником тої вимерлої мови, яка колись була дуже розповсюджена. Замикаючи в собі масу лінгвістичного матеріала, він виявляється в найвищій ступені корисним, як для відбудовування стародавніх граматичних форм та лексичного складу самої мови, також і для об'яснення арамейських, палміренських і набатейських написів і інших, залишилися до нашого часу рештків арамейської мови, між иншим, і для пояснення захованих у Новому Завіті арамейських слів і виразів. При цій нагоді до ладу буде замітити, що Талмуд взагалі служить найкращою ілюстрацією євангельської історії, позаяк він утримує саме правдиве виявлення середовища, обстанова та обсягу ідей, серед яких жив, обертався та навчав заснователь християнства. І цілком правдивий покійний професор Д. А. Хвольсон, затверджуючий, що тільки вчений, докладно вивчивши Талмуд, буде мати змогу скласти задовольняючий коментарій до євангелія. У Талмуді-ж зустрічається немало слів перського коріння епохи Сасанідів і велика кількість грецьких та латинських слів, що постачають цікавий матеріал іраністам та класичним філологам для лінгвістичних розслідувань. Так само-ж Талмуд, в якому єврейське право розроблено до найдрібніших деталей, дуже важливий для порівнюючої історії права, і дійсно Берлінський професор Колер одводить йому широченне місце у своєму журналі. Не менш коштовний Талмуд для фольклора та історії мандруючих оповідань та байок; багато європейських вчених, в тому числі й руські (Сухомлінов, Веселовський, Клінгеріпп) вже користувалися їм з успіхом для цієї мети.

Рівнобіжно з національною літературою, витворилась також письменність більш загально-людського характеру. Євреї на протязі свого історичного шляху приходили до стосунків з усіма культурними народами сходу й заходу. Заховуючи свої національні особливості, не зливаючись з ними, вони все-ж не відокремлювались зовсім, не замикалися у свій внутрішній мир, але переймали у них культурні первістки, поскільки вони не суперечили їх релігійним поглядам, привподобляли їх собі, перероблювали їх на свій лад і, таким чином, утворили багату літературу загально-людського змісту на своїй рідній мові і на мовах тих народів, серед яких їх закинула доля. В II му столітті до Христа вони переклали Біблію на грецьку мову—перший, на скільки відомо, взагалі, зразок переклада книжки,— а в наступні віки утворили на єллінській мові історичну, пое-

тичну і філософську літературу всесвітнього значіння. Переклад Біблії і єліно-єврейська література, що виявилася у слід за цим, визначає епоху в історії релігійної освіти. Вони відкрили вперше приступ язичеському світові до релігійно-моральних правдивостей, яким пізніше судило утворити радикальний переворот в ході світових подій та стати вжитком майже всієї людности. Відомо, який вплив мали твори Олександрійського філософа Філона на зформування християнської догматики та на Отців Церкви, які у него навчались алегористичному методу тлумачення тексту Св. Писання. Історик Флавій Юїф теж писав свої твори по грецькі, і вони уявляють виключний інтерес, дякуючи великій кількості витягів з втрачених грецьких творів, яких особливо багато в його книзі *Contra Apionem*. Один з них послужив вихідною точкою славетної праці Ф. А. Вольфа *Prolegomena ad Homerum*, що вийшла в 1794 р. і викликала надзвичайний рух у вченому світі.

Боротьба з могутнім Римом, однак, поклала кінець широкій літературній діяльності євреїв. Позбавлені рідного покрову та примушені шукати притулку на чужині, вони, головним чином, заняті були зформуванням юдаїзма, пристосовуючи його до нових умов життя та захищаючи його від усяких зовнішніх впливів. Але лише тільки вони поправилися від захопившого їх удара і вжилися у нове середовище серед нових обставин, як у євреїв знову пробудилися літературно-наукова діяльність, в особливості тоді, коли з уступом арабів у ряди культурних народів відроджується і знову оживає забута і заплнута освіта грецької епохи. Хуткий розцвіт науки у арабів не лишився без впливу на євреїв. Перші проблески знову відродженої у євреїв літературної діяльності виявляються у мусульманській Африці; відти вона пересовується на схід, щоб потім перенести свій центр на Піренейський півострів і далше в південну Францію й Італію. Односторонній талмудичний напрямок уступає місце розмаїтій науковій діяльності, розпросторуючи її різні галузі знання. Тоді з'являється ціла низка видатних вчених, починаючи з Саадії (892—942) і досягаючи свого апогею в особі Маймоніда (1135—1204), самого геніального з них. Літературною мовою євреїв тоді була мова арабська, якою написана більшість творів по філософії, філології та природознавству, з яких особливою увагою користувались астрономія та медицина. В справі розробки єврейської мови вони досягнули вражаючих успіхів і притосовуванням метода порів-

нювання корнів споріднених мов попередили частиною наслідки сучасної науки поривнюючого мовознавства. Всі семитологи одноголосно визнають за єврейськими граматами іспанського періоду їх заслуги з цього погляду, і відомий знавець семитських мов Ер. Ренан одзивається про них в захватних виразах.

Не менш варті уваги твори середвікових євреїв по філософії. Спекулятивна наука, що обіймає питання про вищі проблеми буття та відання, завжди мала для євреїв притягуючу силу й знаходила в них запопадливих adeptів. Коли релігія з її визначним світоглядом та богоявленим характером ставала на перешкоді їм утворити самотійну оригінальну філософську систему, то вона-ж з другого боку, завжди заохочувала їх вислідкувати проповідуємі нею принципи, перевіряти їх за поміччю законів розуму та згожувати з наслідками мислення. Це поривання привести до злагоди богоявлене навчання з наукою духа складає характерну рису єврейської філософії, яку правдиво називають „релігійною філософією“. Ця тенденція виявляється вже в Олександрійській філософії, значнішим представником якої був Філон, і ще дужче виступає в філософії арабської епохи. І коли тоді головним осередком, навкруги якого оберталася єврейська філософія, був Платон, то тепер володарем думок стає Аристотель, хоч платонизм, в особливості в тій формі, яку він одержав у школі неоплатоників, в відомій ступені впливає на єврейську філософію. При всій великій пошані перед фундатором періпатетичної школи, однак, за ним не поступували осліп, не обмежувались вивченням та коментаріями його творів, але розвивали далі його систему, в особливості метафізику, видозмінюючи та поширюючи її і вироблюючи на її основах самотійну філософію, яка мала великий вплив на християнських схоластиків. Серед єврейських філософів тої епохи особливо відрізняється Ібн-Габіроль або Авіцеброн, ушавлений також поет, котрий на основі теорій Плотіна утворив оригінальну філософську систему, в якій воля грає майже ту-ж роллю, що і в філософії Шопенгауера, і Мойсей Маймонід, що виробив гармонійну систему, в якій він пробує угрунтувати юдаїзм філософський і згодити його з аристотелізмом.

Твори цих філософів були дуже рано перекладені на латинську мову і в дужій мірі впливали на самих відомих схоластиків, як Альберт Великий, Фома Аквітанський і инш., що

часто їх цитували і широко ними користувались. Мовлячи про цей вплив, Гальський професор Зейерлен, присвячує багато часу вивченню філософії Ібн-Габіроля, і помічає: „варто уваги, що як філософія нового часу, так і великий науковий рух християнства в середні віки мають своїми джерелами євреїв“. Він має на увазі Ібн-Габіроля та Спинозу. Слід ще зазначити, що логика Маймоніда маєтья також в російському перекладі, який відкрив вперше академик А. І. Соболевський („Перекладна література Московської Руси“ стор. 401 і инш.). Автор називається там Мойсей Єгиптянин, що відповідає Moyses Aegyptiacus схоластиків, як називали Маймоніда, що жив і вмер у Фостаті, в Єгипті. Переклад заховався між иншим в одній рукописі і належить бібліотеці Київського Михайлівського Монастиря. Дивись описання рукописи М. М—ря у статті С. І. Невѣрова в „Кіевскихъ Университетскихъ Извѣстіяхъ“ 1909 г. № 8).

З природничих наук, як уже було замічено, переважно притягали увагу євреїв астрономія та медицина, а також математика, що розглядалася, як дисципліна пропедевтична. Вже у Талмуді зустрічаються початки цих наук, позаяк різні боки єврейського закону вимагали пристосовування їх і викликали ще талмудистів до заняття ними. Пізніше, ознайомившись з творами Евкліда і Птолемея, євреї щільно їх виучували, перекладали і коментували. Однак, єврейські вчені на цім не зупились, але своїми самостійними працями багато допомагали дальнішому розвитку математики та астрономії. Так звані „Альфонсінові таблиці“, складені євреем Ісаком Дібн-Сідом, як і багато инших з оснований на спостереженнях та вираховуваннях астрономичних творів, у цьому числі „Шестокрыль“ Імануїла з Тараскона, який маєтья також в російському перекладі (див. Соболевський ор. с. стор. 413 і ин.), і уславлений „Альманах“ Аврама Закуто, що виявив великі послуги Колумбу, довго служили головним джерелом для тих, які цікавились дивами небес. В медицині євреї здебільшого обпіралися на Гіпократа та Галена, єдиних авторитетів, біля яких гуртується середньвічна медичинська література. І їх твори перекладались євреями, але вони не обмежувалась одними перекладами старих авторитетів. Число єврейських лікарів—вчених в арабську епоху було дуже значне. Історик арабської медицини Леклерк доводить більш п'ятидесяти назв єврейських лікарів, але це число дуже применшене. Із них деякі, як, наприклад, Ісаак Ізраелі

та Маймонід, твори яких були переведені на латинську мову, досягли загальної відомості. Крім самостійних праць по медицині, маються єврейські переклади всіх видатних арабських медичинських авторів, які часто замінюють згублені арабські оригінали і твори дуже значного числа християнських медиків, в тому числі знайомих представників медичинських шкіл в Салерно та Монпельє.

Взагалі діяльність перекладчиків розширилась у євреїв і, дякуючи їй, багато творів, оригінали яких не дійшли до нас, заховались до пізнішого часу. Перекладалися не тільки написані по арабськи твори єврейських авторів, які стосуються до царини знання, але й всеможливі другі творіння не єврейського походження—арабські, латинські й ин. Немає ні одної галузі літератури, яка не притягала-б до себе уваги євреїв та не робилася-б річчю переклада. На першому плані значились наукові твори, але й література красна та народня—казки, байки, побутово-навчаючі оповідання і нарешті також твори з царини забобон входили в коло перекладної діяльності. Число перекладених творів досягає кількох сот, і між ними є твори грецьких, арабських й коло ста християнських авторів. Дивує ця кількість письменних творів, особливо християнських авторів, коли прийняти до уваги сумне й понижаюче становище, в якому євреї середніх віків жили в християнських краях. Але це тільки доводить, що для духу не існує гетто, та що ціякі виключні закони, ніякі штучно зведені перегороди не могли перешкоджувати духовному спілкуванню євреїв з оточуючим їх християнським середовищем. Перекладна діяльність, яка значно допомогала захованню науки у середні віки, продовжується і у наші дні, коли кращі творіння європейської літератури перекладаються на єврейську мову.

Мовлячи про середньовічно літературну працю євреїв, не можна не згадати про багату поетичну літературу, що вони утворили, головні представники якої—Ібн-Габірол, Іегуд'я Галева, Ал-Харізі. Імануїл Римський подали справжні перли поезії. Не менш значно поучаюча література євреїв, яка оповідає саму привищену мораль і сміливо може витримати порівняння з творами етики інших народів. Вигнання євреїв з Іспанії та Португалії і цілий ряд інших бідувань повинні були положити кінець літературній діяльності євреїв, яка однак ще де-який час продовжувалась у Турції, де вони одержала гостинний притулок. Наступаючі століття XVI і XVII не особ-

ливо погожі були літературній праці через повсюдні переслідування і заставили євреїв увійти в себе й надали їх літературним заняттям більш мистичний характер. Тільки у XVIII столітті, коли євреї трошки вільніше зітхають і прилучаються до здобутків цивілізації, у них знову відроджується літературна діяльність як на своїй рідній мові, так і на інших мовах. Вони приймають діяльну участь в загально-людській літературі і науці, але разом з тим і культивують свою власну письменність. З'являється цілий ряд стилістів і поетів на єврейській мові й починає розцвітати так звана ново-єврейська література, що існує до нашого часу.

З цього короткого і далеко неповного огляду, в якому могли бути одмічені самі головні літературні явища, все таки покладаємо надію, відко буде, що єврейська письменність, навіть не біблійська, не позбавлена інтереса і в багатьох відноснах може бути корисна розвідувачам. Через те треба вітати майбутнє відкриття у Всенародній (Національній) Бібліотеці на Україні єврейського підвідділу (в Від. Orientalia), в якому будуть згуртовані всі здобутки єврейської літератури. Єврейський підвідділ дасть євреям, які цікавляться своєю письменністю, змогу легко дістати потрібну їм книжку й викличе в їх середовищі охоту та поривання займатися розвідками в царинах єврейської науки, яка у нас, на жаль, є ще майже непочатий ґрунт, тоді як в інших європейських краях вона дійшла вже визначних поступів. Єврейська приказка каже: „Знання людини знаходиться в залежності від кількості книжок, які маються в його розпорядженню“. Себ-то, чим більше книжок, тим ширше й повніше знання. Єврейський відділ відкрити також можливість не-єврейським вченим, яким по ходу їх праць вимагаються справки з єврейської літератури, без труднощів одержувати їх.

Дуже бажано через те, щоб єврейському підвідділові виявили підтримання та приходили йому на поміч книжними подарунками, щоб можна було організувати його як найскорше, тим більш, що в теперешній час придбання книжок зв'язано з великими перешкодами. Особливо це повинні робити євреї, усяко допомагаючи утворенню єврейського підвідділу, беручи приклад з тих справжніх освічених євреїв за кордоном і у нас, які віддали свої багаті колекції єврейських книг і рукописів до публичних бібліотек та книгозбірень при наукових інституціях, признаючи їх велике громадянське значіння. Так, Я. Розенталь з Амстердаму приніс в дар свою колекцію єврейських

книжок, які описані були в гарному каталозі відомим бібліографом М. Рустом, Бібліотеці Амстердамського Університету. Нащадки професора Кауфмана з Будапешта подарували його рідку по багатству рукописами колекцію Будапештській Академії наук. І. Бернштейн з Варшави віддав свою величезну й дуже цінну бібліотеку Краківському Університетові. Відомий адвокат Пасовер пожертвував свою багату бібліотеку, в якій було значне число *Judaica*, Петроградській Академії Наук. Але всіх переважив бібліофіл і колекціонер єврейських книжок Л. Фрідланд, що приніс в дар Академії Наук в Петрограді свою рідку по багатству бібліотеку, в якій мається багато інкунабул, *editiones principes* та рукописів, всього більш 20,000 томів, коло складання каталога яких вже немало років працює вчений бібліотекар С. Вінер.

Матимемо надію, що приклади цих освічених, благородних осіб найдуть наслідувачів і серед наших євреїв, та що вони допоможуть єврейському відділові в Національній Всенародній Бібліотеці на Україні стати на належну височінь і зробитись одним із гнізд єврейського знання, що не поступиться перед знакомитими книгозбірнями Лондона, Оксфорда, Парижа і Петрограда.

Як. Ізраельсон.

Граматика Мелетія Смотриського.

(З приводу 300 ліття її видання)

Літературно-граматична, книжна та народна мова. Стародавні впливи на славянську письменність. Охорона церк.-славян. язика в Московщині. Письменність церк.-славянська і питання про мову книжну для людей посполитих на Україні в XVI—XVII в.в. Оборона славянського язика і необхідність науково-граматичного упорядкування письменної мови. Мелетій Смотриський. Граматичні підручники 1591 та 1596 р.р. Огляд граматики Мелетія 1619 р.: її завдання, вага і значіння. Вплив книжки Смотриського на південно-славянську письменність. Граматика українського ученого на Великоросії; вплив її на граматику Ломоносова. Значіння праці Смотриського на Україні в XVII та XVIII віках, вага для галицької граматичної літератури та впливи на українське письменство минулого віку.

Триста літ назад, року Божого 1619, надрукована була книжка під такою назвою: „*Грамматики Славенския правилнос синтагма* потщанієм многогрьбшаго мниха *Мелетія Смотриського* ¹⁾... Лѣта 1619 въ СѣЮ ²⁾ (496 стор. в 31 зшитках). „Книжний Вістник“ повинен в ювілейну годину звернути увагу на цю стару книжку, яка впливала на склад нашої старої, тай нової, книжної мови. Де-що ми і нагадаємо в цій статті читачеві, який шанує стару нашу книжність.

1) Так писав своє прозвище сам автор і письменники XVII в., наприклад, Сильв. Косов; сучасна традиційна транскрипція „Смотрицькій“ з'явилася спершу в Москві. Як що порушати традицію і писати по Українськи (в перекладі з великоруського) Смотрицький, то вважаємо краще повернутися до історично-дійсної авторської транскрипції—Смотриский, чи в україн. сучасн. правопису—Смотрський.

2) За браком в друкарні відповідного старо-славянського шрифту, припадає порушити витримання автентичности старих текстів.

Щоб виявити вартість і значіння граматики українського письменника старих часів, треба попереду переглянути де-які стислі уваги про славянську та руську книжну мову, без чого ніяк не можливо з'ясувати і сучасного питання про граматичний склад та письменну мову і в Московській Русі, і у нас, на Україні. •

Книжна, письменна мова в рукописах і після знайдення способу друкувати книжки завше відріжнялася від мови народної усної, буденної. Ідея приближення однієї мови до другої—Ідея пізніша, а можливо ближча їх тотожність—ідея найновішого, недалекого нам часу. І не даремну-ж, в дійсності, випадку, і не лукаве політикування церковного клиру має в своїй основі твердження, що Святе Письмо в книжному його убранню мусить бути зодягнено в літературну одягу мови чи грецької, чи латинської, чи єврейської. Річ у тому, що інші зразки літературної мови в докладно обробленій граматичній формі і не були відомі ні стародавній, ні середовічній людськості Європи і передньої Азії. Так і не символом тільки був трьох-язиковий напис над головою Ісуса, розп'ятого на Хресті, а в іншому одягненню такого напису і зробити було неможливо. Ще більше—ми й не знаємо для того часу других виразно окреслених алфаветів граматично-озброєної мови, окрім єврейської, грецької та латинської, бо другі алфавети доконче були утворені далеко пізніш.

І нічого випадкового та дивовижного не було в тому, що мова літературно-граматична, письменна теж, повсюди відріжнялася від народної усної, звичайної мови. Навпаки, було б чудним, та й попросту неможливим у тогочасному становищі культури і літературно-письменної справи, як-би усна народна мова була одноразово і мовою літературною. На заході Європи мав силу язык латинський; у нас—старо-болгарський, себ-то церковно-славянський язык письменности, і його алфавет і грамика панували довгі віки в давні часи руського культурного життя.

Треба зазриміти, що церковно-славянська мова серед східних славян вже з давніх часів, мало не з першого віку, підлягала впливам старо-руської мови в різних її діалектах, попереду всього з боку звукового, а потім в лексичі, формах слів і синтаксичному складу. Сама впливаючи сильно на мову стародавніх руських людей, вона вбирала в себе елементи тої ж таки мови, що була кривною мовою списувачів, читачів та

всіх шануючих церковно-славянську книжку і письменність. В самому старому пам'ятникові східних славян, в Остромировому євангелії, вже зустрінемо помилки, які робив мимохіть переписувач диякон Григорій в нарисах літер церковно-славянського тексту під впливами старо-руської вимови (Сінаксар, після євангелій). Кожний пізніший пам'ятник все виразніше виявля вплив староруської народньої мови на літературну церк.-славянську; і хоча сам перший літописець й підкреслює те, що „Словѣнескъ языкъ и Рускій одинъ“, але мова його-ж літопису досить яскраво відсвічує і в фонетиці, і в морфології, і в синтаксисі уклад мови староруської. Пізніш, а надто у XIV і XV в.в., немалий вплив на церк.-славянський язык східних славян мав славянський літературний язык середньо-болгарської та сербської редакцій. Отак то і в Північній Московській Русі, і в Південній Русі—Україні старий славянський язык вживався скомплікований пізнішими південно-славянськими впливами та змінявся наперствуваннями і постійними впливами мови народньої.

Тоді то, а саме в половині XVI ст., в Москівщині, з приводу невідступної необхідности церковних реформ і виправи книг побожних, піднялася боротьба з нівеченням славянської письменности. За для виправи і охорони її треба було звернутися до граматичних наук. Максим Грек у своєму „Бесѣдованіи о пользѣ грамматики“¹⁾ обороняв твердження, що „грамматикія есть ученіе зѣло хитро у Еллинех: то бо есть начало входа иже къ философіи... (она) есть начало и конецъ всякому любомудрію: от нея же всяко естество творится и естество славится; сѣй-же прилѣжай благоразумная вся собираеть... сею умная наша и душевная чувства состоятся... о сей прогоняется всякое мраковидное наразуміе“. Безпосередне „мраковидное наразуміе“, з яким змагався М. Грек та освічені люде першої половини XVI в., було Московське православне духовенство, що не тільки ні з якою „грамматикією“ не було знайоме, але не відало, по влучному вислову того-ж часу, „ни православія, ни кривославія“. І для розваги такої несвідомости і такого нетямю Максим Грек написав де-які статті по граматиці славянського языка, підхиливши його до грецької регламентації, наскільки вона виявилася в славянській граматиці

¹⁾ Такий заголовок маємо в 1-му друкованому виданню цієї праці М. Г.—ка, що спорудив Сиромятников у Москві в 1782 р.

Іоанна, екзарха Болгарського. А бажаючи оборонити і ствердити правдиву славянську мову в книжках церковних, учень і продовжник діла М. Грека Зиновій Отенський в другій половині XVI в. найбільш повставав проти впливів руської народної мови на літературний славянський язик і висловив свою думку в таких словах: „низводить книжнѣя рѣчи отъ общихъ народныхъ рѣчей есть лукавое умышление христорборцевъ; но гораздо приличнѣе общія народнѣя рѣчи исправлять книжними рѣчами“.

Немалим відрізнялася справа з народною і письменною мовою в тій Русі, що з XIV в. з'єдналася з Литвою, а потім ввійшла в склад Польської держави. Тут брала значну силу боротьба православія на дві сторони: необхідність оборони від пануючого в державі агресивного католицизму та необхідність боротьби з впливами протестантських павчань аж до тих, що негативно ставали до самих висновків християнства, як, напр., соцініанство. А і та, і друга справа наводили на необхідність найширшого розпросторення святого письма, і взагалі книжок релігійного змісту, по всіх колах людности, з того-ж виходить—розповсюдження освіти і перш усього письменности на мові, яко мога ближчій і зрозумілій народові, на сили якого і покладалися люде релігійні та освічені, обороняючи рідну віру. Звідсі—переклади й видання книг святого письма і церковної ваги для людей „простих“, „людем посполитымъ рускаго языка къ пожитку и къ науцѣ“, по думці Ф. Скорини, починальника цієї справи. Від XVI-го і початку XVII-го в.в. до нас дійшла низка Євангелій (Пересопницьке, Хорошевське, Тятинське, Євангелія учительні), Пісня пісень, Псалтир та інші книжки, в яких ясно визначалося, що з'являються вони в перекладі на українську народню мову для порозуміння і вжитку цих перекладів невченими людьми, саме—для тих „слово Божіє милуючих“ людей, „которые писма полского читати не умѣють, а языка словенского читаючи писмомъ рускимъ, вкладау зъ словъ его не розумѣють“ (Хорошев. еванг.).

Тільки не треба поширювати термін—„мова прѣстих, посполитих людей“. В дійсності, це не була та мова, що ми зовемо мовою простолюдною. Та народня мова, що поділяється на різні діалектичні групи, мова прѣстого люду в буденному життю своєму, уся цілком посполита мова і не могла стати мовою літературною, не стала нею ні за давніх часів, ні пізніше. Та й в наші часи проста життєва мова народа у всій різнома-

нігності своїй не є, як відомо, українська літературно-книжна мова, мова української письменности. А в XVI—XVII в.в. самі читачі, люде „слово Божіє милуючіє“, зовсім і не бажали такого суцільного, повного упрощення книжної мови, пониження її на ступінь звичайного, буденного знаряддя, яким в метушні практичного життя була проста українська народня мова. Наряду з змаганням зблизити та вияснити більш широкому колу читачів тексти книжок побожного і користного змісту, не зникало бажання охоронити основи традиційної урочистої, піднесеної над щоденною звичайністю мови церковно-славянської. До того прилучався і острах ревнуючих про чистоту православного навчання, як-би новини в формах мови не внесли новин і помилок до самого розуміння святого письма і не розвільнили його побожного значіння. Гр. Ходкевич, видавець Заблудовського Учительного евангелія (1568—1569 р.р.), писав в передмові до нього так: „помыслилъ же былъ есми и се, иже бы сію книгу, выразиумѣнія ради простых людей, преложити на простую мову, и имѣлъ есми о томъ пошеченіе великое: и совещаща ми люди мудрые, въ томъ писмѣ ученые, иже прекладаніемъ здавнихъ пословиць на новше, помылка чинится немалая. якоже и нынѣ обрѣтается в книгахъ новаго перевода“¹⁾.

В розпалі боротьби православія з католицтвом, а також і з протестанством, на кінці XVI і в початку XVII в.в., поряд з розповсюджуванням книжок релігійного змісту, через допомогу „перекладанія“ славянської мови на „посполитий“ український лад, проводиться боротьба за ту-ж самісіньку „здавню“ церковну, славянську мову, її чистоту та граматичну поправність. Зах. Копистенський переконував кн. Святополка Четвертинського, що „з вѣку... той словенскій языкъ есть знаменитъ, которого Іафетъ и его поколѣнье уживало; широко и далеко ростягль отъ Бѣлаго моря до Греческихъ, Венеціанскихъ и Римскихъ границъ, и на востокъ надъ Чорнымъ моремъ до Персіи притягаеть, а у Ледовитого моря ся озираеть... и славный (він) былъ, для чого отъ славы славенскимъ названный есть“²⁾. А Іоанн Випенський стисло визначав, що „языкъ славянскій правдою Божою основанъ, збудованъ и огороженъ

1) И. Каратаевъ. Опис. славяно-русскихъ книгъ 1491—1730 г. в. I, стр. 144.

2) Передм. до толков. І. Златоуста на 14 бес. ап. Павла 1623 г. у С. Голубева „Ист. кiev. дух. ак.“ т. I, стр. 182.

есть“¹⁾. Проте, оці релігійно-полемичні твердження навряд чи могли бути досить переконуючими. І небезпечний ворог православних Петро Скарга злосливо підкреслював в своїй полеміці, що „не було ще на світі академії, де-б теологія, філософія і логіка та інші свободні науки вкладалися по славянськи: з таким язиком неможливо стати вченим; та й що то за язик, якого зараз ніхто не тямить і не розуміє писаного на ньому? Він не має і не може мати ні своєї граматики, ні риторики“ та инш.

На оборону цього язика Іоанн Вишенський, що сам писав посланія на мові славянській sui generis, котра дуже порушала чистоту церковно-славянського язика навіть його часу, цей палкий полемист, не знаходив нічого кращого сказати на захист органу православного віронавчання, як те, що—„пусть многымъ славянскій языкъ даже и обмерзѣлъ“, тільки трапилося це „по діавольському навожденію“. Але ви, „возлюбленная братія, русскій благочестивый народъ“, проголошував витія: „евангелія и апостола в церкви на литургии не выворочайте... книги церковные все и уставы словенскимъ языкомъ друкуйте, сказую бо вамъ тайну великую, яко діаволь толикую зависть имаеть на словенскій языкъ, же ледво живъ отъ гнѣва; рад бы его до тщеты погубилъ, и всю борбѹ свою на тое двигнулъ, да его обмерзить и въ огиду и ненависть приведетъ; и што нѣкоторые наши на словенскій языкъ хулять и не любять—да знаешь запевно, яко того майстра дѣйствомъ и рычаніемъ, духа его поднявши, творять. А то для того діаволь на словенскій языкъ борбу тую маеть, занеже естъ плодоносѣйшій отъ всехъ языковъ и Богу любимійшій; понеже безъ поганскихъ хитростей и руководствъ, се же естъ—кграматыкъ, риторикъ, діалектыкъ и прочіихъ ихъ коварствъ тщеславныхъ: дьявола въ мѣстныхъ, простымъ, прилежнымъ читаніемъ безъ всякого ухищренія къ Богу приводитъ, простоту и смиреніе будеть и духа святаго подьмелеть“²⁾.

Чи, так, чи не так, а самому Київському митрополиту Михайлу Рогозі у „Окружному посланію къ православнымъ 1594 р.“ доводилося признаватися, що на Україні „ученіе святыхъ писаній зѣло оскудѣ, паче же *Словенского Россійского языка*, и

1) „Зачапка мудрого латынника зъ глупымъ русиномъ“. де палка оборона славян. мови. С. Голубев, II. Могіла, т. I. Прилож. № XVIII.

2) Акты Южн. и Зап. Рос. т. II; стр. 210.

вси челоуѣцы приложишася простому пєсьвершенному Лидєрому писанію, и сего ради въ различныя ереси впадоша, не вѣдуще въ Богословіи силы съвершеннаго грамматическаго Словенскаго языка“¹⁾.

У такому становищі був язык „Словенский“, що голова православної церкви визначав його і терміном „Россійскій“, забезпокоючись впливом серед освічених людей звичая користуватись „людським писанієм“. Справжнім, реальним національним ділом того часу була оборона цієї славянської мови, і його занепад загрожував всій народній справі стверження свого національного я. І поперед усього виникало питання про установу науково-граматичного ладу славянської письменної мови, про філологічну учену працю над утворенням авторитетної славянської граматики. Цю справу, яко справу великої національної ваги для того часу, і взяв на себе Мелетій Смотриський.

Мелетій (св. ім'я Максим) Смотриський (р. б. 1577 р.) був сином першого ректора Острожської школи Герасима²⁾. вчився в цій школі, де його учителем був відомий Кир. Лукарис; потім скіпчив Віленську єзуїтську колегію, а є указівка, що був учнем і в Краковській академії³⁾. В кінці XVI в. Мелетій побував в університетах Лейпцига, Нюрнберга та Віттенберга, потім учителював у Віленській школі. Будучи людиною великого талану, знання та енергії, Смотриський хутко визначився посеред православного духовенства. В 1610 р. видав він уславлений „Плач“ (Тренось) східної церкви з приводу відпаду православних в унію; в 1619 р. видав свою граматику, а на другий рік його наставлено патріар. Теофаном в архиеп. Полоцькі, брав пильну участь в боротьбі православних з уніатами. Після вбивства полоцького уніатського архиеп. Кунцевича поїхав Смотриський на схід, де прожив три роки: повернувшись до рідного краю, був ректором—маємо можливість гадати—Київо-братської школи (м. б. в 1626—27 рр.) за часи митроп. Іова Борецького, його приятеля, про що згадує С. Косов в своїому Exegesis'i 1635 р.⁴⁾. Тоді-ж Мелетій став палким

1) Акты Запад. Рос. т. IV, стр. 42.

2) Прозв. Смотриський Герасим, походженням подільський шляхтич, одержав, мабуть, від назви річки Смотрич, на котрій стоїть Кам'янець-Подільський.

3) Maciejowski. Pamiętniki o Dziejach, t. III, 455.

4) Див. у С. Голубева „Пет. Кієв. Дух. Ак.“ т. I, ст. 217—218 та прил. XII з Exegesis'a С. Коссова „był rectorem Smotrycki“ стр. 83.

заступником думки при з'єднанні церкви східної й західної під головуванням папи, що висловив в „Апології Восточнаго странствованія свого“ (1628 р.), потім в „Паренезисі“ та особливо в пристрасно-полемичному „Екзетезисі“ 1629 р. Мит. Іов з духовним собором у 1628 р. добулися від Смотриського тимчасового відцурання від унії, примусивши найбільш погрозами обурених міських козаків¹⁾, але він в дійсності залишився запальним уніатом до самого сконання (1633 р.) в наданому йому папою сані архієпископа Гієрополитанського²⁾.

Ще до часу видання граматики М. Смотриського на Україні й в Західній Русі ми знаємо заходи задовольнити попити до граматичного знання. Окрім славянської граматики Іоанна, екз. Болгарського³⁾, першою надрукованою граматикою мусимо лічити ΔΕΛΦΟΥΣ (братство) ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ ΔΟΒΡΟΓΛΑΦΟΛΗΒΑΓΟ ΕΛΛΗΝΟΣΛΑΒΕΝСкаго язика, вид. у Львові, в Братській друкарні 1591 р. Навчання цієї граматики не тільки підлягало ладу грецької граматики⁴⁾, а навіть вона надрукована на двох мовах—грецькій та славянській, до того і в самому заголові грецькі літери чергуються, по братерськи еднаючись з славянськими. На одній сторінці був надрукований текст граматики грецький, на другій—славянський, тільки 20 стор. навчання про часи дієслів викладено по славянськи; всіх аркушів в книзі 182: на 5-му з них зазначено по грецьки і славянськи, що „Грамматика сложена отъ различныхъ грамматикъ студейми, иже во Львовской школѣ“. Оті то „различныя граматики“, очевидно, грецькі, по перевірці приводить до одній, а саме—до граматики вченого філолога XV в.

1) Тоді-ж то, на Кпів. соборі 1628 р., козак Соленик, розгніваний дискусіями, в час, як його усували з місця зібрання, вигукнув прилюдно: „Ну, біс вашій матері, махлюйте, махлюйте: достанеться-ж тут і Павлу, і Савлу“. Навіселя Холмс. еп. І. Суша видав у Римі обширу біографію Мелетія С. під заголовком „Савль и Павелъ (Saulus et Paulus ruthenae unionis... sive Mel. Smotriscius“ 1666 р.)

2) Митр. євгеній „Словарь Истор.“ вид. 1828 р. с. 44—54.

3) Від І. Болгарського йде і граматична термінологія, яку він з грецького приладив для славян.

4) Нічого дивовижного і неможливого в такій підлеглості ми не побачим, як що згадаємо, що через 300 років, в 70 та 80 р.р. XIX в., в Росії значна частина підручників для навчання російській граматиці підлягала ладу і регламентації підручників латинського язика. Підручниками з відбитком такого напрямку в грамат. системі користувались деколи по школах ще в початку нашого століття.

Констан. Ласкариса¹⁾. О. Лепкий порівняв Львівську граматику з грецько-латинським текстом граматики Ласкариса Венеційського вид. 1546 р. і запевнився в тому, що в значній мірі зміст граматики 1591 р. перейнятий у Ласкариса і відрізняється лише упорядкуванням матеріала. Складена-ж Львівська граMATика була спудеями, с. т. студентами Львівської братської школи, під проводом учителя цієї школи митропол. еласонського Арсенія, чи, навіть, можливо, що текст грецький був викладений Арсенієм, а славянський переклад—його слухачами—спудеями „для ученія русскої молодежи науки греческаго языка“²⁾.

В 1596 р в Вільні протопоп м. Корця Лаврентій Зізаній видав дві книжки: „Грамматика Словенска съвершеннаго искусства осми части слова и иных нуждних“ з підзаголовом (після „Епіграммы на Грамматіку“³⁾) „Посланіє спудеом изрядным и всѣм любителем доброголаголиваго и пространнаго словенскаго языка“—та потім Азбуку під заголовком „Наука ку читаню и розумѣню письма словенского“ з прилученим до „Науки“ словничком „Лексис, сирѣчь реченія въкратцѣ събранны. И из словенскаго языка на простый рускій діалектъ истолкованы“. Це вже була граMATика, що дійсно призначена для навчання церковно-славянській літературній мові. Оця граMATика була справжньою предтечею філологічної праці Смотровського і де у чому попередила її. Так, східне в обох навчання про вісім частин слова, про „различіє“, себ-то член (в рус. і славян. вигаданий—іже, яже, еже), їм'я (существ., прилагат.), дієслово (глаголь) причастник (причастіє), применник (предлогъ) знолучник (союз) в дієлові п'ять родів (залоговъ), два супружества (спряженія) чотири способа виразів дієлова (паклоненій), п'ять часів (временъ); метрика віршування у Зізанія закладена на підставі короткості і довжини самозвуків (голосівок), що штучно приточено до славянської та руської мови. Але в здебільшому, особливо в питаннях про 10 відмін (склоненій) пмен, про ступені

1) *Ischer*. *Obraz bibliogr.-histor. literat. i nauk w Polsce*, I. 70.

2) *О. Лепкий*. „Нѣсколько словъ о греческо-славянскої грамматикѣ, издан. во Львовѣ въ 1591 г.“. Льв. 1872 г.

3) Початок цієї епіграми такий:

Грамматика писма всѣхъ научаетъ,
Четирма частями латве уразумляетъ,
Орфографією и Просодією,
Синтаксисом и Этимологією і т. д.

порівняння, укінчення сушружеств було немало натяжки і плутанини. „Лексисом“ граматики Візанія наближувалась до Азбуковників, цих енциклопедичних словників нашого старого часу, починаючи з кінця XIII-го в.

Як ми вже нагадували, в 1619 р. вийшла у світ грамика Мелетія Смотриського, заголовок котрої подано в початку нашої статті. Це була докладна філологічна праця чоловіка вченого і талановитого. Він не тільки використовував всі попередні роботи, визначив та розпорядив грамичний матеріал. Значіння книжки Смотриського будеється на тому, що їм піднесено церковно-славянський язык руської редакції до теоретичних тез і обгрунтовано на них справжню наукову для того часу грамику. Простуючи до того, щоб почистити мову славянську, Мелетій запевне і не гадав, що він за дійсні старі форми цього языка приймає пізніші перейначувані їх звуки, ставлення та уклади, а в де-яких випадках і форми мови руської, навіть,—фіктивні форми руського языка, утворені на довгому протязі існування славяноруської письменности. Але завдання його було „запедбалий, а церкви нашої природний“ славянський язык ствердити, яко літературний орган, дати можливість не тільки „читать по словенску и чтомоє вырозумѣвати“, а й „писати роздѣльне“, себ-то володіти мовою письменною для творів письменних. Нарешті, метою Мелетія було збудовати строго визначений, порядно поставлений орган друкарського слова перш усього у себе, в рідній країні, а потім і серед усього православного славинства. І Смотриський досягнув своєї мети. Славянський язык до того часу існував в нестановлених, авторітету не маючих редакціях західно і південно славянських. Тепер він набуває виразний, твердий порядок, лад, статечну систематичність. І в отсій вже східно-славянській редакції славянський язык починає панувати серед усіх православних християн¹⁾. Вага книжки, утвореної українським ученим філологом триста років назад, залежить від того, що він збудував грамичні основи для літературної мови Русі північної, південної та східної. І те, що збудовано було Мелетієм Смотриським отак віддавна, і досі не стратило сили в грамичному складі не тільки літературної Моськовської мови, яка прийняла систему українського вченого, а також в складі

¹⁾ В. Григоровичъ. „О трудахъ, касающихся древне-славянскаго языка“. Учен. Зап. Казане. у-та 1852 г., кн. 1, стор. 30.

українського книжного язика XVII і XVIII ст., та й нового українського письменства.

При перегляді граматики Смотриського, ми побачимо, що майже не усі з дітячих літ нам відомі правила та окремоти, що відзначають мову граматично утворену, якій ми навчались і навчаємося в школі, беруть свій початок від книжки, що видана у нас в 1619-му році.

Порядкуючи в чотирьох частинах книжки навчання орфографії, етимології, синтаксису і просодії літературної мови, стародавній філолог визнача вісім етимологічних поділів, як у Зізанія, але тільки замість члена (различія), котрого у Смотриського вже нема, додано „междометіє“. Відмін імен—для іменника (существительнаго)—чотири, п'яте—для прикметника (прилагательнаго); ступенів порівняння три—положенная, разумная (сучасна порівнювача—„сравнительная“) та превышняя. Родів граматики відзнача сім, стільки-ж відмінок (падежей)—именовний, родний, дательний, винувний, творительний, звательний і наново запроваджений Мелетієм—казательний (пізніш—„предложный“); чисел—три (поединче, подвійне, многе). Супружеств (спряженій) дієсловів—два, і Смотриський статичне відрізня їх по 2-й особі поединч. числа тепер. або буд. часу; родів (залогів) дієлова п'ять—дѣйствительный, страдат., по термінології Мелетія, отложительный (боюся, труждаюся), середній та обцій. Найбільш значною в етимології Смотриського була наука про форми (види) глаголів та про дієпричастник. В цьому відділові стародавній філолог, слідкуючи за живим ладом мови і почувуючи, що далеко не вся вона обіймається і може бути підпорядкована під граматичні правила (та ще до того по регламентам мови грецької) перший підійшов до признання „навиків“, властивих для живої усної мови, до впровадження форм цієї мови в граматичний склад мови письменної, літературної. Смотриський відзначав дієслови довершені та недовершені і визнавав дві основні форми, два види—первотворний (первообразный, совершенный) і похідний (производный), а у останньому помітив починальний (начинательный) та частотливий (учащательный) видозміни. Способів (наклоненій) він відзначав шість, термінуючи їх—изъявительнымъ, повелительнымъ, сослагательнымъ, молительнымъ, подчинительнымъ и неопредѣленнымъ, і стільки-ж часів (временъ): настоящее, прешедшее, преходящее, мимошедшее, неопредѣленное и будущее. Про те, заходи Мелетія пристосувати часи до видозмінів (преходящее и

непредѣльное — до дієслів довершених, а прешедшее і мимощедшее — до недовершених) привели лише до плутанини і неладу від того, що Смотриський не міг докладно відзначити тем коріневих від дієсловних, і у нього систематизація дієсловних форм покинула ґрунт дійсно живих форм славянського язика¹⁾. Дієпричастники, що були новиною в граматиці Мелетія, розумілись їм, яко усічені причастники з прикметами родів та чисел, але без відмінок; в дійсності, це були форми руської мови, не прирожені славянській мові, але стародавній філолог цього не розрізняв²⁾. Це признавав він і того, що не можливо всі форми супружеств глаголів по часам виводити з часу теперішнього, або що витворена їм дієсловна форма „причастодѣтіє“, в порівнянні латинському герундіуму і грецькому вербальному прикметнику — форма фіктивна, не існуюча ні в славянській, ні в руській мовах. Етимологічний правопис збудований був Смотриським виключно на словотворному принципі. Оцей то принцип і панував три століття в руському правопису: його-ж поневільно надавав уряд і українській літературній мові.

Досить суцільно і докладно викладена в граматиці синтаксична частина. Синтаксис Смотриського, підневолений в своїй регламентації грецькому граматичному складові, чинив великий вплив на літературну руську і українську мову не тільки в XVII и XVIII в.в., але і в пізніші часи. Немалий інтерес мають фонетичні міркування Мелетія, висловлені їм в четвертій частині з приводу просодії. Після розділу співзвуків (шелестівок) на полузвуки і беззвуки (між иншим у нього визначено вже два г — придинове і гостре, відповідально українській вимові) він поділя самозвуки славянського язика на довгі — и, ѣ та омегу, короткі е, о і двоєчасні (двоєвременныя) а, і, ү³⁾. Визнаючи необхідність і можливість установи в

1) Докладне ставлення питання про дієсловні види зроблено було тільки в початку XIX в. філологами німецьким Фатером та російським Болдыревым. Див. у І. Давидова „Предис. къ нов. изд. Росс. грам. Ломоносова“ в „Учен. Зап. 2-го отд. Ак. н.“ 1856 р. кн. III.

2) А. Востоковъ. Разыск. о славян. языкѣ. Учен. Зап. 2-го отд. Ак. н. 1856 р. кн. II, в. 1, стор. 22 — 23.

3) Смотриський розрізня ще також е і с, але тільки як нарис літер. а потім відзнача, яко „приряжно-гласныя“ ѡ і ѡ. „коп сами по себѣ гласа издати не могутъ“. Юсѣв С. кий вже не відзначав і лічлив їх за м'які самозвуки ю і я.

слав'янській мові грецьких придихів і наголосів на самозвуках, Мелетій наближує фонетику грецьку і слав'янську до того, що, у слід за Зізанієм, признає природженим мові слав'яно-руській віршову міру метричну, а не сілабичну, що панувала. наперекір природі мови, в нашій письменності з XVI-го і в XVII та XVIII в.в. Цікаво, що не задовольнений філологічними підставами для впровадження в нашу мову метричного віршування автор граматики наводить і історичну увагу. Матфій Стрійковській (автор „Кроника Польської, Літовської та Руської“) — „дѣй славенскихъ хронографъ достовѣрный“, каже Мелетій і подає його відомість, що славетній латинській поет Овідій на засланні серед Сарматських народів вивчив слав'янський язик і писав на ньому вірші звичайним для Овідія метричним розміром.

Отака то граMATика Мелетія Смотровського—трюхсолтній предок слав'яно-руського граматичного складу.

Від неї пішла майже уся та термінологія, яку ми вбачаємо в сучасних граMATиках: від неї пішли і ті непорозуміння і труднощі, які ми настезуємо в мові письменній, бо орфографія слав'янського письма, хай і не чистого, а новослав'янського XVI-го віку, ця орфографія була пристосована до живої мови як москвської, так і української. Ось відкила всі ті ерики і яті, і умовні регламенти етимологічного правопису, що тепер з легкою душею, безпосередньою наївністю і сміливістю невігласся знищено до щенту, як символ ненавидної традиції.

Але ця „ненавидна традиція“ відограла велику культурну роль, найбільш в письменстві східних слав'ян; також значну силу вона мала і в житті, і в розвитку літературної мови південного слав'янства.

Треба зазначити, що стосунки Русі, насамперед Української, з Болгарами, так рішуче засвідчені з X віку, не припинялися навіть після скасування Болгарської незалежності наприкінці XIV-го в., і визначалися в XVI і ще більш в XVII віці книжно-літературними впливами, які тепер простували з півночі на південь. Близкість старої Болгарської мови до церковно-слав'янської руської письменності середньої доби наводили на те, що не тільки до XIX-го віку в болгарській письменності панував церковно-слав'янський язик, але й в першій половині XIX-го віку, в епоху відродження болгарської літератури на основі народньої мови, виявилось змагання при-

лизити народні новоболгарські та книжні славянські первістки. При тому в підставу граматики для болгар лягла стара наша книжка Мелетія Смотрицького, що бачимо в граматиці Хр. Дуничанина, а також рильського архимандрита Неофіта (1835 р.)¹⁾. Визволення-ж від безпосередніх впливів славяно-руського письма та граматики прийшло для болгар лише в останній чверті XIX-го століття.

Окремі і дуже впливи надала наша граматика сербській письменності. Ці впливи з'явилися вже в XVII віці, коли Україна вела діяльні зносини з балканськими народами. В першій третині XVIII-го в. в закладену нову школу в Білграді було запрохано учителем Максима Суворова, який привіз з собою сотню примірників граматики Смотрицького, а в 1755 р. ця граматика була передрукована для сербів в Римнику²⁾; наприкінці XVIII в. на її підставі були видані сербські граматики Вуяновського (1793 р.), Мразовича (1794 р.), підручник к „славянскому правочтенію и правописанію“ (1797 г.)³⁾ і, наслідок, по зразку нашої таки граматики була складена сербська граматика славнозвісного Домбровського (вид. 1821 р.).

Історик сербської книжності з приводу переклада граматики Смотрицького стисло, але досить виразно відделикнувся на цю подію так, що книжка українського ученого безперечно заслуговує найвищої хвали й слави за те, що ствердила в Югославії читання славянських книжок в руській їх редакції⁴⁾. Справді, перед XVIII в. в Сербії утворився окремий славяно-сербський язик і окрема славяно-сербська літературна школа. І цей то славяно-сербський язик, амальгама руського церковного з сербським, тримався в письменності дуже довгий час⁵⁾. Тільки діяльність народнього письменника Досихвея (Дмитра)

¹⁾ Н. Засадкевичъ „Мелетій Смотричкій, какъ филологъ“ Од. 1883, стр. 169.

²⁾ Заголовок цієї книжки „Граматика в ползу і употребленіє отроковъ Сербскихъ, желающихъ основательнаго изученія Славянскаго діалектика“. Після текста граматики М. Смотрицького надрукований додаток „Чинъ технологии, спрѣчь художнаго собесѣдованія о осми частяхъ слова, по вопросамъ и отвѣтамъ потребляемаго“. Учен. Зап. 2-го от. Ак. н. 1856 кн., III ст. XLIX.

³⁾ Ст. Новаковичъ. „Исторія Српске књижевности“ 2-е вид. в Београду 1871, стор. 180, 185, 191.

⁴⁾ Ibid. стор. 111.

⁵⁾ Пыпинъ и Спасовичъ. Исторія славянс. литературъ, т. I, стор. 203 та ин.

Обрадовича (1739—1811 р.р.) і Вука Стефановича Караджича, що остаточно відцурався славяно-сербської традиції (1787—1864 р.)¹⁾, проклали в минулому столітті нові шляхи для вільного вислову народньої думи в формах рідної мови.

А що не менш характерно, це ті впливи руської редакції славянської письменности через граматику Смотриського, які можна спостерегти в глаголицькій печаті Далмації. Про це посвідчують, як праці Леваковича над поправкою глаголицьких церковної служби книжок, так і виданий їм-же в 1648 р. молитовник, в справі котрого брали участь українські уніатські духовні особи—Меф. Терлецький, І. Ісакович і Ф. Борович. Діло Леваковича продовжував в XVIII ст. архиеп. Зарський Матвій Карамак, який видав в 1740 р. глаголицький служебник, де тримався при виправах тексту граматики Смотриського, і його учень архидякон Матвій Савич, що улаштував до видання книжку Мелетія в текстах славянському та в перекладі на латинський, подекуди в чому змінену та поповнену новими замітками для вживання молодих ілірійських духовних вихованців в далматинських школах²⁾.

Для нас ближче і цікавіше ті впливи книжки Смотриського, які вона зробила на східних слав'ян, а перш усього на Великорущину.

ГраMATика 1619 року була видана в Москві в 1648 р. в супроводі виписів із творів Максима Грека та святих отців, авторитетом яких хотіли пересвідчити в користі граматики і необхідності науки³⁾. Біля половини віку це видання книжки українського ученого було єдиним підручником для граматичних правил літературної північно-руської мови. Знову надрукована 1721 р. Полицарповим, відібрана, яко первозразок, для „Руководенія“ в граматику Кошієвського (1706 р.) та для „Грамматикі словенской“ Максимова (1723 р.) книжка Смотриського мала за безумовний авторитет і вперше зустріла досить дотепну критику її орфографичних наказів в „Разговорѣ объ орфографіі“ Вас. Тредьяковського 1748 р. Про те, вона дожила до Ломоносова, котрий багато позичив у Смотриського для своєї

1) В. Караджич визначив основою нового літерат. сербського яз. живу народню мову, а саме—герцеговинський діалект.

2) Див. у Н. Засадкевича Ор. сіт. складені по Шафарику и Коштару відомости про це на стор. 188—201.

3) Пекарській „Наука и литература при Петрѣ I“ т. I, стор. 183.

граматики, що засвідчено авторитетними дослідниками, як, напр., Давидов¹⁾, Пекарський²⁾, Буділович³⁾, Архангельський⁴⁾.

Заслуги Ломоносова перед літературною руською мовою, якої він остаточно надав великоруський Московського типу характер і відріжнив від мови церковно-славянської, величезні і незаперечні. І ми а ні крихти не помалимо їх, показуючи на попередників, що почасти давали провід Ломоносову в його філологічних розвідках. Такими були перш усього Мелетій Смотриський з його граматикою та українські письменники і учені кінця XVII і початку XVIII в.в., які утворили книжну мову на славяноруській основі. Ломоносов сам не таїв цього, згадуючи у власних розвідках імена своїх попередників. Нарешті, „Россійская грамматика“ його (1755 р.) згідна з граматикою Смотриського і в загальному порядку частин, і в окремих уставах і правилах, і в досить послідовно проведеному етимологічному принципові словотвора для практичного правопису. Ломоносов, правда, викинув усі надрядкові знаки, десять літер з алфавіта Смотриського, залишив тільки чотири роди (муж., жен., серед., загальний), усунув двійне число, перехідне змякшення горлових в відмінах іменників, складні часи з запомоговим дієсловом, та прості минулі часи⁵⁾. Але проте, визнавши ще з молодих літ граматiku Мелетія Смотриського Ломоносов, добре познайомившись з нею в Заїконоспаській та Київській академіях, широко використовував книжку фундатора граматичного складу славяноруської мови. Так, він перш усього скористувався граматичною термінологією, яку ствердив Мелетій. Відповідно Смотриському, Ломоносов початкові звуки людського голосу іменує неподільними частинами слова, самозвукі—іноді голосними, іноді—самоголосними, тверді та м'які звуки—дебелами та тонкими, „слово“ прозива „реченієм“. Частини мови, у Ломоносова (як і у Смотриського) частини *слова*, порядок *частин слова*, себ-то частин мови, у Ломоносова такий-же, як у Смотриського: наука про дієпричастник узита у Смотриського⁶⁾.

1) Учен. Записки 2-го отд. Ак. наук. 1856 г., т. III.

2) Пекарскаго Описаніе, т. I стор. 186 та „Дополн. извѣстія для біогра. Ломоносова“, изд. въ 1865.

3) „Ломоносовъ, какъ натуралистъ и филологъ“, 1869 г.

4) „Изъ лекцій по исторіи рус. литерат.“ Каз. 1913 г.

5) „Россійская грамматика“ Ломоносова, вид. 1755 р. §§ 35, 55, 84—85, 133, част. 3-я, гл. 2-я, 3-я, част. 4-я, гл. 2-я, 3-я і т. д.

6) П. Житенкій „Къ исторіи литерат. русской рѣчи XVIII в. въ Изв. отд. рус. яз. и слов. Ак. н.“, т. VIII, в. 2, стр. 32.

Він же, слідком за Мелетієм, призначив для заіменників 5 родів, хоча й не дав прикладів для усякого рода. Поділ дієслів на два супружества по закінченням другої особи тепер. часу дослівно позичено їм у Смотриського. Відділ („Наставленіє“) п'ятий—про заіменників та службових частинах слова (заіменник, приіменник, зполучник та чувственик) майже не весь перейнятий у Мелетія; в відділі шостому—про зполучення частин слова—Ломоносов також слідкував за Смотриським¹⁾.

Звернемось тепер до української літературної мови три віка назад. І раніш усього зазначимо, що впливи книжки Мелетія на Україні йшли і безпосереднім шляхом, і шляхом, так скажемо,—поневільним, себ-то через вплив граматичного складу загально-державної руської мови і мови літературної на письменність українську.

Насамперед треба нагадати, що граматика 1619 р. настановила де в більшому форми і характер книжної української мови XVII віку, і вона-ж яскраво відбилася на тій нормі мови, в якій книжна основа цієї мови хронула свою осередкову силу, пильнуюючи про те, щоб не наробити шкоди для народніх первістків її, для чого українські письменники силкувалися витворити систему правопису, що зполучала початок етимологічний з фонетичним²⁾. На прикінці XVII в. і в першій половині XVIII в. книжна мова на Україні прийма значну силу слів і форм народньої української мови, вона стає зовсім славяно-українською мовою³⁾. І тільки з середини XVIII-го віку під ярмом державної поневільної політики московизації та дужими впливами російського літературного язика прийшла до занепаду книжна славяно-українська мова і разом з тім підупав безпосередній вплив славянського граматичного складу, який дав наній мові своєю книжкою Смотриський.

Трохи инакше, більше і надовше відбився безпосередній вплив Смотриського в Галицькій частині України. Нічого й казати про XVIII століття, коли там зуповне панувала стародавня українська книжна мова, але-ж і в перші дві третини минулого віку славяно-руській устрій письменної мови, збудований на підвалинах, що дала граматика 1619 р., залишався

1) П. Засадкевичъ „М. Смотрицкій, какъ филологъ“, гл. 5-та і А. Будиловичъ „Ломоносовъ, какъ натуралистъ и филологъ“.

2) П. Житецкій „Очеркъ литерат. исторіи малорус. нарѣчія“, ч. I, стор. 137—138.

3) Його-ж „Енеїда“... стор. 14.

суцільно непорушеним. Не один лише головний підручник початку XIX-го в. „Букварь языка славенскаго“¹⁾, а і граматика Ів. Могильницького (не надрукована в свій час) і його-ж філологічна розвідка „Rozprawa o jezuku ruskim“ 1829 р., і „Grammatik der ruthenischen oder Kleinarussischen Sprache in Galizien“ Іос. Левницького²⁾, і „Grammatika Slavo-Ruthena“ М. Лучкая³⁾— всі вони підмінювали одну уяву другою: уяву книжного славянського языка та народньо-галицької мови і останню піддавали граматичній регламентації Мелетія Смотриського. Початок визволення від підданні цій граматичній традиції поклав Іос. Лозинський, який написав в 1834—37-х рр. свою „Grammatyka jezuka ruskiego (Maloruskiego)“ видану в Перемишлі лише в 1846 р. Він провадив ту думку, що не мертвий славянський язык, а народній галицький повинен бути мовою книжною, порядям освіти і виразом думки та розвитку народа. Залишаючи для церковного уживання славянський шрифт, Лозинський пропонував для руського (по його термінології—малоруського) языка шрифт латинський⁴⁾. Тоді то й занялося довголітнє спечечання, особливо після появи 36 літерного алфавета Бречка в 1859 р.—уславлена „пря“ про питання, як бути з азбукою галицькою („абецадло“). І до самісіньких семидесятих років минулого віку майже всі галицькі граматики вживали шрифт церковно-славянський на усьому протязі свого тексту⁵⁾.

Зостається ще додати, що українська книжна мова і в XIX ст., з часу відродження, була тільки вже під посередніми немалими впливами російського літературного языка і його граматики, збудованої Ломоносовим, який дуже використував, що ми бачили вище, граматику Смотриського⁶⁾. Правда, україн-

1) Львівське вид. 1807 р.

2) Вид. в Перемишлі в 1834 р.

3) Вид. в. Пешті в 1830 р.

4) О. Огоновській „Ист. литер. Руской“ ч. II, 1 вид., стор. 100 і далі. О. Маковей „З історії нашої філології. Три галицьки граматики“ Зап. Наук. т. III—ка, 1903 р., т. 51.

5) Так в кн. „Грам. руського языка“ Я. Головацкаго, вид. 1849 р., „Методичній грам. языка мало-руського“ П. Дячана 1856 р., в „Граматиці Руського языка“ М. Осалци 1862, 1864 р. та ин. Науково складена „Грамматика руського языка“, вид. латинським шрифтом 1889. була пізнішою працею пр. Огоновського.

6) Цікаво зазначити, який вплив мала великоруська філологія і граматична література на граматики XIX в. на Україні і в Галичині. Перша „Грамматика малоросійського нарвчія“ А. Павловського (вийшла

сьбі письменники, ледве не кожний з них, починаючи з Ів. Котляревського і до Ів. Нечуя-Левицького¹⁾, та й пізніше, вносили деякі иноді дуже істотні новини в питання про український правопис і вживали в своїх творах свого власного правопису; але сила була не за ними, надто-ж після закону 1876 р., який піддав український правопис загально-російській азбукво-граматичній уніформі.

Тільки ж складне питання і про український правопис, і про можливість виключно фонетичного правопису взагалі, його догідність та нестатки, що все має свою навчаючу історію, і про наші сучасні граматки, найбільш про шкільні підручники,— повинно уложити зміст окремої статті. Зараз ми, лише, завважаємо, що як слідком за визволенням українського слова після першої революції, так і в останні два роки граматична, принаймі шкільна, література не усунулася від впливів славяно-

100 років назад, в 1818 р.) того нарбчя, „которое составляет почти настоящий языкъ“, по слову автора (VI стор. передмови) складена була по російському зраку, крім хіба указівки на те, що „причастіи ни на ст., ни прои. вр. у малороссіянъ совсѣмъ нѣтъ“ (стар. 21), бо її завдання її було визначити „разность, которая Малороссійскую рѣчь сдѣлала столько не похожую на всеобщій нашъ (літерат. російськ.) языкъ“ (стор. V). Пізніш, в книжці Івана Вагилевича „Грамматика языка Малорусского въ Галиціи“ (1845 р.) автор в передмові каже, що він „szedł za wskazowką Greeza i Wostokowa, najperszych grammatyków wielkoruskich“ (стор. XXII).

1) В „Енциді“ Котляревського (1808 р.) вже спостерігаємо подекуди фонетичний напрямок правопису, як і у письменника галицького літературного відродження Марк. Шашкевича (з 1837 р.). М. Максимович повернув на шлях україн. етимологічного правопису (починаючи з збірника 1827 р. і далі), що мало велику вагу для правопису у галичан. Попередниками Кулішевської фонетики були П. Артемовський-Гулак („Думки и пісні та ще де що“ 1839 р.), Квітка-Основ'яненко („О правопис. малорос. яз. 1840 р.“), Ол. Корсун („Сніп“ 1841 р.), Амвр. Метлинський (Южній рускій зборникъ 1848 р.), Л. Боровиковський („Байку и прибаютку“ 1852 р.). Одночасно з Кулішем пропонували свій надто штучний правопис Мик. Гатцук („Вѣжикок рідного пола 1857 р.) та К. Шейковський в 1860 р. В 70-х роках М. Драгоманов вживав в своїх виданнях фонетичний правопис, складений під впливом сербської орфографії (з хвостатим j), так звану „герцеговинку“. В 80-х рр. в Галичині з'являється етимологічний правопис В. Барвінського та складна фонетичного напрямку „Желехівка“ (Малор.-німец. Словарь проф. Желеховского 1886 р.). Про сучасну літературну правопис маємо цікаву, тільки не з наукового погляду, статтю покійного письменника Ів. Нечуя („Сьогочасна часописна мова на Україні“ в журн. „Україна“ 1907 р., ч. I).

руської граматичної регламентації, тягнеться у слід за нею і почасти перефразує її термінологію, наперекір змаганням відокремитися від російської літературної мови і наперекір фонетичним принципам правопису, що легко помітити в граматиках, не вважаючи ані на їх галицьку фразеологію, ані на новотвориму граматичну термінологію.

Таке довголітнє і широке значіння, як що на нього дивитися з наукового історичного погляду, мала, та й досі має, наша українська невеличка книжка „Грамматіки Славенскія правилное синтагма... Мелетія Смотриського“, що вийшла з друкарні рівно триста років назад.

27. VII. 919 р.

Іг. Житецький.

По першорядних книгозбірнях.

II¹⁾.

Британський Музей.

До війни подорож з Петрограду до Лондону була справою і простою і приємною. Влітку треба було проїхати $4\frac{1}{2}$ дні морем, щоб з Гутувського острова опинитися біля Лондонського мосту на Темзі, в самій гущі Лондону. Кошти на подорож не великі і доступні самій пролетарській кишені. Лондон—місто на всі уподоби. Театри, галереї, музеї, пам'ятники старовини, особливий побут -- все само собою сприяє увагу і дає досить праці уму. Наукова подорож до Лондону, особливо до Британського музею, стала робитись у нас звичайною річчю.

Після заклопотаної Петроградської зими і метушливої весни приємно на якийсь час залишити своє насичене місце, одкинути геть свої турботи і опинитись на облавковій пароплава. Пароплав невеликий, давньої будівлі, їде не до Лондону, а до Гулля, навантажений лісом. Пасажирів він бере небагацько, душ 15--20. Чекати кращого пароплаву не хочеться. Зайвих день-два не рахуєш, особливо коли пожити серед чистого морського повітря. Колихання? Так. Категат і Скагерак дадуться взнаки, і Північне море не гаразд вітає. Але що поробиш? Хай буде, як буде...

Невелика громадка, що зібралась на пароплаві і складалась майже виключно з англійців, стала потроху зменшатись, як тільки пароплав опинився на чистому морі. За столом кількість порожніх місць більшала, а при вході в Північне море

¹⁾ Першу статтю про Вашингтонську книгозбірню див. в 1 ч. „Книж. Вістн.“.

тільки капітан, що справляв роллю щирого господаря. та ще оди́н руський пасажир з добрим смаком. як і раніш. снідали собі та обідали, не зважаючи. а ні трішки на страшенне колихання. Почалася розмова. „Чого ви їдете до Лондону? Запевне, в якійсь справі“?— „Так, хочу попрацювати в Британському музею“.— На засмаглому обличчі капітана з'явилося здивування. Про Британський музей він нічого не знав і навіть, видимо, не чув. Довелося руському освідомлювати англійця, що то таке Британський музей... Та правду мовити, чи багачко серед грамотних у нас знають про Петроградську публичну книгозбірню і про її скарби?

Коли в широким колах Британський музей не дуже відомий, то це а ні трохи не зменшує його ваги. Християнин мріє собі побувати в Єрусалимі, магометанин—в Мекці, католик—в Римі, а вчений—в Лондоні з його Британським музеєм.

Звичайно, коли кажуть про книгозбірню Британського музею, то розуміють, що книгозбірня є додатком музею. А справді, це не так. Основною річчю музею була і, по суті, зараз є книгозбірня, і на чолі музею довго був головний бібліотекар. Історія музею і книгозбірні дуже характерна для такого народу, як англійці. Тут їхні національні риси виявилися найвиразніше. З одного боку невідступність, любов до своєї старовини, пошана до традицій, прихильність до просвіти і аристократизм духа; з другого боку—працьовитість, що скидається на змагання до чистої наживи, безцеремонність в стяганні колекцій, національний егоїзм. На ґрунті таких удач утворилась, все-ж таки, єдина свого роду установа, що навколо себе кидає проміння знаття.

Збирання колекцій здавна було поширеною справою у англійців. Вже в XVI віці були збірачі рідкощів не по професії, а по охоті. Який-небудь судновласник з добрими достатками захоплювався страстю до колекцій: збирав книжки, монети, гравюри. Робив це він з достатку: але не всякому спадкоємцеві приємно було отримати, замість достатку, якийсь збір рідкощів. Навпаки, спадкоємцеві, що не мав страсті до колекцій, одержана по спадщині колекція була тільки тягарем. Як її берегти? Що з нею робити? Несамохіль з'являлась думка, чи не передати її в інші більше надійні руки за зменшену платню, а не то і зовсім безплатно. В 1700 р. Роберт Котон одписав свою книгозбірню і збірку монет „на загальну користь“. Майже в той час другий збірач з комерційного кола

одписав збірку книжок і рідкощів відомому тоді докторові Слопові, який стояв якийсь час на чолі королівського наукового товариства. У Слопа була теж і своя власна чимала збірка, і коли добавилась ще друга, то треба гадати, що одписувач, людина цілком иншого кола, зійшовся із Слопом в спільному ділі по збиранню колекцій. Книжки і рідкощі були розміщені в замкові Слопа, в передмісті Челзі, яке зараз увійшло в склад Лондону.

В 1753 році помірає Слоп. Спадкоємці заметушилися: як раз в той час продавалась колекція рукописів Гарлея. Треба було цю клопотатися і про збірку Котона. Парламент в 1753 р. вирішає заснувати книгозбірню з музеєм, купити рукописи Гарлея за 10 тисяч хунтів стерлінгів і заплатити спадкоємцям Слопа 20 тисяч. Сюди була прилучена збірка Котона, і книгозбірня залишилася в замкові Челзі. Згодом книгозбірня була перенесена в инше місце і була пошкоджена в час одної з великих Лондонських пожеж. Книгозбірня і колекції збільшувались. Георг II віддав книгозбірню старих королів і поступився правом на одержування по одному примірникові кожного з нових видавць. Від Георга III одержана так звана Томсоновська колекція книжок і памфлетів. Георг IV пожертвував колекцію свого батька в 15 тисяч трактатів і 65.259 актів, що оцінені в 130.000 хунтів стерлінгів. Великі збірки дарували теж і приватні особи. Так, від Гренвіля в 1846 р. вступило 20.240 томів. Цікаві умовини, на яких книгозбірня одержала збірку рукописів від Егертона. Колекція не дуже велика, всього мала 1513 рукописів і актів, але жертвувач до того зробив грошеву вкладку, на кошти якої книгозбірня повинна докупувати рукописи. Цей дотепний вчинок веде до збогачення основної колекції.

Перед усяким державним книгосховищем і музеєм найголовнішим питанням з'являється збудування власного спеціально пристосованого помешкання. При будуванні потрібно рахуватися з силою вимог не тільки для сучасного, але і для далекого майбутнього. Можливо найкраще збереження місця і часу, доступність колекцій, достатковий запас місця для росту колекцій, відокремленість що до навколишніх будинків—все це потрібно мати на увазі архитекторові, що береться за будування помешкання для книгозбірні і музею в світовому м реві.

В північно-східній частині Лондону, що зветься Блумсбері, був куплений за 10.250 хунтів стерлінгів будинок Мон-

тею з парком. Перебудова його обійшлася в 12.873 хунтів. Куплений участок завбільшки був майже до $2\frac{1}{2}$ десятин. На ньому можна було не тільки збудувати відповідний будинок, але і досить віддалити його від інших будівель. Будівання доручено було братам Сmek (Smirke) і закінчено в 1852 р.: коштувало воно 700.000 хунтів. Будівля круглої читальної залі обійшлася в 150.000 х.

Будинок музею не виявляв з себе чогось одмінного на погляд. В гуці лондонських будинків він майже не виділяється, коли не вважати на піддашся та зовнішній двір. Правда, коли пильному спостерігачеві доведеться забрести на вузькі вулиці, що оточують музей, то йому кинуться в вічі цілком глухі і довгі стіни, схожі на ті, якими оточували в Росії загратовані будинки для в'язнів. Це і є стіна музею. Архітектор попильнував, аби не було зовнішніх вікон, рахуючи їх небезпечними для цілості скарбів, і тому задля практичної мети зневажив архітектурні вимоги. На вигляд будинок не такий величний, як Вашингтонська книгозбірня конгресу і навіть як публична книгозбірня Астора-Лепокса в Нью-Йорці. Фасад музею йде по великій вулиці Ресселя. Будинок міститься посередині двору, одгороженого від улиці гарними залізними штахетами. Задум архітектора ясний. Коли-б було поставити фасад як раз по вулиці, то він загубився-б серед інших будинків. Тепер піддашсям музею, витриманого в дорійському стилі, можна милуватися з улиці. Будинок музею двохповерховий, присадкуватий, виявляє з себе довгастиий прямокутник. З боків його йдуть вулиці, і таким чином вся будівля являється відокремленим, самостійним блоком, що ніде не доторкується до інших будинків. Верхній поверх призначений для старовини грецької, єгипетської, асирійської та иншої, в нижньому—теж розміщена старовина: але найбільшу його частину займає книгозбірня з рукописним відділом. До 70-х років в музеї існували теж природно-історичні відділи, але з улаштуванням Кенсінгтонського музею в південній стороні Лондону природно-історичні колекції були перенесені в цей музей, куди доводиться робити подорож і потім, щоб подивитися на справдешні картони Рафаеля.

Відділ старовини Британського музею має безцінні наукові скарби. Англіїці не церемонились з місцевою старовиною. Звідуєсь, де догляд за нею був недобрий, вони вивозили саме найцінніше, користуючись правом дужого. Вивезені речі попадали до Британського музею безплатно, а иноді і за платню.

Треба сказати правду, збірачі колекцій і охочі до рідкощів мають свою етику. Коли єпископ Порфірій (Успенський), якого пам'ятають ще старі кияне, за час свого пробуття на Афоні знайшов там дорогоцінні для науки глаголицькі листки і спробував їх випрохати у несвідомих монахів, які а ні краплі не тямали усієї цінности цієї пам'ятки,—його спроба вийшла неудачною. Не згодились монахи, щоб і продати листки. Тоді єп. Порфірій не знайшов иншого заходу, як, помолившись святому, пам'ять якого в той день поминалась, просто забрати ті листки, підмінивши їх иншими підходящими. Наукова дорожочність була врятована і зараз зберігається в Петроградській публичній книгозбірні. Єп. Порфірій зі спокійною совістю розказував про це людям, які цікавились його багатою колекцією. А славнозвісні візантійські поливи Звенигородського? Доволі глянути навіть не на самі поливи,—бо їх бачити не легко,—а тільки на розкішні знімки з них в книжці Н. П. Кондакова, щоб запевнитися, що де-які з них примірники просто видрані з іконостасу, видрані грубо і наспіх. Коли-б збірач, що перший одержав їх до рук, чинив в дусі загально-людської етики, то поливи-б мали більш чепурний вигляд.

Книгозбірня Британського музею має в собі більше 2 мільйонів книг і займає друге місце в світі після Національної книгозбірні в Парижі. Вона славна зручністю в ній для праці. З цього боку з нею починає змагатись Вашингтонська книгозбірня. Почати з того, що до дому книжки з книгозбірні Британського музею зовсім не видаються. Для тих, хто хотів-би і міг узяти книгу до дому, це, звісно, незручно, але для маси читачів це дуже велика зручність. Книжка завше в книгозбірні і, значить, завше до послуг читача. Вона може не бути на своєму місці, але той, кому вона погрібна, завше може знайти в читальній залі того, кому видана, і з ним може зговоритись, що до користування нею. Правда, для одвідування книгозбірні ставляться вимоги мати дозвіл від її директора, якому треба подати рекомендаційного листа від відомих в місті осіб або установ, наприклад, посольства. Рекомендація при заяві посилається поштою і в одновідь поштою отримується вхідний квиток. Проте, англійці вільні від педантизму і не дуже суворо додержуються цього порядку. На короткий час дається дозвіл і по пред'яві паспорта або иншого документа після того, як директор ушевниться, що одвідування книгозбірні має по-важну мету.

З квитком в руці одвідувач увіходить в дуже великий вестібюль і обов'язково залишає у швейцара зоптик і верхню одіж. Праворуч і ліворуч вхід до музею і сходи паверх. Всюди вхід вільний, коли в руках не залишилося зонтика. Прямо вхід до читальної зали через скляні двері, крізь котрі з вестібюля можна бачити читачів і середину зали. При вході стоїть здоровенний „боббі“. Йому то й треба показувати квиток. Все робиться без шуму, доладно. Досить раз пред'явити квиток, боббі вдруге вас не потурбує і навіть виду не покаже, що хоче щось у вас перевірити, а то і просто при нових ваших одвідуваннях ще і привітається, як з давнім знайомим. Ви виходите в читальну залю. Це справді гордоці книгозбірні Британського музею. Кругла зала на 300 душ має форму бані з верхнім світом, на 21 сажнів в діаметрі і 16 саж. заввишки. Вона більше бані собора Петра в Римі і більше восьмикутної зали Вашингтонської книгозбірні. По стінах її кругом, за винятком дверей і скляної верхньої бані, прироблені полицки для книжок з немалими числом поверховими балконицками. Найперше, що треба зробити, це зайняти місце, поклавши на нього шляпу і примітивши букву сектора та номер місця. На лагодження зали таке, що в осередкові міститься бюро, де завше дежурить бібліотекар з помісниками, а від осередка йдуть радіусами столи для читачів. Бібліотекар, містячись на середині зали, та ще й на деякому підвищенні, в усякий мент бачить усіх читачів і легко може запримітити безпорядок, коли-б хтось із читачів його чинив. З бюро веде прохід до внутрішньої частини книгозбірні з боку, протилежного головному входу. Оточено бюро напівкруглим прилавком, за яким знаходяться дежурні служачі.

Обравши місце, треба самому відшукати потрібну книжку в каталозі і на картці зазначити не тільки автора і заголовок, але і шифр, то-б то місце книжки в книгозбірні. Це завдання не легке. Карткових каталогів книгозбірня не має,—в ній є тільки альфавитний каталог досить примітивного виду. Перед одвідувачем свого роду дивина, можлива, хіба що, у англійців. Хто-ж не знає, що альфавитний каталог типу суцільних томів скрізь і давно залишений, що єдине правильним способом каталогизації являється карткова система? І в той самий час в книгозбірні світової ваги і досі ще допотопні томи в оправах з білої кожи. А всього дивніше те, що нема ніякої біди від такого надзвичайного невиконання основних вимог книго-

збірних справ. З'ясувати це дивно з'явище можливо двома міркуваннями. Застаріла і скрізь одкинута система суцільних альфавитних томів задумана з далекозорою передбачністю і провадиться з непорушною послідовністю. Всіх фоліантів, що складають каталог книгозбірні, більше 2000, а все-ж таки кожне нове придбання негайно заноситься до каталогу. Раніше це робилося виразним, ясним написом рукою, а тепер—вклеюю на відповіднім місці надрукованого заголовку. Такі багаті букви, як S, тянуться десятки томів, а все-ж таки знаходиться місце для нових заголовків і авторів на цю букву. Одних Smith'ів в каталозі Британського музею більше 2400. Попробуйте знайти як раз того, якого вам треба! Коли-б друкувати каталог, то на том прийшлися-б 4800 заголовків. Значить, Сміси зайняли-б шів тому.

Але не тільки передбачність,—дивує теж сміливість, з якою керовниці книгозбірні вирішили допустити читача до свого величезного каталогу.

Тисячі рук, що доторкалися до запилених книжок, перегортали томи цього каталогу. Від часу і постійного доторкування пальцями рук сторінки пожовкли та потерлись, чорнила почасти вилиняли. Не зважаючи на всю обережність, якої можна чекати від тямучого читача, можливі невеликі хиби. Можливо ненароком впустили том на підлогу, розірвати сторінку і т. и. Та чимало ще чого можливо, коли маєш діло з єдиним примірником каталогу двохмільйонної книгозбірні. І коли бібліотекарь слідкує за всім, що робиться в залі, то, ймовірно, особливу увагу його догляду беруть каталоги, які, до речі мовити, розкладені концентричним колом в де-кільки рядів на особливих полицях, біля прилавку бюро.

Заголовок книжки, знайдений в каталозі, пишеться на вимагаючому квиткові, на якому треба зазначити і вибране одвідувачем місце. Коли треба одержати якесь пояснення або бібліографічну вказівку, можна звернутись до особливого дежурного, який і повинен допомогти читачеві. Але здебільше справа видачі книг проходить безшумно, немов автоматично. Вимагаючий квиток треба покласти в корзинку на прилавкові, і потім можна спокійно взятись до біжучої справи, напр., відшукування справки в енциклопедіях, словниках, бібліографічних монографіях і т. и. Річ в тому, що в самій читальній залі до послуг читача мається більше 20 тисяч томів таких видань, які завше треба мати під руками: це видання не тіль-

ки справочного характеру, але і найбільше ходкі по всіх галузях знаття. Вони розкладені на нижніх полицях читальної залі і доступні без усяких формальностей. Їх просто можна брати з полицок і нести до свого місця. Але ось читач повертається до свого місця і бачить, що книжка, якої він домагався, вже там лежить. 5—10 хвилин досить, щоб одержати або книжку, або відповідь на вимоги, і при тому зовсім не потрібно дежурити і чекати біля прилавка бюро, а книжку або відповідь вам приносять на ваше місце. Швидкість встигається механічними приладами, через які вимоги пересилаються до відповідних відділів, звідки книжки присилаються теж автоматично; це схоже на те, як робиться в більше широкому розмірі в Вашингтонській книгозбірні. Місця для читачів налагоджені дуже зручно, немов би купе. До послуг читача письмові приладдя і навіть полиця для шляпи. Книжки можна залишити не боячись, що вони як небудь помішаються з книжками сусіди.

Повністю, не рахуючись з вартістю видання, не є ідеал книгозбірні Британського музею. Без сумніву, що позбирати всю масу книжок, метеликів і листків і неможливо, і безцільно. Полиці книгозбірні були б напхані макулатурою, нікому не потрібною. З того, що книгозбірня одержує задарма, вона робить пильний вибір, а за іншими виданнями вона уважно слідкує, достаючи все важніше. Вона пишається, що її збірка книжок, на якій хочете мові, є більше від всякої іншої збірки на тій-же мові, крім країни, в якій нею балакають і вживають за свою рідну. Так, голандських і угорських книг в книгозбірні більше, а ніж де инде, за винятком книгозбірень Голандії та Угорщини. Книжок про Америку більше, а ніж в книгозбірнях Нью-Йорку. Багатий теж відділ славянський, що поступається тільки перед Петроградською публичною книгозбірнею. В читальній залі, на показному місці, лежить книжка для запису побажань. Дуже цікаво в неї заглянути. Адміністрація книгозбірні уважно слідкує за записами, і мало які з них лишаються без наслідку. Коли в Лондоні жив В. Л. Бурцев, ця книга заяв була шляхом задля доповнення руського відділу книгозбірні. З книжок на інших мовах рахується на єврейській мові 12 тисяч, на китайській—27 тисяч, на інших східних—13 тисяч. Дуже багаті рукописні відділи. Рукописів рахується більше 50 тисяч, не числячи до того великої кількості актів та грамот. Є рукописі II віку по Р. Хр. Опис рукописів видається по порядку збірками. Почався друкуватись і загальний каталог. Коли рахувати на том

4800 заголовків, то для всіх 2 мільйонів книг потрібно більше 400 друкованих томів.

Бюджет книгозбірні і музею дуже хитався. Був час, коли для отримання засобів довелося влаштувати громадянську лоте-рею. З початку XIX віку на утримання музею щороку видавалося тільки по тисячі хунтів. Служачі одержували шаги і тому аби як ставились до свого діла.

Підійняли книгозбірню на належну височінь Еліс і особливо Паніцці (1856—1866). Старий італійський революціонер, Паніцці знайшов собі другу родину в Англії і придбав славу як видатний керовничий книгозбірні Британського музею. Він був захоплений невідчепною думкою всіма силами перевищити Паризьську національну книгозбірню. Парламентські комісії, що обслідували стан книгозбірні, допомогли їй зросту і впорядкованню. Бюджет музею досяг 100 тисяч хунтів. Служачих було більше 300. В 70-х роках асігновку на утримання музею зменшили з-за економії майже на дві п'ятіх.

Керування музеєм і книгозбіркою провадиться по старому англійському зразкові. Музеєм керує піклувальна рада в складі 51 особи, до якої входить представники родин Слонів, Котонів і Гарлеїв, духовні і свідцькі савовники і члени по вибору. Директор книгозбірні являється лише секретарем Ради. Ця важка і незграбна організація не завше задовольняла англійців, але все-ж вона і досі існує, а французи, порівнюючи з Британським музеєм свою „Націоналку“, починають заздрити англійцям¹⁾.

Музейний день закінчується. Починає накрапати дощик. Одвідувачі музею тісняться в його піддаші, чекаючи, коли дощ вгамується. Чутно полицейський свисток. Чужосторонець насторожується, чекаючи величного бенкету. Зовсім ні. В дворі музею з'являється генсом²⁾, викликаний свищиком. Боббі допомагає сісти добродієві, по прозьбі якого він викликав візника, і той відїздить, вітаючись з ним. Еге-ж, де вимуштрувана так поліція, там можливі і ті порядки, які дивують нас в Британському музеєві.

Як. Колубовський.

1) Див. Eugène Morel, Bibliothèques, Par, 1908. 2 томи. В різних місцях своєї праці Морель нагадає на „націоналку“ і вихваляє „британку“.

2) Двоколесий візок з погоничем позад короба, незграбний на око, але дуже зручний, названий по імені вигадчика генсом. В останні роки зник з улиць Лондону, відступивши перед авто.

Вісти, заяви та інші повідомлення про книжкові і просвітні справи.

З життя Української Академії Наук.

Наша Академія Наук зараз невпинно й жваво організується, а разом і розпочинає свою наукову й видавничу діяльність.

На першій Істор.-Філологічній Відділі обрано академіками нових членів 1-го Відділу: В. М. Перетца, члена Російської Академії Наук (по кафедрі історії української мови), М. Т. Біляшевського, Директора Київського Музею (по кафедрі археології України) К. В. Харламовича, ординарного професора Казанського Університету (по кафедрі історії української церкви).

Цей же Відділ уже видав перший збірник своїх праць— „Записки“ Істор.-Філол. Відділу. Комісія при цьому Відділі для видання пам'ятників письменства готує академічне видання творів І. Котляревського, яке має вийти в 20.000 примірників; тепер також друкуються праці окремих академіків: Д. Багалія— „Українська історіографія“, Петрова „Київ в істор.-топографічним розвитку“, Сумцова — „Начерк української філософії“.

II-й Фізично-математичний Відділ збільшився визначними силами; за останні місяці обрано по цьому Відділові нових членів Академії: В. І. Липського (кафедра ботаніки) М. І. Андрусова (кафедра палеонтології й гідрології), О. О. Ейхенвальда (кафедра фізики), В. Г. Шапошникова (кафедра прикладної хімії). Цей Відділ готує чимало наукових праць по різних питаннях, які відносяться до його дослідження. Зараз друкуються праця співробіт. Академії пр.-доц. Б. Л. Личкова „Про заходи для розвитку природознавства на Україні“.

На третій Відділі—Соціальних наук було обрано нових членів: К. Г. Воблого (на кафедрі економії, торгу та промисловости) та Р. М. Оржемцького (на кат. статистики).

Зазначимо, що за ці часи Академії Наук передано також Голосіївський ліс, де буде улаштовано Акліматизаційний і Ботанічний сади, Астрономічну обсерваторію і інші установи.

З академічних загальних виданнів вийшли і одержані ред. „Книжного Вістнику“ Статут і штати Акад. Наук.

Російська Книжна Палата.

З наказу Тимчасового Уряду „Про установи по справам друку“ від 27 квітня 1917 р. уряджена була у Петрограді „Книжна Палата“. Вона поділена була на ось-які книжні відділи:

I. *Регістрація і „Книжний Літопис“*. Основне завдання відділу: реєстрація по вимогам наукової бібліографії всіх праць друку, які виходять в Росії, і оголошення наслідків цієї праці у „Книжному Літопису“.

II. *Руський Бібліографічний Інститут*, завданням якого була не тільки систематизація і класифікація біжучої літератури по всім галузям знання, але також і складання повної бібліографії руської книги з давніх часів. По своїй ідеї цей відділ мусив продовжити і вести в державному масштабі розпочату проф. С. А. Венгеровим працю повної бібліографії руського друку.

III. *Державний книжний фонд*, головним з основних завдань якого був ратунок бібліотек, котрі гинули, і розклад зібраних книг поміж наукових і громадських книгозбірень.

Головною перешкодою для skutечної діяльності „Книжної Палати“ була відсутність хоч трохи докладного достачання книг, особливо з кінця жовтня 1917 р. Коли вже вдавалося хоч трохи справно одержувати столичні видання, то провінція відкликала не дуже. Про те, „Книжна Палата“, як державна установа, зміцніла і зуміла, при незвичайно важких умовах, налагодити свою працю і утворити свій апарат.

Тепер „Російська книжна Палата“ трохи відмінила первісний план свого урядження, головне під впливом вказівок та вимогань життя. Число відділів дійшло до шости, замість попередніх трьох:

I. Відділ зібрання та розкладу друкованого матеріалу, на чолі якого стоїть В. В. Познанський. Цей відділ має своїм завданням умот друкарень; він повинен піклуватися про справи відбирання друкованого матеріалу і розклад цього матеріалу як поміж відділів Книжної Палати, так і поміж головних книгозбірень.

II. Відділ реєстрації і бібліографічного опису книжок. Цей відділ оголошує наслідки своїх праць в „Книжному Літопису“, який виходить щотижня. Усього до останнього часу вийшло за 1919 рік 17 чисел, які містять в собі матеріал до 7 травня 1919 р. 3415 №№. Увесь матеріал для зручності користування поділено на 4 відділа: 1) книжки на руській мові; 2) відозви і листи; 3) протоколи, справоздання, статuti, денники (журнали) засідань, інструкції, накази і урядові постанови; 4) чужоземні книжки. При де-яких виданнях і збірних працях в спостереженні приводиться зміст. В самий останній час стало на черзі питання, щоб де-кілька примірників „Книжного Літопису“ друкувати на цигарковому папері тільки з одного боку для вирізування заголовка та наклеювання на картки для користування їми великим бібліотекам.

III. Відділ бібліографії часописів. Головне піклування відділу—це систематичний опис і класифікація матеріалу біжучої літератури з метою видання окремих оглядів по всім галузям

знання. Тепер (упорядк. 1917 рік) друкується річник що до суспільно-політичних наук.

IV. Відділ реєстрації і опису періодичних видань. Тепер майже закінчена праця, що до друку реєстра періодичних видань, які почали виходити в 1918 році. Попередній реєстр періодичних видань був оголошений в „Книжному Літопису“ р. 1918 (жовтень—грудень) і 1919 (№№ 12, 13, 17). При кожному виданні є ось-які відомості: назва, підзаголовок, час виходу, місце і рік видання, редактор і видавець, адреса редакції і ціна. Єсть також і програма для визначення характеру видання.

V. Відділ виставок і бібліотек. Завдання відділу—урядження щоденної відповідальної вистави і вистав у звязку з тими чи іншими історичними датами; наприклад, в цьому році була уряджена „Тургенєвська вистава“, яка мала великий поспіх. Під зарядом відділу знаходиться постійна бібліотека бібліографічного характеру, яка вже тепер уявляє з себе велику вартість, дякуючи придбанню бібліотеки В. І. Саїтова.

VII. Відділ статистики і зносин з провінцією. Завдання відділу оброблення статистичних фактів, друк і оголошення відповідних матеріалів.

Керування „Книжною Палатою“ належить президіуму, який складається так: директор „Палати“—професор С. А. Венгеров, вчений секретарь А. Г. Фомин, керовничі відділами і представник від співробітників. Окрім того, є Рада „Книжної Палати“ з представників від наукових установ і бібліотек. (А. Бем).

Із справоздання Російської Академії Наук за 1918 рік.

Недавно надруковані в Петрограді: „Отчетъ о дѣятельности Россійской Академіи Наукъ“, складений академиком С. Ф. Ольденбургом, і „Отчетъ о дѣятельности Отдѣленія Русскаго языка и словесности Россійской Академіи Наукъ“, складений академиком І. С. Пальмовим, за 1918 рік. Ці справоздання свідчать про інтенсивну наукову працю академічних установ, яка провадилася при незвичайно важких умовах. Ці-ж тяжкі умови руського столичного життя завчасу знищили життя цілого ряду осіб, які свою діяльність звязали з академією. Так, справоздання згадує про смерть В. В. Радлова, Я. І. Смирнова, А. С. Фаминцина, А. С. Танієва, О. М. Веселовського, М. Ф. Каптерева, Д. Ф. Кобеко, В. О. Жуковського, М. І. Веселовського, О. Е. Лемма, Н. Я. Цінгера, І. О. Шляпкина, Г. О. Воскресенського.

Але праця Петерб. Акад. Наук все таки не припинялася. Придбання рукописного відділу бібліотеки за 1918 р. були дуже коштовні; особливо треба зазначити зібрання В. Г. Дружинина, єдине по багатству і вибору рукописів і річей. З окремих придбань, що відносяться до України, треба зазначити: „Краткую этнографію Київской губерні“, зложеною року 1852 д-ром Де-ля-Флізом, з численними акварельними малюнками, які виставляють будівлі, убрання, типи, звичаї, обряди і т. и.—При Академії зья-

вився цілий ряд нових комісій, яких вимагало життя: з їх особливо діяльні: „Комісія по изученію естест. производ. силъ Россіи“ і „Комиссія по изуч. племен. состава насел. Россіи“. Остання розпочала попереднє вивчення плімьяного складу людности України. Б. Г. Крижановський, під проводом Ф. К. Волкова, зложив робітничі карти на підставі „Списковъ насел. мѣстъ Центр. Статист. Ком.“ (1859 г.), які доповнено матеріалами Кеппена, і перепису 1897 р. Смерть провідника праць Ф. К. Волкова і труднощі зносин з Україною задержали дальншу працю. З друкованих видань Акад., які вийшли в 1918 р., зазначимо цінні „Матер. для Біограф. словаря членовъ Академіи Наукъ“, ч. I—II, які увійшли до серії „Акад. Наукъ, 1884—1914“. В виданні „Рос. Акад. Наукъ. Выставка: Ломоносовъ и Елизаветинское время“ надрук. VI том: „Библіогр. изд. сочиненій Ломоносова“, складений Г. З. Кушевським. В „Отчетъ отдѣленія Русскаго языка и словесности“ звертає на себе увагу ряд зібрань „Пушкинського будинку“, під проводом Б. Л. Модзалевського. Поміж придбань 1918 р. є матеріали й українські. В справозданні зазначені, поміж иншим, автографи Гоголя (в альбомі М. П. Фет в зібранні А. А. Журавлева і инш.); документ про службу Гоголя в Деп. Уділів; листи Шевченка і Костомарова (в архіві М. Г. Карташевської). Зріст Пушкинського будинку настільки великий, що і тепер вже він зробився одним з величезних зібрань рукописних багатств Росії, поруч з Румянцевським музеєм, Публічною бібліотекою і рукописним відділом Академії Наук (А. Бем).

В. П. Науменко.

Некролог.

8-го Липня (25-го Червня ст. с.) с. р. загублено життя людини великої духовної сили, талану, громадського значіння і персональної чаруючої приємности: в соціалістичній в'язниці, за мурами розстріляний був арештований перед тим за день Володимир Павлович Науменко. Можна сміливо сказати, що в Києві не було більш відомого в самих широких колах, більш популярного педагога і громадського діяча. Загублений на 67-му році свого життя В. П. з дитячих літ безвиїздно жив, учився, навчав і працював в Києві. По закінченні хурса в у-ті Св. В. він на 21-му р. почина учителювати в 2-ї гім. і через рік (1874) прилучається до одної з поважних Київських громадських організацій, до т. з. пізніше Старої громади. Діяльність педагогічна (на протязі 45 р. небіжчик був кращим учителем во всіх значніших школах м. Києва и потім чимало часу був головою власної гімназії), праця на ниві просвітній (Комітет грамотности та ин. київ. громад. організації) робота посеред української суспільности і для науки та літератури (видатна роля в замірах Старої громади, п'ятнадцятирічне редагування „Київської Старини“ і „України“, книжки та статті по питанням українознавства)—ось що

зкладає головні завдання ріжностороннього, творчого і великоцінного життя небіжчика.

Це життя і енергійна, невпинна оборона своїх ідеалів, що несли В. П-чу більш тернів муки, чим щасливого досягнення того, про що думалось и що мріялось, проминало в тяжких умовах реакційної російської дійсности за всі майже не сорок років. З часу революції прийшло відносне визволення для дум і справ, які панували в житті і діяльності Науменка. Але революційна епоха не принесла йому щасливої змоги побачити справдження того, на що він міг сподіватися—поперед усього в найдорогших для душі В. П-ча українських справах. Науменко був одним із видатних основоположників, а потім і головою, української федеративно-демократичної партії, що не грала досі значної ролі в загальній партійній боротьбі на Україні. Партія ця займала й займає місце досить тверде в питаннях про автономно-краєву федерацію за для того, щоб не вдаватись в шовинистичну оману і не йти в слід за сепаратистичним авантюризмом. Вона ж уповні докладно і виразно провадить демократичні принципи своєї програми для того, щоб не бавитись соціалістичними вигадками і дурницями. Такі партії не можуть мати великої сили в надмірну епоху революційної руїни і культурного знищення. Але на такі партії покладається в значній мірі відповідальна робота в часи після революційного творчого будування нозого життя. Лиха доля та навіжені люде не дали Вол. П. дждатись часу користної праці над ствердженням в реальній дійсності думок, планів і сподівання всього честного життя небіжчика.

Таке життя буде, безумовно, освічене з різних боків в низці докладних спогадів, некрологів і характеристик В. П-ча. Ми ж в стиліх посмертній памяті про нашого співробітника нагадаємо тільки про останні літературні праці небіжчика. В минулому році він видав українську граматику; недавно вийшла 1-ша книжка його: „Нові матер. для іст. україн. літерат. XIX-го в.“; з початку цього року працював над матеріялами з свого багатого рукописного архиву, що мала видавати Академія наук. Вільні часи присвячував В. П-ч начеркам своїх споминів, і один з них про Старогромадське життя став останньою друкованою працею небіжчика: в день його смерти вийшло перше число „Книжного Вістнику“ з статтею В. П. Науменка про Старогромадську бібліотеку,—це була його лебедина пісня.

Любим текстом, який мав звичай вживати В. П-ч в промовах на споминах про своїх приятелів і товаришів по громадській праці, був уривок з Шевченка:

Орю свій переліг, убогу ниву,
Та сію слово; добрі жнива
Колись то будуть.....

І найкращим епіграфом можуть стати ці слова до всього благодного життя самого небіжчика...

Іг. Житецький.

Редактор *Іг. П. Житецький.*

Додаток до часопису „Книжний Вістник“.

СПРАВОЗДАННЯ
ГОЛОВНОЇ
КНИЖНОЇ ПАЛАТИ

в м. Київі.

Вид. Національної (Всенародньої) Бібліотеки в м. Київі.

Київ, 1919 р.

П Е Р Е Д М О В А.

Матеріали які містяться далі ні в якому разі не можуть претендувати на вечерпуючу повноту. При умовах попсованої комунікації, неможливости звязатись з провінцією, відсутности на провінції людей, яким можна доручити бібліографичну справу, то ще, не можливо було зібрати і зареєструвати всю продукцію періодичної преси на Україні.

Безперечно, що головна галявина як раз в провінційальній пресі, яка майже зовсім не репрезентована в цьому спискові. Ми визнаємо всі неточности і всю неповноту нашої роботи і прикладаємо багато зусиль, аби поповнити нашу працю. Ми добре розуміємо, що самі ми без допомоги громадянства не зможемо виконати во всій широті наших завдань і тому звертаємось до всіх, для кого дороге і любе друковане слово, допомогати нам в нашій важливій культурній роботі.

Містячи списки за 1919 рік, ми робимо це тому, що це за раз найбільш живий матеріал, але нами зібрано чимало матеріалів також і за 1917, 1918 роки (1917 починаючи з дня революції), при чому вони слабують на туж саму неповноту, як і 1919 рік.

Відомости, які нам може дати провінція, для нас надзвичайно цінні і потрібні. Тому звертаємось з проханням до всіх бажаючих допомогти нам надсилати матеріали також і за ці роки. Відомости повинні бути складені по слідуєчому зразку для кожного окремого видання.

1) Назва, 2) Редактор, 3) Видавець, 4) Склад співробітників (як що він друкується в оголошенні), 5) Умови передплати, 6) Місто; далі відомости про кожне окреме число.

1) №, 2) Час виходу (місяць, день, рік), 3) адреса друкарні, 4) Формат (заввишки, завширшки); 5) Кількість сторінок, 6) кількість примірників надруковано, 7) ціна (в гривнях і шагах).

Перед назвою має стояти вказівка, яке видання (щоденне, тижневе, місячне або що).

Всі ці відомости просимо надсилати по адресі* Київ, Бульвар Тараса Шевченка, буд. 14. Головна Книжна Палата.

За кожную деталь, за кожную нову вказівку, нове доповнення ми задалегідь приносимо свою правдиву щирю подяку.

Сподіваємось, що громадянство відгукнеться і допоможе нам в тій великій роботі, яка так потребується для української науки, української культури.

Завідуючий Справами Головної

Книжної Палати *Іванов-Меженко.*

Періодичні видання за 1919-й рік.

На Російській мові. Видання тижневі та двохтижневі.

Тижнев. *Вестник Сов. Народн. Хоз. України*. Київ. Редагує Рутковський, А. А. Видав. Совнархоз. На 1 м.—10 карб.; на 3 м.—30 карб. ц. окр. ч. 5 грив. Друкарня Корчак-Новицького. За червень—лютий вид. 1—4 числа. Друковалось в 5000 примір.

Тижнев. *Вестник Черниговского Губернск. Земельн. Отдела*. Чернігів. Редагує Редакционная коллегія. Видав. Черниг. Губ. Земельн. Відділ. На 1 м. 10 карб.; на 3 м.—30 карб. окр. ч. 5 грив. Друкарня Черниг. Губ. Рад. Народн. Господарства. За травень 4 число [за 1—4 ч. відом. немає]. [Відомостей кільк. прим. друковано немає].

Тижнев. *Голос Труда*. Київ. Редак. не зазначено. Видав. Центр. Комитет Всеукр. Проф. Союзу Тр. в сах. пром. На 3 м.—6 карб. окр. ч. вид. 1—2 грив. Друкарня Перв. Київск. Арт. Печ. Дела. За січень—травень вид 1—12 число. Друковалось від 2600—3000 примірн.

Двохтижн. *Вестник Народного Комисариата Внутрен. Дел. Укр.* Київ. Редагує Колегія: Власенко, Круссер, Орловський. Вид. Нар. Ком. Внут. Дел. Окр. число 3 гривн. Друкарня Яковлева. За травень, червень, липень вид. 5—9 число [від 1—4 ч. відом. немає]. Друковалось від 10.000—14.000 примірн.

Двохтижн. *Вестник Киевского Народного Хозяйства*. Київ. Редагує Колегія. Видав. Редакц.-Издательск Отд. Киевск. Совета Нар. Хозяйства; на 1 м.—9 карб. Друкарня Петра Барського, за квітень і травень вид 1—3 число. Друковалось від 2000—4000 прим.

Двохтижн. *Голос Кооперації*. Київ. Редагує Дешевов, К. М. Видав. Союз. Коопер. гор. Кієва и его окрест. „Гор. Потребит.“ на 1 м.—5 карб.; на 3 м.—13 карб. окр. число від 5—13 грив. Друкарня „Жизнь“. За січень, лютий, березень, квітень і травень вийш. 1—9 число. Друковалось від 1000—1100 примірн.

Двохтижн. *Известия Народного Комисариата Продовольствия Укр.* Київ. Редагує колегія. Видав. Наркомпрод. Окр. ч. 12 грив. Друкарня Петра Барського. За травень 3—4 число [за 1—2 ч. відом. немає]. Друковалось 3000 примір.

Двохтижн. *Закон и право*. Київ. Редагує Оппоков, Н. Вид. Т-во „Час“ окр. число 2 карб. 75 коп. Друкарня Петра Барського. За січень 2 число [за 1 число від. немає]. Друковалось 3000 прим.

Двохтижн. *Кієвскія Городскія Извѣстія*. Київ. Редагує— Вид. Кієвское Городское Общественное Управленіе, ум. переплати немає. Друкарня Круглянського. За лютий і березень вид 1—4 число. Друковалось 700 прим.

Двохтижн. *Красный Офицер*. Київ. Редагує колегія. Вид. Управл. Военно-Учебн. Заведен.; окр. ч. 8 грив. Друкарня Наркомвоена № 3. За червень і липень вид 1—3 ч. Друковалось від 8000—12000 примір.

Щотижневик. *Музыкальный Вестник*. Київ. Редагує: Завід. Репертуарно-конц. и историко-теорет. секціями, Вид. Всеукр. Комітет Відділ Искусств при Нар. Коміс. Освіти; ц. окр. числа 2 карб. Друкарня Советская; за червень 1 число. Друковал. 1750 прим.

Двохтижн. *Машина в сельском хозяйстве*. Київ. Редагує— Вид. Киевское Т-во Западных Земств, на рік—24 карб. окр. ч. 2 карб. Друкарня „Союзбанку“ за III—IV 3—4 число [за 1—2 ч. відом. немає]. Друковалось 600 примір.

Тижневик. *Почтово-Телеграфная Жизнь*. Київ. Редагує Ковень, А. Вид. Коллегія служачих Кієвск. Главн. Телеграф. На 1 м.—4 карб. окр. ч. 2 грив. Друкарня „Райциса“ за березень 1—2 ч. Друковалось по 1000 примірн.

Щотижн. *Просвещение*. Чернігів. Редагує Колегія Видавнич. Підвід. в особі Давидова, З. С. Вид. Чернігівськ. Губ. Відділ Народн. Освіти. На 1 м.—7 карб. окр. ч. 2 карб. Друкарня Черниг. Рад. Народн. Господарства за квітень і травень вид 1—4 ч. [Відомостей кільк. прим. вийшло немає].

Двохтижн. *Солнце Труда* Київ. Редагує Прасолов, А. Видав. Сов. Нар. Хоз. Укр. на $\frac{1}{2}$ р.—60 карб.; на 3 м.—35 карб. Друкарня бр. Каплун, за липень 1 число. Друковалось 8000 прим.

Тижнев. *Черниговский Кооператор*. Чернігів. Редагує Хижняков, В. В. Вид. Центр. Союз Кооперат. і Ради Кооп. Зізд. Черн. на 1 м.—5 кар. окр. ч. 1 кар. 25 коп. Друкарня Черн. Військ. Революц. Ком. За квітень 10—11 число (за 1—9 ч.ч. відом. немає). [Відомостей кільк. прим. вийшло немає].

Двохтижн. *Экономический Вестник Совнархоза и Губпродкома*. Київ. Редагує—Вид. Коллегія Совнархоза и Губпродкома. на 1 м.—14 карб. окр. ч. від 14—20 грив. Друкарня Совнархоза за червень і липень вид 1—4 числа. Друковалось від 6000—7000 прим.

На Російській мові видання місячні і з більш довгим періодом.

Місячний. *Бюллетень Киевск. Общегор. Больн. Кассы*. Київ. Редагує—Вид. Київська Общег. больн. каса, скр. число 1 карб. Друкарня Союзбанку. За травень 2 число. Друковалось 1500 примірн.

Вестник Левобережных и Строящихся жел. дор. Київ. Редагує Колегія. Вид. Главн. Революц. Комітет Левобер. ж. д.

окр. число 9 грив. Друкарня Яковлева. За травень і червень 1—2 число. Друковалось від 1000—1025 прим.

Вєстник Акціон. паєвых и торг-технич. підприємій. Київ. Редагує Громов, А. С. Вид. Громов, А. С. На рік 42 карб. окр. ч. 8 грив. Друкарня М. С. Бродецького. За січень 1 число. Друковалось 5000 прим.

Вєстник Народного Комиссаріата Труда Укр. Київ. Редагує Колегія. Вид. Народн. Комиссар. Труда, Окр. ч. від 10—20 грив. Друкарня Гросмана. За квітень, травень 1—2 число. Друковалось від 5000—10000 примірн.

4—6 раз на рік. *Извєстія Кієвскаго Комерческаго Інститута.* Київ. Редагує: Кованько, П. Л. Вид.: Київський Комер. Інститут. Окр. ч. 15 кар., для слухач.—10 карб. Друкарня Чоколова. Вийшли XXXII і XXXIII числа, [часу вих. не зазначено]. Друковалось 300 прим.

Місячний. *Народное Хозяйство України.* Київ. Редагує Колегія: Квіринг, Савельєв, Прасолов. Вид. Укрсовнархоз. Ц. окр. ч. 12 карб. Друкарня Корчак-Новицькаго. За квітень і травень 2—3 число. Друковалось 10.000 прим.

Зимній сезон. *Результат Рысистых Бєгов.* Київ. Редагує—Вид.—ціна—Друкарня М. В. Глезера. За січень [числа не зазначени]. Друковалось 800—1200 примірн.

Місячний. *Социальное обезпечение.* Київ. Редагує Колегія. Вид. Нар. Ком. Соц. Обезп. Укр. і Гл. Укр. Ком. о пл. и беженц. Окр. число 12 грив. Друкарня Совнархоза. За червень 1 число. [Відомости кільк. примірн. друк. немає].

На Російській мові. Видання, яких вихід не зазначено.

Вєстник связи и информации. Київ. Редагує Колегія. Вид. Нар. Коміс. Пошт і телегр. Укр. Ціна—Друкарня С. П. Яковлева. За червень 1 число. Друковалось 3000 прим.

Вєстник Подольской Советской жел. дороги. Київ. Редагує Дубинин, А., Петров, Е. Вид. Подольськ. Сов. жел. дороги, Ц. окр. числа 3 карб. Друкарня „Подожедо“. За травень 2 число [за 1 ч. відом. немає]. Друковалось 2000 прим.

Вєстник Труженников. Рьки. Київ. Редагує—Вид. Проф. Союз „Днїпрофлот“. Ц. окр. ч. 1 грив. 60 шагів. Друкарня „Нир“, за березень вид 1—2 число. Друковалось від 500—1000 прим.

Государственный Контроль. Київ. Редагує Колегія. Вид. Нар. Коміс. Государ. Конт. Ц. окр. ч. 10 карб. Друкарня С. И. Яковлева. За липень 1 число. Друковалось 2500 прим.

Дамское счастье. Київ. Редагує—Вид. Голосов. Ціна—Друкарня „Дніпро“. За лютий 1 число. Друковалось 3000 примірн.

Информационный Листок. Київ. Редагує—Вид. Народн. Комис. Социал. Обезпеч. У. С. С. Р. Ціна—Друкарня „Петро Барський“. За липень вид 2—3 числа [за 1 ч. відом. немає]. Друковалось від 1000—2000 прим.

Студентський Вестник. Київ. Редагує Студен. общество Вид.—ціна.—Друкарня „Шенфельда“. За лютий вид. 1—2 число Друковалось від 3000—4000 прим.

Ученический Альманах. Київ. Редагує Лабутин, М. А. Вид. Ромм, Л. И. Ціна окр. ч. 1 грив. Друкарня Заездних. 1 число [від. про час вих. немає]. Друковалось 500 прим.

На Українській мові періодичні видання, тижневі та дво-тижневі.

Двохтижн. *Бюллетень Верховодніпровського Союзу Кооперативов*. Верховодніпровськ. Редак. Поплавський, В. И. Вид. Союз Кооперативов. Ціна—відом. немає. Друкарня А. Любівського. За січень 12 число. [Відомост. ск. прим. надр. немає].

Щотижн. *Віра та держава*. Київ. Редагує Комітет. Вид. Міністерство Культів, на 1 міс.—6 грив. Ц окр. ч. 1 гр. 50 шагів. Друкарня А. І. Гросмана, за січень від 1—2 число. Друковалось 500 прим.

Вісти Київської Округи Водяних Шляхів. Київ. Редагує—відом. немає. Вид. Управа Київської Округи Водяних Шляхів. Ціна—дурно. Друкарня Мін. Внутрішн. Справ. За січень вид 44—49 число [від 1—43 ч.ч. відом. немає]. [Відом. ск. прим. надрук. немає].

Двохтижн. *Гуртове Господарство*. Київ. Редагує Губземколегія. Вид. Губземколегія. Ц. на 1 м.—8 карб. ц. окр. ч. 4 карб. Друкарня Губ. Нар. Управи. За квітень і лютий вид 1—3 числа. Друковалось від 1500—3000 прим.

Двохтижн. *Досуги*. Київ. Редагує Сомборський, Б. Вид. Марковський, Б. окр. ч. 5 карб. Друкарня Дубовика. За квітень 5 число [за 1—4 ч.ч. відом. немає]. Друковалось 4500 примірн.

Двохтижн. *Київські Вістки Інженерів Шляхів*. Київ. Редагує Дегтерев, Н. Н. Вид. Бюро Інженер. Путей Сообщенія. На 3 м.—20 карб.; на 1 м.—7 карб. ц. окр. ч. 8 грив. Друкарня С. П. Яковлева. За січень 1 число. Друковалось 1000 прим.

Кооперативна зоря. Київ. Редагує Комітет. Вид. Дніпровський Союз Спожив. Союзів Укр. На 1 рік—30 карб.; ц. окр. ч. 8 грив. Друкарня Дніпр. Союзу Спожив. Союзів Укр. за січень, лютий, березень, квітень від 1—7 числа. Друковалось по 5.000 примір.

Тижневик. *Кооперативний кредит*, („Комашня“). Київ. Редагує Комісія. Вид. Київськ. Кредит. Союз Коопер. Установ. На рік 25 карб.; $\frac{1}{2}$ р. 13 карб. Друкарня „Союзбанку“; за березень, квітень від 7—15 числа [за 1—6 ч.ч. відом. немає]. Друковалось по 2.000 примір.

Тижневик. *Мистецтво*. Київ. Редагує Михайличенко, Гнат; Семенко, Мик. Вид. Укр. Секція Всеукр. Окр. ч. 17 грив. Друкарня Чоколова. За травень і червень від 1—4 число. Друковалось від 3000—5000 прим.

Народня Справа. Київ. Редагує Комітет. Вид. не зазначено. На 6 м.—16 карб., на 1 м.—3 карб. Ц. окр. ч. 2 грив. Друкарня Київськ. Губ. Нар. Управи. За січень і лютий вид 1—4 число. Друковалось від 2200—1100 прим.

Наша праця. Київ. Редагує Михайло, Ліла. Вид. Грунтес. Ц. окр. ч. 2 грив. Друкарня „Друкарь Польський“. За січень і червень вид 1—4 числа. Друковалось по 3000 прим.

Двохтижн. *Полтавський Кооператор.* Полтава. Редагує Колегія. Вид. Полтавська Спілка Спожив. т в. На 3 м.—30 гр.; на 1 м.—10 гр. Ц. окр. ч. 5 грив. Друкарня Полтав. Спілк. Спож. Т-ств. За січень і березень вид—1—6 число. [Відом. кільк. прим. друк. немає].

Двохтижн. *Рілля.* Київ. Редагує Комітет. Вид. Т-во Українськ. Агроном. На рік 20 карб., окр. ч. 1 кар. 50 к. Друкарня Мініст. Внут. Справ. За січень 1—2 число. [Відом. кільк. прим. друк. немає].

Сільський Господарь. Київ. Редагує Шеметів, К. І., Івченко, М. Е. Вид. Центр. Укр. Сіл.-Госп. Кооп. Союз. На рік—24 карб. ц. окр. ч. від 5—16 грив. Друкарні в як. друк. „Культура і Знання“, „Петра Барського“, „Совнархоза“, „Робітнича“. За січень—липень вид 1—13 число. Друковалось від 1000—2000 прим.

Тижневик. *Хліборобська Справа.* Київ. Редагує Архипенко, С. Вид. Видав. Т-во „Хлібороб“, на рік 24 карб. окр. ч. 2 грив. Друк. „Друкарь Польський“. За січень 1 число. Друковалось 10000 прим.

На Українській мові видання місячні і з більш довгим періодом.

Виход. нерегулярно. *Бюлетень Українського Нар. Коопер. Банку.* Київ. Редагує: Павловський, М. І. Вид. Укр. Нар. Коопер. Банк. Окр. число 5 грив. Друкарня „Дніпросоюз“. За січень, лютий, березень і травень вид 1—4 числа. Друковалось по 1000 прим.

Бюлетень Центрального Українського Коопер. Комітету. Київ. Редагує—Вид. Комітет Центр. Укр. Коопер. Висилається безплатно всім Кооперат. Союзам об'єднанням. Друкарня „Більшовик“. За квітень і травень 6—8 число [за 1—5 ч.ч. відом. немає]. Друковалось 600 прим.

По порам року. *Вісти Природничої Секції.* Київ. Редагує Красовський, Л. Вид. Українське Наукове Т-во. На 1 рік—15 карб., ц. окр. ч. 5 грив. 50 шагів. Друкарня Українск. Наук. Т-ва. За I—II 2 число, [1 число виходило в 1918 р.]. Друковалось 2000 примір.

Місяшник. *Вільна Українська Школа.* Київ. Редагує Дорошкевич, О. Вид. Всеукр. Учительська Спілка. На 1 рік 30 карб., ц. окр. ч. від 16—20 грив. Друкарня „Петро Барського“. За січень, лютий, березень і квітень 5—9 число [1—5 числ. вих. в 1918 р.]. Друковалось від 4000—5000 прим.

Виход. тричі на місяць. *Громада*. Київ. Редагує Комітет. Вид. Дніпросоюз. На 1 рік—50 грив. ц. окр. ч. 4 грив. Друкарня „Дніпросоюз“. За січень, травень 1—12 число. Друковалось 11000 прим.

Місячник. *Книгарь*. Київ. Редагує Зеров, М. (попереду Старий, В.) Вид. Т-во „Час“. На 1 рік 24 карб.; на 3 м. 6 карб., ц. окр. ч. від 6—10 грив. Друкарня Т-ва „Час“. За січень—червень 17—22 число [1—16 число вийшло в 1918 р.]. Друковалось 3000 прим.

Трьохмісяшн. часопис. *Книжний Вістник*. Київ. Редагує Житецький, І. П. Вид. Всенар. (націон.) Бібл. в. Київі. Ц. окр. ч. 8 грив.—20 гр. Друкарня А. І. Гросман, з др. ч. „Друкарь“. За I—III 1 число. Друковалось 1500 прим.

Місячник. *Літературно-Науковий Вістник*. Київ. Редагує Олесь, О. Вид. Жуковський, О. Тимчас. ціна 60 гр., окр. число від 12—14 гр. Друкарня „Петро. Барський“. За січень, лютий і березень 1—3 число. Друковалось від 5000—6000 прим.

Місячник. *Музагет*. Київ. Редагує Колегія. Вид. Сяйво. Окр. число 60 гр. Друкарня „Друкарь Польський“. За I. II. III 1—3 число. Друковалось 1500 прим.

Місячник. *Шлях*. Київ. Редагує Коломийченко Хведір. Вид. Т-самий. На 1 рік—38 карб., ц. окр. числа 10 грив. Друкарня „Петро Барський“. За січень 1 число. Друковалось 3000 примірн.

На Українській мові видання, яких вихід незазначено.

Південно Західне То-во поліпшення рисистих коней. Київ. Ред. відом. немає. Вид. відом. немає. Окр. число 2 гр. 50 шагів. Друкарня „М. В. Глезера“. За січень і лютий [які числа вийшли не зазначено]. Друковалось від 400—1200 прим.

На Польській мові. вид. місячні.

Місяшн. *Harce*. Київ. Редагує Комітет. Вид. Польськ. гурток молоді „Harce“, ціна на 1 рік—18 кар. окр. ч. 2 карб. Друкарня Польська. За січень і липень вид. 1—2 число. Друковалось 1500 прим.

Вид. тижневе. *Sztandar Komunizmu*. Київ. Редагує Кон. Фелікс. Шацкій Болеслав. Вид. Sekcyя Polka przy Federacyi grup Zagranicznych Komunistycznej Partyi Ukrainy. Ц. окр. числа 3 карб. Друкарня „Совітська“. За червень—липень 1—2 число. Друковалось 8000 прим.

На Французській мові (видання незазначені).

Le Drapeau Rouge. Київ. Редагує французська група комуністів. Вид. Міжн. Бюро Пропаганди. Ціна окр. числ 1 гр. 60 шагів. Друкарня Радянська. За квітень, травень 1—2 число. Друковалось 5600 примірн.

Російською мовою. Щоденні та ті, що виходять кілька разів на тиждень.

Большевик. Київ. Ред. Колегія: Ларик, Харченко, Кулик. Видає Центр. Комітет Коммун. партії (большовиків) України. На 1 м.—18 карб., окр. ч.—1 гр., 1 гр. 50 шаг. Друкарня „Робітнича Книгарня“. За квітень—липень вишло 85 чисел. Друкувалось від 3.500 до 57.340 прим.

Борьба. Київ. Ред. Колегія: Качинській, Камков, Б., Михайличенко, Г. Вид. Центр. Комітет Партии Левих Социалистов-Революционероv. На 1 м.—15 карб. Друкарня Кушнерьова. За лютий—липень вишло 128 чисел. Друкувалось 6 000—32.000 прим.

Брачное Бюро. Київ. Ред. Мединській, В. Е. Видає Т-во „Фермеръ“. Окр. ч.—1 гр. Друкарня Г. У. Брудзь, 2 лютого вишло 1 число. (Про кількість друков. прим. відомостей немає).

Вечернее Киевское Слово. Київ. Ред. Бюро коллегии. Вид. Редакц. коллегия, 1 м.—20 карб., окр. ч. 1 гр. 70 шаг. Друкарня „Послѣднія Новости“, 6 лютого вишло 2 числе. (Про перше число відомостей немає).

Вечерняя Жизнь. Київ. Ред. Розов, Г. Н. Видає Розов, Г. Н. Окр. число—60 коп. Друкарня Лепського. За січень вишло 5—7 числа. (Про перші числа відомостей немає). Друкувалось 2.200—3.000 прим.

Волинская Заря. Житомир. Ред. Новиков, А. Видає Файнштейн, В. Я. 1 м.—11 карб., 13 карб., окр. ч. 50 коп. Волинська Губерніяльна Друкарня. За січень вишло 26 чисел. (Про кількість друков. прим. відомостей немає).

Волинская Молва. Житомир. Ред. Зафранъ, Х. И. Видає Зафран, М. И. 1 м.—11 карб., окр. ч.—1 гр., 1 гр. 20 шаг. Друкарня „Работник“ Увицького і Дахномана. За січень вишло 23 числа. (Про кількість друк. прим. відомостей немає).

Вперед. Київ. Ред. Колегія. Видає Група інтернаціоналістов Р. С. Д. Р. №. 1 м.—15 карб., окр. ч. 1 гр. 50 шаг. Друкарня „Послѣднія Новости“. За січень вишло 16 чисел. (Про кількість друк. примірн. відом. немає).

Голос Жизни. Бердичев. Ред. Мамелюк, М. И. Вид. Тор.-Пром. Союз гор. Бердичева, 1 м.—10 кар., окр. ч.—80 шаг. Друкарня Л. Сироки. За січень вишло 16—24 числа. (Про перші числа відом. немає). (Кількість друк. прим. незазначено).

Известия Всеукраинского Центрального Исполнительного Комитета Советов Рабочих, Крестьянских и Красноармейских Депутатов и Исполнительного Комитета Киевского Совета Рабочих Депутатов. Київ. Ред. Алгасов, В., Бубнов, Б. и Ларик. Вид. Всеук. Центр. Исп. Ком. и Исполком Киевского Совета. 1 м.—18 карб., 25 карб., окр. ч.—1 гр. 50 шаг., 2 гр. Друкарня Радянська. За квітень—липень вишло 9—99 числа. (Про перші числа відом. немає). Друкувалось 24.500—94.000 прим.

Известия. Глухов. Ред. Мирин, В. Видає Глуховській Исполком С. Р. К. Д., Окр. ч.—60 коп. Друкарня Глух. Исполнит. Комитету. За травень вийшли 2 і 3 числа. (Про перше число відом. немає).

Коммунар. Київ. Ред. колегія, Алгасов, Бубнов, Ларик, Шумській. Вид. Киевский Област. комитет Коммунистич. партии (большевиков) Украины. 1 м.—10 карб., окр. ч.—80 шаг. Друкарня Радянська. За березень вийшло 18—27 чис. (Про перші числа відом. немає).

Киевский Коммунист. Київ. Ред. Коллегія: Алгасов, Бубнов, Ларик, Шумський. Вид. Киевский Областн. Комитет партии (большевиков) коммунистов. Окр. ч.—1 гр. 20 шаг. Друкарня Радянська. 16—18 березня вийшло 41 і 42 числа. (Про перші 40 чисел відом. немає).

Коммунист. Київ. Ред. Коллегія: Пятаков, Ю.; Савельев, М., Харченко і Ларик. Вид. Центр. и Киевск. Городские комитеты коммун. партии (большевиков) Украины. 1 м.—15 карб., 18 карб., окр. ч.—1 гр. 20 шаг., 1 гр. 50 шаг., 2 гр. Друкарня Радянська. За березень—липень вийшло 15—115 чис. (Про перші числа відом. немає). Друкувалось 24.500—87.000 прим.

Красная Армия. Київ. Ред. Мордвинкин, В. Вид. Народн. Комис. по воен. делам Украины, окр. число—40 коп., 70 коп. Друкарня Наркомвоен І. Вийшло 7 чисел. (Часу не зазначено). Друкувалось 20.628—40.200 прим.

Народное Слово. Ровно. Ред. Смоляр, Б. Видає т-во „Народное Слово“, 1 м.—10 карб., окр. ч.—1 гр. Друкарня Гассера, за січень 14—21 чис. (Про перші числа відом. немає).

Наш Путь. Київ (утрен. газ.). Ред. Зайкин. Видає Зейлигер, 1 м.—10 карб., 14 карб.; окр. ч. 1 гр. 20 шаг. Друк. б. І Артїлі Друкарської Справи. За січень—лютий вийшло 36—58 числа. (ІПерші числа вийшли в 1918 р.).

Наш Путь. Київ. (вечерн. заз.). Ред. Зайкин. Видає Зейлигер, Ф. И. 1 м.—14 карб., окр. ч.—1 гр. 20 шаг. Друкарня І Київської Артїлі Друкарської Справи. За січень—лютий вийшло 3—24 чис. (Перші 2 числа вийшли в 1918 р.). Про кількість друков. примірн. відом. немає).

Начало. Київ. Ред. Коллегія. Видає Главн. Комитет Р. С.-Д. Р. П. на Украине. Окр. ч.—1 карб. 50 коп. Друкарня Наркомвоен 5. За липень вийшло 9 чисел. Друкувалось 6000—11.000 прим.

Последняя Новости. Київ. Редагує—Брейтман, Г. Н. Видає Брейтман, Г. Н. і Хмелювскій, Л. В. 1 м.—14 карб., 20 карб.; окр. ч.—1 гр. 20 шаг., 1 гр. 70 шаг. Друкарня „Последняя Новости“. За січень—лютий вийшло 5367—5415 чис. Друкувалось 20.000—25.000 прим.

Революционная Борьба. Київ. Ред. Коллегія: Бойченко, М.; Вен, В.; Шелонин, М. Видає Киевский Комитет Укр. Партии Левых Сщ. Революционеров. Окр. число—1 гр. 50 шаг. Друкарня

„Робітничя Книгарня“. За квітень вийшло 10 чисел. Друкувалось 1500—10.000 прим.

Свободная Мысль, Бердичев. Ред. Коллегія. Видає Геллер, 1 м.—12 карб.; окр. ч.—1 гр. Друкарня Каца і Гольденберга. За січень—лютий вийшло 13 і 16 числа. (Других відомостей немає). (Про кількість друков. прим. відомостей немає).

Согласіє. Київ. Ред. Филиппов, Н. И. Видає Филиппов, Н. И. окр. ч.—1 гр. 20 шаг. Друкарня Гросмана. За січень вийшло 2 числа. Друкувалось 3.200—5.000 прим.

Столичный Голос. Київ. Ред. Саликовскій, А. Видає Бисскій, З. 1 м. 14 карб.; окр. ч.—1 гр. 20 шаг., 1 гр. 70 шаг. Друкарня Кушнерьова. За січень—лютий вийшло 20 чисел. Друкувалось 10.000—56.000 прим.

Театр. Київ. Ред. Храмов, С. Видає Управління Государств. театров, окр. ч.—2 гр. Друкарня Київської Губерн. Земської Управи. За квітень—травень вийшло 3—8 число (про перші числа відом. немає). Друкувалось 4.000—7.000 прим.

Утреннее Киевское Слово. Київ. Ред. Бюро коллегіи. Вид. Редакційна коллегія. 1 м.—20 карб.; окр. ч.—1 гр. 70 шаг. Друкарня „Послѣднія Новости“. За лютий вийшло 1—3 число, (про кількість друков. примірн. відом. немає).

Черниговская Мысль. Чернігів. Ред. Ольшанскій. Видає Ольшанскій 1 м. 10 карб., окр. ч.—60 коп. Друкарня Єпархіяльна. За січень вийшло 143—145 чис. (Других відом. немає). (Відомостей про кількість друков. прим. немає).

Черниговское Утро. Чернігів. Ред. Розумовскій, А. Д. Видає Вишневскій, П. К. 1 м.—13 карб., окр. ч.—1 гр. 20 шаг. Друкарня Чернігівського Губерн. Правління, 3 січня вийшло 3 число. (Про перші числа відом. немає).

Вести Киевского Совета Народного Хозяйства. Київ. 3 рази на тижд. Ред. коллегія. Видає Издат. Отд. Киевск. С. Н. Х. 1 м.—8 карб., окр. ч.—1 гр. 50 шаг. Друкарня „Петро Барскій“. За квітень—травень вийшло 6 чисел. Друкувалось 1.000—3.000 пр.

Киевское Эхо. Київ. З початку 2 рази на тижд., потім тижнево. Ред. Василевскій, И. (Не-Буква). Видає Василевскій, И. (Не-Буква), окр. ч.—85 коп. Друкарня (Олександрівська, 41, пом. 12). За січень—лютий вийшло 5 чисел. Друкувалось 30.000—40.000 прим.

Російською мовою, видання тижневі та двохижневі.

Заря. Київ. Ред. Карант, Г. Видає „Заря“. Окр. число—1 гр. 70 шаг. Друкарня „Возрожденіє“. За січень вийшло 3—6 числа (про перші 2 числа відом. немає). Друкувалось 6.000—14.000 прим.

Киевскія Новости. Ред. Факторович, И. М. Вид. „Кієвскія Новости“. Окр. ч.—1 гр. 50 шаг. Друкарня „Народня Воля“. За січень вийшло 3 числа. Друкувалось 15.000—20.000 прим.

Київскій брачний листок. Київ. Ред. Шульц, А. Г. Вид. Шульц, А. Г. 1 м.—3 карб., окр. ч.—90 шаг. За січень—лютий вийшли 1—4 числа. Друкувалось по 1.500 прим.

Народное Дьло. Київ. Ред. Родіонов, В. И. Видає Всеукраїн. Ком. Парт. Соц. Рев. Окр. ч. 1 гр. 20 шаг., 1 гр. 50 шаг. Друкарня „Нир“. За січень вийшло 72—77 чис. (перші числа друкув. в 1918 р.). Друкувалось 5.000—8.000 прим.

Новая Искра. Київ. Ред. Гвоздев, К. А. Вид. група членів київської організації Р. С. Д. Р. П. Умов передплати не зазначено. Друкарня кооператива „Жизнь“. За січень вийшло 4 числа. Друкувалось 3.400—7.000 прим.

Неделя. Київ. Ред. Коллегия. Вид. Редакц. Коллегия под председат. члена Совета Рабоч. Депутатов М. Донцова. Окр. ч.—1 гр. 70 шаг. Друкарня Кушнерьова. За березень вийшло 1 число, (про кількість друков. прим. відомостей немає).

Профессиональное Движение. Київ. Ред. Козелев, Б. Видає Бюро Юга России В. Ц. С. И. С. Окр. ч.—3 гр. Друкарня Радянська, по 4 липня вийшло 3 числа (про перші числа відом. немає). (Про кількість друк. примірн. відомостей немає).

Революционный Социализм. Київ. Ред. Коллегия. Вид. Всеукраїн. Організац. Бюро партії Револ. соціалізма. 1 м.—7 карб., окр. ч.—4 гр. Друкарня „Большевик“, 22 липня вийшло 1 число. Друкувалось 3.000 прим.

Російською мовою; вихід незазначений.

Бюллетень (прилож. к № 66 Коммун.). Київ. Ред. Коллегия. Видає Ц. И. К. Г. К. П. I. Умов передплати не зазначено. Друкарня Радянська, за травень—червень вишло 8 чисел. (Відомостей про кількість друк. прим. немає).

Бюллетень Организ. Бюро по созыву Всеук. Съезда Ком. Орг. рабоч. и крест. молодежи. Київ. Умов передплати немає. Друкарня Радянська, 26 червня вишло 1 число. (Про кількість друк. примірн. відомостей немає).

Внешкольное Образование. Київ. Ред. Внешкольный отдел Наркомпроса Украины. Вид. (Наркомпрос). Умов передплати не зазначено. Друкарня Радянська, 9 липня вишло 1 число. (Відомостей про кількість друк. прим. немає).

Молот и плуг. Київ. Ред. не зазначено. Вид. не зазначено. Умов передплати немає. Друкарня Наркомвоен, 2, за квітень—травень вишло 6 чисел. Друкувалось 3.100—19.100 прим.

Наше Знамя. Київ. Ред. „Наше Знамя“. Вид. не зазначено. Умов передплати не зазначено. Друкарня Державна, за квітень вишло 2 числа. Друкувалось 5.000—6.000 прим.

Трудовая Социалистическая Школа. Київ. Ред. Коллегия Школьного Отдела Наркомпроса. Вид. Школьн. Отд. Народн. Комиссар. Просвещения У. С. С. Р. Умов передплати не зазначено. Друкарня Радянська, 3 червня вишло 1 число. (Про кількість друков. примірн. відомостей немає).

О Г О Л О Ш Е Н Н Я.

Приймається передплата на місяшний педагогічний і професійний журнал

Вільна Українська Школа.

Видає Всеукраїнська Учительська Спілка.

Київ, Ірининська, № 4.

Редактор: О. Дорошкевич.

Товариство „ЧАС“ у Києві

Продовжує на 1919 рік видання й приймає передплату на місяшний критико-бібліографічний часопис

К Н И Г А Р Ь,

Літопис українського письменства.

„Книгарь“ вид. при участі відомих українських письменників і знавців.

Часопис „Книгарь“ подає повні відомості про діяльність всіх українських видавництв; оповіщає про всі наміри й плани кожного видавництва; про всі книжки, що вийшли або мають вийти.

Київ, Володимирська 42, „ЧАС“, ред. „Книгаря“.

Приймається передплата на рік 1919-й

на український місячник літератури, науки й громадського життя:

Літературно-Науковий ВІСТНИК.

Ред. і контора: В. Підвальна № 36, п. 8.

Редактор: О. Олесь.

Приймається передплата

на науковий журнал українознавства

У К Р А Ї Н А.

Орган Українського Наукового Товариства в Києві.

Адреса: Київ, Вел. Підвальна № 36, пом. 8.

Приймається замовлення на природничий часопис

ВІСТИ ПРИРОДНИЧОЇ СЕКЦІЇ

Українського Наукового Товариства.

Адреса: Київ, Вел. Підвальна 36, пом. 8.

Нова книга: Петро Стебницький (П. Смуток). Поміж двох революцій. р. 1907 — 1918. Ціна 4 карб. 50 к.

Того-ж автора: Українська справа. Пгр. 1917. Ціна 50 к.
Україна и українцы. Пгр. 1917. Ціна 50 к.

Нові книги С. Єфремова

вийшли: Коротка історія українського письменства. Київ, 1918. Ц. 16 гривень.
Борис Гринченко. Київ, 1918. Ц. 2 гр. 40 ш. Могила Т. Шевченка. Київ, 1919. Ц. 3 гр. Тарас Шевченко. Київ, 1918. Ц. 1 гр. 50 ш.
Під об'ємом. Київ, 1918. Ц. 1 гр. 60 ш. Історія українського письменства, 1. а томи. Іван Франко, Михайло Драгоманов.

ТРЬОХМІСЯЧНИЙ ЧАСОПИС

„КНИЖНИЙ ВІСТНИК“.

Журнал бібліотекознавства і просвіти, вид. Всенародньої (Національної) бібліотеки при Українській Академії Наук в м. Києві, має виходити в 1919 р. зшитками в 4—7 аркушів по такій програмі:

1) Заяви, відозви, оголошення і т. ин. від Тимчас. Комітету чи Ради Національної (Всенародньої) Бібліотеки.

2) Відомости про діяльність Тимчас. Комітету по заснуванню Національної Бібліотеки або її Ради, бібліотечного уряду, відділів і інших установ Бібліотеки.

3) Відомости про придбані та подаровані книжки, рукописи і т. и. для Національної (Всенародньої) Бібліотеки, описи її книжок, рідких примірників і значних, цікавих набутків книжного та бібліотечного майна.

4) Закони, накази, розпорядження і т. и. уряду і ріжних установ по книжкових, бібліотечних, бібліографічних справах та сполучених до них питаннях просвітних, книжних взагалі, чи часописних, друкарських, бібліотечно-технічних то що.

5) Розвідки та відомости про книжки, бібліотеки і бібліографічні видання нашого і минулого часу на Україні, по славянських землях і повсюди за кордоном.

6) Статті та замітки по теоретичних та технічних питаннях бібліотекознавства і бібліографії.

7) Розвідки, статті і замітки по книжкових, бібліотечних та бібліографічних питаннях культурно-просвітнього значіння.

8) Розвідки і відомости про стародавні книжки, про рукописні і друковані матеріали по бібліографії, історії бібліотек, книжній мові та книжній техніці; огляди спеціальних книжок і часописів по бібліотекознавству і бібліографії на всіх мовах.

9) Sprawozdania та описи старих та нових бібліотек, коштовних книгозбірень, книжних палат, складів, археографічних, художніх та ин. видань.

10) Вісти, повідомлення, заяви та всякі інформації про книжкові і просвітні справи; хроніка бібліотечного руху та книжкового ринку.

Редакція „Книжного Вістнику“ прохає всіх, хто шанує книжку і просвіту, звертатися з статтями, заявами і інформаціями по адр. редакції: Київ, Гоголівська вул., б. 22, п. 3.

Редактор „Книжного Вістнику“

Із. П. Житецький.

Передплата на часопис не приймається.

Ціна 2-го числа „Книжного Вістнику“ 10 карб.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA

3 0112 042659166